

ARBEIDERPARTIETS ALTERNATIVE BUDSJETT 2017

Arbeid Muligheter Trygghet

Innledning

Det Norge vi kjenner i dag er resultatet av hvordan vi som samfunn har evnet å omstille oss i møte med store endringer og omveltninger. Gjennom historien har dette vært normalen heller enn unntaket. Når vi har blitt flere mennesker i landet vårt, når ny teknologi har erstattet gamle løsninger, eller når gamle utfordringer er løst og blitt erstattet av nye. Fortellingen om Norge er fortellingen om hvordan vi i fellesskap har møtt utfordringer og grepet mulighetene vi har skapt eller blitt gitt.

Et eksempel er hvordan vi som samfunn har blitt stilt overfor viktige veivalg knyttet til naturressursene våre. Gjennom politiske vedtak har vi sørget for at disse ressursene er blitt forvaltet av fellesskapet,

og at rikdommen de er opphav til, er investert i fellesskapets beste. Hjemfallsretten har vært avgjørende for styring og kontroll av vannkraftressursene, og har gitt samfunnet store inntekter. Teknologiske nyvinninger la grunnlaget for en effektiv fiskeflåte som kunne gitt overfiske, men innføring av kvoter og reguleringer har gitt en god forvaltning av fiskebestanden. Utenlandske selskaper ønsket eksklusive rettigheter til oljeleting i Nordsjøen, men norske myndigheter sikret suverenitet over den norske kontinentalsokkelen.

De politiske veivalgene har ikke alltid vært enkle. Store oljeinntekter kunne gitt sterkt press og store svingninger i norsk økonomi, men innføringen av handlingsregelen har frem til nå gitt en stabiliserende

og bærekraftig innfasing av oljeinntektene. Da finanskrisen ga verdensøkonomien store problemer etter 2008, var Norge blant landene som kom seg best ut av krisen. Det skyldtes delvis et godt utgangspunkt, men også vilje og evne til å bruke politiske virkemidler på riktig måte og til riktig tid.

Vi står sterkere når vi står sammen. Historien om Norge er historien om et land som har klart utrolige ting. Vi har bygget verdens beste velferdssamfunn, skapt et stort samfunnsmessig overskudd fra våre naturressurser og holdt forskjellene mellom folk små. Det har vi klart fordi vi har funnet løsninger som både tar utgangspunkt i og styrker fellesskapet. Arbeiderpartiet ønsker et samfunn med muligheter for alle. Det målet når vi bare i fellesskap. Nå står vi på ny overfor betydelige utfordringer. Disse utfordringene løser vi best sammen.

Akkurat som fortidens løsninger har formet dagens Norge, vil hvordan vi møter vår tids store utfordringer prege fremtiden. Å identifisere disse utfordringene, og å planlegge for hvordan vi skal møte dem, vil ha stor betydning for norsk økonomi og samfunnsliv i lang tid fremover. Det er nå vi tar valgene som vil forme morgendagens Norge.

Arbeiderpartiet vil trekke frem tre utfordringer vi står overfor. Våre løsninger legger føringene for vårt alternativ til statsbudsjett for 2017.

1. Økende ulikhet

En politikk som motvirker økonomiske forskjeller er nødvendig både for å sikre enkeltmennesker reell valgfrihet, og for et velfungerende samfunn. Små økonomiske forskjeller gir et sterkt og bredt interessefellesskap og fremmer tillit, samarbeidsevne og kompetanse. Relativt god fordeling er et av Norges viktigste konkurransefortrinn, og har bidratt til at vi har en arbeidsstyrke som er blant de mest produktive i verden.

Den største økonomiske skillelinjen i Norge går i dag mellom dem som er innenfor og dem som er utenfor arbeidsmarkedet. Derfor er det bekymringsfullt at andelen av befolkningen som er sysselsatt er den laveste på 20 år. En annen skillelinje som fører til økt ulikhet, går mellom dem som har trygge, hele stillinger, og dem som har dårlig betalte og usikre deltidsstillinger. Akkurat

som trygghet for jobb er et vern mot ulikhet, er trygghet i jobb det samme. Lykkes vi med å skape flere og tryggere arbeidsplasser, vil det være et viktig bidrag til å holde forskjellene små og ulikheten lav.

2015 ble preget av betydelig flyktningtilstrømming til Europa og Norge. Arbeiderpartiet mener at Norge har en plikt til å hjelpe mennesker på flukt, og selv om tilstrømmingen i 2016 har avtatt, vil denne oppgaven prege vår politikk i årene som kommer. Innvandringen utfordrer samtidig omfordelingsmekanismene i vår samfunnsmodell, og kan medføre økt ulikhet i Norge. Hvor godt vi lykkes med å integrere flyktningene i vårt samfunn henger nøye sammen med hvor raskt de tilegner seg de språk- og fagkunnskapene som skal til for å bli en del av det norske arbeidslivet. Egen innsats er avgjørende, men det krever også at vi stiller opp med nødvendig opplæring og arbeidstrening i større grad enn regjeringen legger opp til.

Små økonomiske forskjeller er et konkurransefortrinn. For å unngå økende ulikhet må det satses tungt på kompetanse, arbeidsliv, gode velferdsordninger og inkluderende fellesarenaer. I tillegg må skattepolitikken i større grad enn i dag bidra til rettferdig fordeling.

2. Norsk økonomi er på vei inn i en ny fase

De siste tiårene har aktiviteten på sokkelen bidratt til sterke vekstimpulser inn i norsk økonomi. Det har snudd. Kostnadsutviklingen i næringen har vært høy over mange år med kutt og nedbemanninger som et nødvendig resultat. Oljeprisfallet forsterker nedturen. Selv om fallet i investeringer på norsk sokkel nå avtar, blant annet som følge av Johan Sverdrup-utbyggingen, må vi venne oss til et varig lavere investeringsnivå i årene som kommer. Dette gir ringvirkninger til store deler av norsk økonomi gjennom redusert etterspørsel rettet inn mot fastlandet og lavere tilførsel av oljeinntekter til Statens Pensjonsfond Utland (SPU). Samtidig vil utgifter knyttet til en stadig eldre befolkning slå inn over oss for alvor de nærmeste årene. Bærekraften i vårt velferdssystem utfordres.

Bruken av oljeinntekter må tilpasses slik at den tjener oss både på kort og lang sikt. I en nedgangskonjunktur er det rom for å øke pengebruken slik at aktivitetsnivået holdes oppe,

men pengene må brukes riktig og målrettet. Situasjonen vi står oppe i nå, er ikke en forbigående nedgangsperiode, men en varig omstilling. Mens ledigheten har økt kraftig på Sør- og Vestlandet, opplever andre deler av landet at lavere kronekurs har bidratt til bedre konkurransevilkår for turist- og eksportnæringer. En sammen-satt situasjon krever sammensatte svar. Arbeiderpartiet ønsker en økonomisk politikk som prioriterer kraftfulle tiltak rettet mot utsatte områder samtidig som det er kontroll på den samlede pengebruken. Arbeidskraft og kapital som har vært brukt i petroleumsrelatert virksomhet, må tas i bruk i andre næringer. Derfor er det avgjørende at finanspolitikken ikke bidrar til å undergrave konkurranseevnen i fastlandsnæringene. Lav rente og lav kronekurs er viktigst. Finanspolitikken må ikke sette dette i spill.

3. Verdens klimagassutslipp må reduseres kraftig

Vår levemåte og samfunnsorganisering er ikke bærekraftig på sikt. Tograders-målet krever at vi organiserer energiforbruk og energiproduksjon slik

at de globale utslippene reduseres kraftig. Med Paris-avtalen har verden endelig fått et globalt og juridisk bindende rammeverk for å kutte klimagassutslipp. Norge har tatt på seg omfattende forpliktelser. Utslippene våre skal kuttes med 40 pst. innen 2030. Skal vi klare å oppfylle våre egne forpliktelser under Paris-avtalen, har vi ikke tid til å vente på en klimaavtale med EU slik regjeringen legger opp til. En videreføring av dagens klimapolitikk vil knapt gi utslippskutt i ikke-kvotepliktig sektor. Vi må sette i gang nå. Arbeiderpartiet legger i dette alternative budsjettet frem vår plan for hvor utslippskuttene skal tas og hvilke tiltak som skal prioriteres for å få det til. En radikal omlegging av transportsektoren er nøkkelen til å lykkes. Vi peker på fire områder hvor potensialet for utslippskutt er stort: Nullutslippsteknologi i veitransporten, biodrivstoff, grønn skipsfart og karbonfangst og -lagring.

Arbeiderpartiets klimaforslag omfatter også tiltak i kvotepliktig sektor. Norsk industri har gjennom mange år redusert sine utslipp – først og fremst gjennom å utvikle og ta i bruk ny teknologi. Det setter vår industri i en gunstig posisjon

i en verden som i stadig større grad etterspør klimavennlige løsninger. I årene som kommer må mye av den kompetansen som i dag er knyttet til produksjonen på norsk sokkel, brukes til å utvikle andre og nye næringer i Norge. Målet med tiltak i kvotepliktig sektor handler derfor om å bidra til fortsatt teknologiutvikling og dermed økt konkurransekraft, eksportmuligheter og arbeidsplasser i norske bedrifter.

For å gjennomføre endringene som kreves, må vi dra nytte av de fordelene den norske samfunnsmodellen gir oss. Høy kompetanse og godt samarbeid mellom myndighetene og arbeidslivets parter gir oss en særlig reform- og omstillingsevne som blant annet kommer til uttrykk ved et av verdens høyeste produktivitetsnivåer. Dette er fordeler vi må utnytte og videreutvikle på veien mot lavutslippssamfunnet.

Regjeringen er på feil spor

Arbeiderpartiet mener regjeringen har gjort flere valg som tar Norge i feil retning, og som bidrar til å svekke det som tradisjonelt har vært våre fortrinn i internasjonal sammenheng. Regjeringens hovedprioritering er skattekutt til de som har mest fra før. Dette øker de økonomiske forskjellene i Norge, og er finansiert ved hjelp av usosiale velferdskutt og store lån fra fremtidige generasjoner. Det er kortsiktig og lite bærekraftig. Fordelingsvirkningene av de til nå vedtatte skatteendringene i denne regjeringsperioden taler for seg: Av de mer enn 20 milliardene i skattekutt gjennomført fra 2014 til 2016, gikk 25 pst. til de 5 pst. rikeste. Mens de fleste i Norge har fått rundt en femmer i skattekutt per dag, sparer de rikeste flere hundre tusen årlig på regjeringens politikk. For de aller fleste spises skattekuttene raskt opp av økt barnehagepris, økte egenandeler eller økt el-avgift. I budsjettforslaget for 2017 viderefører regjeringen sin skjeve fordelingsprofil.

Bruken av fellesskapets oljeinntekter har vært rekordhøy gjennom hele regjeringsperioden, og videreføres også i budsjettforslaget for 2017. Erna Solberg gikk til valg på å gjøre Norge mindre oljeavhengig og å prioritere bedre, men har økt bruken av oljepenger med nesten 100 milliarder kroner på fire år. Dette spiser av fremtidig handlingsrom i finanspolitikken, og kan få uheldige konsekvenser for norsk økonomi. Regjeringens manglende evne til å prioritere løses gang på gang ved å gå til pensjonsfondet. Det er et uttrykk for kortsiktighet og en manglende vilje til å ta ansvar for fremtidige generasjoner.

Gjennom fire år har regjeringens politikk bidratt til å svekke standarden og øke usikkerheten i arbeidslivet, gjennom tilrettelegging for mer midlertidighet og svekkede incentiver til fagorganisering. Samarbeid med partene i arbeidslivet er langt mindre vektlagt enn det har vært tradisjon for. I en tid med økende arbeidsledighet kan denne politikken skape en knipetangsmanøver på det organiserte og seriøse arbeidslivet.

Arbeiderpartiet mener regjeringens svekkelse av fellesarenaer er uheldig, særlig sett i lys av behovet for økt satsing på integrering og folkehelse. Det store, voksende etterslepet på vedlikehold av idrettsarenaer, kutt i brede kulturtilbud og den tonedøve kampen mot søndag som felles fridag er alle eksempler på endringer som sett under ett kan endre det norske samfunnet i feil retning, og som illustrerer en regjering som ikke lytter til egen befolkning.

Etter fire år med Høyre og Frp setter budsjettforslaget for 2017 punktum for en kortsiktig regjering som øker forskjellene, som ikke lytter til folk og som ikke ser mulighetene i hele Norge.

Differanse til regjeringens forslag til statsbudsjett for 2017, i mill kroner	
Utgiftsøkninger	16 408
Redusert bruk av oljeinntekter	4 000
Kutt og omprioriteringer	9 593
Andre inntekter	310
Skatter og avgifter	10 506

FOTO: ØVIND HAUG

2. Arbeid til alle

Arbeid er nøkkelen til et trygt samfunn med muligheter for alle. Arbeid og kompetanse til å mestre et omskiftelig arbeidsliv gir selvstendighet for den enkelte. Det er avgjørende for integrering av innvandrere og likestilling mellom menn og kvinner. Derfor er trygghet for arbeid og trygghet i arbeid, jobb nummer én for Arbeiderpartiet.

Det skapes knapt nye arbeidsplasser i privat sektor i Norge. Den utviklingen må snus.

Arbeiderpartiet vil gjøre det mer attraktivt å drive næringsvirksomhet i hele Norge. En ansvarlig økonomisk politikk, et godt skatteregime for bedrifter, mindre byråkrati, økte investeringer i hele landet og satsing på kompetanse er generelle, grunnleggende virkemidler.

Bruken av oljeinntekter må tilpasses slik at den tjener oss både på kort og lang sikt. I en nedgangs-konjunktur er det rom for å øke pengebruken slik

at aktivitetsnivået holdes oppe, men pengene må brukes riktig og målrettet. Situasjonen vi står oppe i nå, er ikke en forbigående nedgangsperiode, men en varig omstilling. Mens ledigheten har økt kraftig på Sør- og Vestlandet, opplever andre deler av landet at lavere kronekurs har bidratt til bedre konkurransevilkår for turist- og eksportnæringer. En sammensatt situasjon krever sammensatte svar. Arbeiderpartiet ønsker en økonomisk politikk som prioriterer kraftfulle tiltak rettet mot utsatte områder samtidig som det er kontroll på den samlede pengebruken. Arbeidskraft og kapital som har vært brukt i petroleumsrelatert virksomhet må tas i bruk i andre næringer. Derfor er det avgjørende at finanspolitikken ikke bidrar til å undergrave konkurranseevnen i fastlandsnæringene. Lav rente og lav kronekurs er viktigst. Finanspolitikken må ikke sette dette i spill.

Norge er et lite land. Vi må samle kreftene på de områdene hvor vi har særskilte fortrinn.

Det gjelder blant annet på områder som havnæringene, fornybar energi, helseteknologi og klimavennlige transportløsninger.

I 2016 har Statistisk sentralbyrå målt den laveste andelen i jobb på flere tiår, og flere unge faller permanent utenfor arbeidslivet. Arbeidsledigheten er høy. Det organiserte arbeidslivet er truet. Det forsterker en utvikling hvor forskjellene mellom folk øker, og er en trend som må snus. Det er behov for en mer aktiv og målrettet arbeidsmarkedspolitikk, for å løfte flere inn i arbeidslivet. Samtidig foreslår Arbeiderpartiet i alternativt budsjett flere tiltak for å styrke det seriøse, trygge arbeidslivet.

Tilrettelegge for at det skapes nye jobber

Arbeiderpartiet vil føre en aktiv næringspolitikk der vi legger til rette for verdiskaping og vekst i hele landet. Vi kan ikke bli best i alt, men satser vi målrettet, kan vi bli best på områder der Norge har særskilte forutsetninger for å lykkes.

Bioøkonomi

Arbeiderpartiet vil innføre to nye verdiskapingsprogram innenfor hav- og landbasert bioøkonomi. Programmene opprettes i Innovasjon Norge, og skal mobilisere midler langs hele innovasjonskjeden, som Forskningsrådet, Enova og SIVA. Målet er at bedrifter innen disse næringene skal få én dør inn i virkemiddelapparatet, der vi samler ansvaret for å mobilisere midler på tvers av eksisterende ordninger og skape så sømløse søknadsprosesser som mulig.

Arbeiderpartiet ønsker mer forskning, innovasjon, nye produkter og verdikjeder basert på bioråstoff. Denne satsingen er nærmere beskrevet i kapittel 4 *På vei mot lavutslippssamfunnet*

I hundrevis av år har nordmenn levd av ressursene havet gir oss. Verden har et stort behov for mer mat, fornybar energi og verdiskaping til en befolkning i rask vekst. Som havnasjon har Norge sterke kunnskapsmiljøer og institusjoner. Mulighetene for økt vekst og verdiskaping basert på ressursene i havet er store. For å utnytte dem, må vi satse strategisk. Vi må samarbeide mer på tvers av sektorer – som olje og gass, fornybar energi, havbruk og fiskeri – slik at vår verdensledende kompetanse og teknologi kan tas i bruk på nye områder. Vi må skape et tettere samarbeid mellom næringsliv, utdanning, forskning og myndighetene som gjør at vi kan gripe mulighetene raskere. Arbeiderpartiet

tar i dette budsjettet de første skrittene for en strategisk satsing på havet. Den inneholder blant annet et marint kunnskapsløft basert på FOU-strategien HAV21.

Arbeiderpartiet foreslår en bevilgning på 50 mill. kroner til pilotering av ny teknologi og innovasjon innen havrommet under Miljøteknologiordningen. Vi foreslår en bevilgning på 10 mill. kroner til bestandsforskning, for å kartlegge ressurser og sikre bærekraftig forvaltning. Vi foreslår også en bevilgning på 25 mill. kroner til forskningssentre for havrommet, etter modell av forskningssentre for miljøvennlig energi (FME), som i samarbeid med bedrifter skal tette gapet mellom forskning og næringsliv.

Regionalt akseleratorprogram for gründerbedrifter

Arbeiderpartiet vil tilrettelegge for at flere lykkes med å gjøre sin idé til en vekstkraftig bedrift, og vil satse nært gründerne og der ideene skapes. Under etablering av en ny virksomhet er manglende risikovillig kapital en utfordring. Arbeiderpartiet mener at staten bør bidra med risikoavlastning i gründerbedrifter gjennom opprettelsen av et akseleratorprogram, der investeringer fra private investorer utløser tilsvarende investering gjennom offentlige midler. Arbeiderpartiet foreslår å bevilge 300 mill. kroner til dette programmet, noe som vil utløse totalt 600 mill. kroner i risikovillig kapital.

Miljøvennlig teknologi

Omstillingen til et klimavennlig samfunn gir store muligheter for ny næringsutvikling og nye arbeidsplasser. Norge har gode forutsetninger for å bli en viktig leverandør av miljøteknologiske løsninger, som for eksempel teknologi som reduserer forurensning, gir mer miljøvennlige produkter og produksjonsprosesser og mer effektiv ressurs håndtering.

Arbeiderpartiet vil bidra til utvikling av demonstrasjons- og pilotanlegg av teknologi som er nær kommersialisering. Vi vil bevilge én mrd. kroner til Miljøteknologiordningen, fordelt over fire år. For 2017 foreslås en bevilgning på 250 mill. kroner til ordningen, herunder 50 mill. kroner til et verdiskapingsprogram for hav, 50 mill. kroner til et demonstrasjonsprosjekt for flytende havvind og andre former for havbasert fornybar teknologi, og 50 mill. kroner til verdiskapingsprogram for grønn bioøkonomi.

Styrket klyngesatsing

Sterke næringsklynger bidrar til innovasjon og vekst. Noen av de sterkeste næringsmiljøene i Norge er knyttet til maritim industri og leverandør-industrien. Arbeiderpartiet vil øke bevilgningen til klyngesatsingen med 20 mill. kroner utover regjeringens forslag.

Regional utvikling

Regionale utviklingsmidler bidrar til å realisere nasjonale satsninger. Økt konkurransedyktighet, sysselsetting og forbedrede rammebetingelser for næringslivet er blant målsettingene. Fordi midlene fordeles til fylkene, som har god kjennskap til utfordringen i nettopp sin region, kan de også tilpasses områdenes særskilte utfordringer. Regjeringens kutt i disse midlene svekker fylkenes mulighet til å drive næringsutvikling, skape arbeidsplasser og skape ny vekst i sin region. Arbeiderpartiet foreslår en bevilgning på 200 mill. kroner mer enn i regjeringens forslag for 2017. Vi foreslår også at det bevilges 100 mill. kroner mer til regional differensiering av arbeidsgiveravgiften.

Utbygging av bredbånd

Arbeiderpartiet mener at alle skal ha tilgang til grunnleggende digital infrastruktur. Bredbånd med høy hastighet vil være like viktig for bosetting og næringsutvikling som gode veier. Arbeiderpartiet er derfor kritisk til at regjeringen kutter i bevilgningen til bredbånd sammenlignet med vedtatt budsjett for 2016. Vi foreslår at det settes av 106 mill. kroner mer enn regjeringens forslag til tilskudd til bredbåndsutbygging i 2017. Dette vil gi om lag 7 500 flere husstander bredbånd enn med regjeringens forslag.

Mechatronic Innovation Lab (MIL)

MIL er et samarbeidsprosjekt mellom klyngen Global Centres of Expertise (GCE), NODE og Universitetet i Agder (UiA) om å utvikle et nasjonalt senter for innovasjon, pilotering og teknologikvalifisering. Prosjektet er nå i ferd med å realiseres, og det er sterkt beklagelig at regjeringen ikke prioriterer dette prosjektet på neste års budsjett. Manglende bevilgninger kan føre til at prosjektet stopper opp. Dette vil Arbeiderpartiet forhindre, og forslår å bevilge 30 mill. kroner på neste års budsjett.

Kartlegging av mineraler

Arbeiderpartiet ønsker å legge til rette for økt verdiskaping innen norsk mineral- og bergverk-industri, og følger opp mineralstrategien fra

2013. Manglende satsing og budsjettkutt under denne regjeringen har ført til at innsatsen med å kartlegge nye mineralressurser har stanset opp, og uten denne kartleggingen legges store begrensninger på ny industriutvikling.

Mineralnæringen representerer viktige distrikts-arbeidsplasser, og en betydelig andel av Norges FoU innen kartlegging, funn og forvaltning av mineralressurser foregår på NGU. Arbeiderpartiet ønsker at arbeidet skal gjenopptas og bygge opp under den viktige rollen som NGU spiller for norsk mineral- og bergverksnæring, og forslår å styrke NGUs budsjett med 25 mill. kroner i 2017.

Romfart

Arbeiderpartiet ønsker å satse på norsk romfart. Romindustrien er viktig for Norge og er en næring med stort vekstpotensial. Satellitter overvåker og sørger for kommunikasjon i våre store land- og havarealer, og næringen bidrar med viktige høyteknologiske arbeidsplasser og FoU som kan benyttes også i andre næringer. I regjeringens forslag til statsbudsjett legges det opp til å bygge ned norsk romindustri. Arbeiderpartiet vil opprettholde bidraget til ESAs frivillige programmer på dagens utbetalingsnivå. Vi foreslår videre å bevilge 15 mill. kroner mer til følgemidler i 2017, en dobling av ordningen.

Toppindustrisenter

Den teknologiske utviklingen øker i hastighet og omfang og gir både store muligheter og utfordringer for norsk næringsliv. For å sikre en vellykket omstilling og digitalisering kreves samarbeid, kompetansedeling og testfasiliteter. Etter initiativ fra Kongsberg-gruppen har mange aktører i norsk næringsliv gått sammen om å etablere et Toppindustrisenter som skal bidra til dette. Arbeiderpartiet ønsker å bidra til fortsatt framgang i prosjektet og etablering av senteret i 2017. Vi foreslår en bevilgning på 3 mill. kroner i 2017.

Arbeiderpartiet foreslår bevilgninger som vil stimulere til økt digitalisering i spesialisthelsetjenesten og utvikling av velferdsteknologi. Disse forslagene er omtalt i kapittel 5 *Helse i alt vi gjør*. Arbeiderpartiet foreslår bevilgninger som bidrar til mer klimavennlig industri og teknologi, og disse tiltakene er omtalt i kapittel 4 *På vei mot lavutslippssamfunnet*. Vi foreslår også en egen tiltakspakke for Sør- og Vestlandet. Den er omtalt i kapittel 10 *Regionvis oversikt*.

Løfte flere inn i arbeidslivet

Andelen unge som ikke er i arbeid, er i dag på det høyeste nivået på ti år. Ifølge SSB er 72 000 under 30 år hverken i jobb eller under utdanning. Antallet unge med nedsatt arbeidsevne har økt, og ledigheten blant unge har gått opp. Samtidig sitter mange flyktninger som vil få opphold, på asylmottak og venter på å bli bosatt og komme i arbeid.

Passive perioder, særlig i ungdomsårene, øker risikoen for lange og tilbakevendende perioder med arbeidsledighet eller varig ekskludering fra arbeidslivet. Arbeiderpartiet mener det er nødvendig med et krafttak for å løfte de store gruppene som i dag står utenfor arbeidslivet, inn på det ordinære, anstendige arbeidsmarkedet vi alle ønsker å være en del av. Å ha en jobb å gå til er avgjørende for den enkeltes livskvalitet, for en god integrering i det norske samfunnet, for finansieringen av framtidig velferd, og for videreføringen av den norske arbeidslivsmodellen.

En stor satsing på kompetanse bør være hovedsporet for å få flere inn i arbeidslivet. Kvalifisering til deltakelse i det produktive norske arbeidslivet

er avgjørende for å ivareta den norske modellen som har gitt høy sysselsetting, god omstillings- evne og læring i arbeidslivet. Samtidig kan tiltak som midlertidig senker terskelen for deltakelse i arbeidslivet, være et viktig bidrag for økt inkludering, uten at dette må gå på bekostning av opparbeidede rettigheter eller presser lønnsnivået nedover for utsatte yrkesgrupper.

Arbeiderpartiet ønsker å tilrettelegge for at lønnstilskudd tas i bruk som arbeidsmarkedstiltak i langt større grad enn i dag. I budsjettet for 2017 foreslås en bevilgning på 55 mill. kroner til økt bruk av lønnstilskudd. Dette tilsvarer kostnaden ved at 500 personer som i dag mottar arbeids- avklaringspenger, går over til en ordning med lønnstilskudd.

Arbeiderpartiet mener at dagens tiltaksnivå er altfor lavt, gitt situasjonen på arbeidsmarkedet. Vi foreslår en bevilgning på 171 mill. kroner til 1000 flere ordinære tiltaksplasser, og 146 mill. kroner til 1000 flere tiltaksplasser for personer med nedsatt arbeidsevne.

Varig tilrettelagt arbeid (VTA) er et tiltak for personer som mottar uførepensjon eller i nær framtid forventes å få innvilget uførepensjon. Arbeiderpartiet foreslår en bevilgning på 42 mill. kroner til opprettelse av 250 nye VTA-plasser i 2017.

Arbeiderpartiet mener at unge må få en enda tydeligere prioritering i hele Nav-systemet. Både oppfølgingen, arbeidsmarkedstiltakene og arbeidsformidlingen må styrkes og skreddersys for å få ungdom ut i arbeid.

Vi ønsker å etablere en forsøksordning med Nav Ung, en egen satsing under Nav-paraplyen rettet mot ungdom under 30 år utenfor arbeidslivet. Nav Ung skal ha egne ungdomsteam på større kontor, og ungdomskontakter på mindre kontor, med særskilt kompetanse på ungdommers behov og utfordringer på arbeidsmarkedet. Unge som henvender seg til Nav Ung skal straks få tilbud om samtale, som skal være gjennomført i løpet av 14 dager, og aktivitetsplan må være på plass innen en måned. Vårt mål er at alle unge skal inn i jobb eller utdanning senest to måneder etter de ble arbeidsledige eller avsluttet utdanning uten å få jobb. Forsøksordningen skal innrettes mot Vestlandet og evalueres etter to år for å vurdere en permanent nasjonal ordning.

Arbeiderpartiet foreslår en bevilgning på til sammen 50 mill. kroner til styrking av Navs arbeid rettet mot ungdom.

Et trygt og seriøst arbeidsliv

Norge har i internasjonal sammenheng en høy organisasjonsgrad og god avtaledkning. Dette er en forutsetning for trepartssamarbeid og koordinert lønnsdannelse, som har stor betydning for norsk økonomi. Holden III-utvalget beskriver disse sammenhengene slik: «Høy grad av koordinering i lønnsdannelsen har bidratt til en god utvikling i Norge, med høy verdiskaping, lav arbeidsledighet, jevn inntektsfordeling og gjennomgående høy reallønnsvekst».

Arbeiderpartiet mener at fagorganisering er den mest effektive måten å få et seriøst arbeidsliv på. Presset på arbeids- og lønnsvilkår i bransjer med stor andel ufaglærte og lave krav til språkkunnskaper blir større ved økt innvandring. Vi ønsker å øke insentivene til fagorganisering gjennom skattefradrag for betaling av fagforeningskontingent. I budsjettet for 2017 foreslår vi å heve den årlige

fradragsrammen for fagforeningskontingent til 4 200 kr, og setter av 65 mill. kroner til dette formålet.

Arbeidet mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet har høy prioritet for Arbeiderpartiet. Det å sikre en gjennomgående seriøsitet i arbeidslivet har stor betydning både for den enkelte arbeidstaker, for kvaliteten på arbeidet som utføres og for sentrale mekanismer i den norske modellen. Arbeidslivskriminalitet og avlønnskurransen svekker produktiviteten i næringer som er helt sentrale for å løse oppgavene vi står foran, og vanskeliggjør rekruttering til viktige yrker.

Arbeiderpartiet ønsker å styrke Arbeidstilsynets driftsbudsjett for å gjennomføre flere tilsyn, både forhåndsannonisert og uanmeldt. Vi foreslår å øke bevilgningen til tilsynet med 25 mill. kroner i 2017.

Arbeidstilsynet, Skatteetaten, politiet, Nav og Kemneren er samlokalisert i tverrfaglige senter flere steder i Norge. Samlokaliseringen gjør at det kan arbeides mer effektivt med aktuelle saker, samtidig som responstiden for tverrfaglige tilsyn vil bli betydelig kortere. I 2017-budsjettet foreslås en økt bevilgning på 12 mill. kroner til opprettelsen av et nytt tverrfaglig senter.

Arbeiderpartiet foreslår å øke bevilgningen til Økokrim med 5 mill. kroner for å styrke deres arbeid med å avsløre økonomisk kriminalitet, herunder arbeidslivskriminalitet.

Arbeiderpartiet ønsker å styrke de regionale verneombudenes rolle, og utvide ordningen. Det foreslås en økt bevilgning på 4 mill. kroner i budsjettet for 2017.

Arbeiderpartiet ønsker å opprette flere treparts bransjeprogrammer, og foreslår en bevilgning på 3 mill. kroner til dette formålet i 2017. Aktiviteten på norsk sokkel er svekket, og Arbeiderpartiet er bekymret for at kutt i sektoren kan gå ut over arbeidsmiljø og sikkerhet. Vi foreslår å styrke Petroleurstilsynets driftsbudsjett med 10 mill. kr. i 2017, for å øke innsatsen mot useriøse arbeidsforhold.

Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
Bygg og infrastruktur UH-sektoren	100
Akseleratorprogram	70
Pilotering Hav	0*
Nye forskningssenter HAV	25
Bestandforskning fisk	10
Romfart	15
Markedsføring av reiselivsbedrifter	40
Miljøteknologiordningen	250
NGU, kartlegging av mineraler	25
Bredbånd	106,3
Toppindustrisenter	3
MIL (Sørlandslabben)	30
Regionale utviklingsmidler	200
Kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift (DA)	100
Klyngeprogram	20
Føringstilskudd	5
Økt bruk av lønnstilskudd	175
1000 flere ordinære tiltaksplasser	171
Realkompetansevurdering i Nav	5
Nav ung / ungdomsgarantiene	50
1000 flere tiltaksplasser nedsatt arbeidsevne	146
250 VTA-plasser	42
Kommunale innvandreriltak - Jobbsjansen	10
Økokrim	5
Styrking Arbeidstilsynet	25
Tverrfaglig senter mot arbeidslivskriminalitet NAV	3
Tverrfaglig senter mot arbeidslivskriminalitet Arbeidstilsynet	3
Tverrfaglig senter mot arbeidslivskriminalitet Skatteetaten	3
Tverrfaglig senter mot arbeidslivskriminalitet Politiet	3

Regionale verneombud	4
Treparts bransjeprogram	3
Styrking Petroleumstilsynet	10
Beskrevet i andre kapitler	
Fergeutskiftningsprogram EI-ferger	100
Pilotering bioøkonomi	0*
Nye forskningssenter bioøkonomi	25
Forskning og innovasjon skog/jord	10
TransferIT	35
Velferdsteknologi: risikoavlastende tilskuddsordning for kommunene, pilotprosjekter	100
Demonstrasjonsprosjekter havvind	0*
SUM	1927,3
Under streken	
Akseleratorprogram	300
*50 mill. kroner innenfor miljøteknologiordningen	

FOTO: ØIVIND HAUG

3. Læring gjennom hele livet

Utdanning er avgjørende for å skape et samfunn med muligheter for alle, arbeid til alle og velferd for alle. Få samfunn i verden stiller så høye krav til kompetanse som vårt. Å ha kunnskaper og ferdigheter som verdsettes i arbeidslivet, er inngangsporten til arbeid og derfor også nøkkelen til å lykkes med likestilling, integrering, sosial utjevning og mange andre av våre mål. Kompetanse er også avgjørende for hvor godt Norge vil lykkes med å skape nye næringer og utvikle offentlig og privat sektor. Derfor er kompetanse ett av Arbeiderpartiets viktigste områder i vårt alternative statsbudsjett.

De høye kravene til kompetanse øker som følge av ny digital teknologi, lavere aktivitet i olje- og gassektoren og mer til. Samtidig ser vi at stadig flere faller ut av arbeidslivet eller aldri kommer inn. Mangel på kompetanse er for mange den viktigste årsaken. Ny vekst for Norge og en bærekraftig velferdsstat krever et arbeidsliv hvor flere rustes til å komme i jobb, stå lengre i jobb eller kombinere arbeid og trygd.

Muligheter for alle krever en skole hvor langt flere lykkes. En fjerdedel av alle elever fullfører ikke videregående skole. Det er et stort nederlag for et samfunn med ambisjoner om at alle skal med. Å kunne skrive, regne og lese godt er helt grunnleggende for å lykkes i utdanning og arbeidsliv. Innsatsen må settes inn mye tidligere – i barnehagen og de første skoleårene.

Mange av de viktigste oppgavene i Norge de neste tiårene krever flere og enda dyktigere fagarbeidere. Byer som vokser krever fagarbeidere innen bransjer som bygger landet. Flere eldre krever flere helsefagarbeidere i mange av omsorgsyrkene. Samtidig ser vi i dag at mange av disse fagene sliter med høyt frafall, fallende prestisje og uanstendige vilkår i arbeidslivet. Arbeiderpartiet prioriterer derfor en storstilt satsing på yrkesfag og flere lærlingplasser for å sikre den fagkompetansen Norge trenger mer av i framtiden.

Flere vil skifte jobb hyppigere enn før, blant annet som følge av ny teknologi. De neste tiårene vil olje- og gassvirksomheten også ta mindre plass i norsk økonomi. Flere må bytte til jobber i andre sektorer. Arbeiderpartiet mener det er en grunn-

leggende samfunnsoppgave å gi alle nye sjanser i arbeidslivet. Alle skal ha trygghet for at fellesskapet stiller opp slik at man kan sikre seg nødvendig kompetanse til å stå i arbeid i et omskiftelig arbeidsliv. Vi begynner derfor i dette budsjettet arbeidet med et bredt kunnskapsløft for arbeidslivet. Vi prioriterer også midler til 3000 nye studieplasser slik at flere får muligheten til å studere, og arbeidsledige og andre som står utenfor arbeidslivet, lettere kan sikre seg den kompetansen som trengs for å komme i arbeid.

Tidlig innsats

Tidlig innsats starter i barnehagen. Barn som får en trygg og utviklende tid i barnehagen, står bedre rustet til å takle både skolen og resten av livet. Gode barnehager er bra for familiene og sørger for at begge foreldrene kan jobbe når barna er små. Derfor er barnehagene også et gode for nærings- og arbeidslivet og for likestillingen mellom kvinner og menn. Barnehagene er blant de viktigste arenaene for integrering og inkludering.

Tall fra regjeringen viser at over 10.000 barn står i barnehagekø. Køen har vokst fra år til år under Høyre/FrP-regjeringen. Flere plasser er nødvendig for å fjerne køen og for å utvide retten til plass slik at alle barn født senest 31.12. får et tilbud fra den måneden de fyller ett år. Vi vil prioritere å bygge flere plasser, mens regjeringen ikke vil bygge noen nye plasser i 2017. Det settes av 200 mill. kroner til dette i Arbeiderpartiets forslag til budsjett.

Kvaliteten i barnehagene varierer. Fordi den viktigste kvalitetsfaktoren er de ansatte, er det nødvendig med en nasjonal norm for hvor mange voksne det skal være per barn. Stortingets tilråding om en norm med forholdet 1:3 for de små barna og forholdet 1:6 for de store utsettes stadig av regjeringen, og det varsles nå at et forslag om bemanningsnorm skal sendes på høring i 2017. Vi vil ha på plass bemanningsnormen og en høyere andel ansatte med relevant utdanning, og setter av 100 mill. kroner til en opptrapping.

Elever som ikke lærer å lese, skrive eller regne godt nok i de første skoleårene, er i stor grad de samme som faller fra senere. Arbeiderpartiet vil derfor ha en lese-, skrive- og regnegaranti der alle elever sikres den hjelpen de trenger for at de skal

FOTO: ØIVIND HAUG

mestre disse grunnleggende ferdighetene før de går ut av andre klasse. Det foreslås en bevilgning på 104 mill. kroner til oppfølging av garantien fra skolestart høsten 2017.

Å gjennomføre en slik garanti krever at skolene har tilstrekkelige ressurser og nok lærere til raskt å sette inn oppfølging tilpasset den enkelte elev. Skal vi få enda flere elever til å lykkes i skolen, må vi lytte til de som kjenner skolen aller best. Arbeiderpartiet vil gi lærerne tid og tillit til å bruke sin kunnskap og kompetanse til å gi hver enkelt elev den nødvendige oppfølgingen, og foreslår å øke antall lærere. Det settes av 149 mill. kroner til dette i budsjettforslaget for 2017.

Regjeringen foreslår å avslutte forsøksordningen med økt lærertetthet på ungdomstrinnet (i kommuner med grunnskolepoeng under landssnittet), som Stoltenberg II-regjeringen innførte. Arbeiderpartiet ønsker å videreføre denne ordningen, og foreslår en bevilgning på 169,3 mill. kroner til dette formålet, som vil bety 600 flere lærere.

IKT

Norge skal være best i verden på å utnytte de mulighetene ny teknologi gir. Derfor trenger vi et teknologiløft som starter i grunnskolen og varer gjennom hele yrkeslivet. Å kunne bruke IKT og digitale tjenester godt blir en stadig viktigere kompetanse i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig. Elevene som begynner på skolen i år, skal være i arbeidslivet 60 år fram i tid. Den teknologiske utviklingen går stadig raskere, og arbeidslivet stiller nye og høyere krav til arbeidstakernes kunnskap, kompetanse og ferdigheter på det digitale feltet.

En like viktig grunn til å skape en moderne skole som tar i bruk digitale muligheter, er at elever i norsk skole skal lære best mulig. Tidlig innsats og tilpasset opplæring er avgjørende for at alle elever skal lære godt i skolen. Det forutsetter at lærerne har tid til å følge opp hver enkelt elev. I tillegg til at flere lærere vil gi bedre tid, kan digitale hjelpemidler og læremåter gi lærerne bedre verktøy og mer tid til god oppfølging og tilpassing av undervisningen.

Arbeiderpartiet mener det er behov for å legge til rette for at barn og unge ikke bare er i stand til å bruke, men også skape digitalt innhold og digitale tjenester. Flere forsøk med koding og programmering som valgfag i ungdomsskolen har gitt positive erfaringer. Vi ønsker å tilrettelegge for at langt flere elever får erfaring med koding og programmering tidlig i opplæringen, og vil starte prøveprosjekter allerede på barneskolen. Det foreslås en bevilgning på 10 mill. kroner til dette formålet.

Lærere har i dag ikke gode nok tilbud om etter- og videreutdanning i pedagogisk bruk av nye digitale læremidler. Arbeiderpartiet har fremmet forslag i Stortinget om en kompetanseutviklingsplan for lærere, som en del av en nasjonal strategi for digitalisering i skolen. Vi vil sikre langt flere lærere muligheten til etter- og videreutdanning innen IKT og digital kompetanse, og foreslår en bevilgning på 15 mill. kroner til dette formålet i 2017.

Av de foreslåtte 3000 nye studieplassene omtalt nedenfor, ønsker Arbeiderpartiet at 1000 skal opprettes innenfor teknologi og IKT-relaterte fag.

Forskning på IKT er en sentral forutsetning for omstilling og digitalisering i privat og offentlig sektor. Arbeiderpartiet mener det er nødvendig med en kraftig innsats for å sikre rekruttering og grunnleggende IKT-forskning, blant annet relatert til helse og sikkerhet. Arbeiderpartiet foreslår en bevilgning på 20 mill. kroner til IKT-forskning, administrert av Forskningsrådet.

Yrkesfag

I dag gjennomfører bare to av tre yrkesfagelever påbegynt utdanning. Samtidig viser analyser fra Statistisk sentralbyrå at det i framtiden vil være stor mangel på fagarbeidere. Dette er en utfordring som må løses ved å styrke de yrkes-

faglige programmene, men like viktig er det å satse på tidlig innsats og å sørge for at det er et attraktivt og seriøst arbeidsliv som venter etter fullført utdanning.

På flere utdanningssteder må yrkesfagelever benytte utstyr som er utdatert i arbeidslivet. Dette gjør opplæringen i skole mindre relevant, og bidrar slik til at færre gjennomfører utdannelsen. Arbeiderpartiet vil starte en opptrappingsplan for oppdatering av utstyr til yrkesfagskolene. Det foreslås en støtte på 100 mill. kroner til dette i budsjettet for 2017.

De neste fem årene er det behov for flere hundre nye yrkesfaglærere, og gode yrkesfaglærere er den viktigste enkeltfaktoren for god læring. Arbeiderpartiet mener at undervisningen i både fellesfag og programfag må formidles mer yrkesrettet. Det krever faglig dyktige lærere, som også er oppdatert på arbeidslivet. Arbeiderpartiet foreslår å bevilge 20 mill. kroner til en grunnutdanningspakke for yrkesfaglærere som jobber i vgs, men som ikke oppfyller krav til fast ansettelse.

For å sikre at elever får praksis tidlig i skoleløpet, eksempelvis gjennom vekslingsmodeller, er det behov for bedrifter som inngår samarbeid med skolene. Arbeiderpartiet vil prøve ut en ordning med økonomisk tilskudd til bedrifter og virksomheter som samarbeider med skolen om praksis for elevene de første skoleårene, og foreslår å sette av 20 mill. kroner til ordningen i 2017.

Rådgivere i ungdomsskolen er en viktig kilde til informasjon om arbeidslivet for elevene, og for å sikre oppdatert kunnskap og god kontakt, bør rådgivere gis mulighet til hospitering i arbeidslivet i kortere perioder. Arbeiderpartiet foreslår et tilskudd på 2,5 mill. kroner til gjennomføring av et pilotprosjekt for hospitering for rådgivere i ungdomsskolen.

Dersom hospitering, vekslingsmodeller og veiledning av elever som skal ut i lære, skal fungere godt, må det finnes kompetanse og ressurser på skolene til å organisere og koordinere arbeidet mellom skole og bedrift. Arbeiderpartiet ønsker at flere skoler prøver ut funksjonen med arbeidslivsveiledere, og foreslår 2,5 mill. kroner til formålet i 2017.

Ved utgangen av 2015 stod nesten 9000 unge uten lærlingekontrakt, og uten mulighet til å

fullføre sin fagutdanning. Derfor må antallet læreplasser øke. Arbeiderpartiet vil likebehandle støtteordningene for yrkesfag og studieforberedende løp, og foreslår å heve lærlingtilskuddet til nivå med gjennomsnittlig tilskudd til en plass på studiespesialiserende. Endringen foreslås gjort gjeldende fra skolestart høsten 2017. Forslaget vil styrke kvaliteten i opplæringen, og trolig øke andelen som gjennomfører vgs. Arbeiderpartiet foreslår 175 mill. kroner til formålet i 2017.

Samtidig må en øke antallet bedrifter som tar inn lærlinger. I Rogaland er kun sju pst. av bedriftene i fylket lærlingebedrifter. De med flest lærlinger er de større industribedriftene. Arbeiderpartiet vil sette inn en ekstra innsats mot de næringene og fylkene som ligger lengst bak, og tilrettelegge for at en benytter seg av mer fleksible ordninger som «lærlingeringer» der flere bedrifter går sammen om å tilby lærlingen en helhetlig opplæring. Det settes av 5 mill. kroner til lærebedriftrekruttering i 2017.

Kompetansereform

Automatisering og digitalisering vil endre arbeidslivet fundamentalt og kreve at vi jobber på andre måter enn før. Vi vil i større grad jobbe side om side med maskiner. Isolert sett kan dette være godt nytt for Norges konkurranseevne. Kostnader knyttet til arbeidskraft blir mindre viktige, evnen til å utvikle og ta i bruk de nye teknologiene blir avgjørende. Vårt utgangspunkt er godt, med en arbeidsstokk av de mest høykompetente og omstillingsdyktige i verden.

Uten en ekstraordinær innsats for å bygge nødvendig kompetanse i hele bredden av befolkningen, er risikoen stor for at endringene skyver hele yrkesgrupper ut av arbeidslivet og at både ledighet og lønnsforskjeller øker. Treparts-samarbeidet må mobiliseres for å få dette til, og staten må ta sin del av ansvaret.

I enkelte bransjer er allerede behovet for kompetansebygging prekært. I omsorgssektoren er stadig mer avansert velferdsteknologi på vei inn. Byggebransjen har en økende bruk av ufaglært arbeidskraft og opplever svak produktivitetsutvikling.

Arbeiderpartiet foreslår at det settes i gang et forsøk med kompetansereform i eldreomsorgen og byggebransjen, geografisk avgrenset til Rogaland og Hordaland. Prosjektet skal utvikles sammen med arbeidslivets parter, staten og institusjoner

for høyere utdanning (fagskole, høyskole og universitet). Fagopplæringen involveres også for å tilpasse et rask spor til fagbrev for ansatte med eksisterende kompetanse. Målet er å skreddersy opplegg tilpasset de enkelte næringene. Midler tildeles etter søknad fra bedrifter der ansatte og ledelse er enige om et opplegg som skal øke kompetansen til den enkelte arbeidstaker og styrke bedriftens posisjon innenfor eksisterende eller framvoksende markeder. Bedriftene og staten skal hver dekke 40 pst. av kostnaden. Den enkelte arbeidstaker må ta 20 pst. av kostnaden, og kan søke Lånekassen om støtte på egen ordning.

Forsøket skal evalueres og danne grunnlaget for en ny, helhetlig kompetansereform for hele landet i alle bransjer. Det foreslås en bevilgning på 50 mill. kroner i 2017.

God opplæring i norsk språk og arbeidskultur er en viktig del av kompetansehevingen, og viktigheten av dette arbeidet øker i tak med innvandringen. Arbeiderpartiet mener at Kompetansepluss bør styrkes, for å bedre lese- og skriveferdigheter blant unge og innvandrere. Vi foreslår å bevilge 5 mill. kroner utover regjeringens forslag.

Fagskoler, høyere utdanning og forskning

Utvikling av fagskolen er viktig for å heve kompetansenivået i bransjer der en stor andel av de ansatte er ufaglærte, og for å skape flere utviklingsmuligheter og karriereveier for disse yrkesgruppene. Fagskoletilbudet er utarbeidet i tett kontakt med arbeidslivet, og opplever nå økte søkerfall. Arbeiderpartiet vil opprette 1000 nye fagskoleplasser i løpet av en treårsperiode, og foreslår i 2017 en økning på 300 plasser. Det settes av 17 mill. kroner til dette formålet, og 10 mill. kroner til etter- og videreutdanning av fagskolelærere.

Mange oljeingeniører som har mistet jobben etter fallet i oljeprisen, mangler formell kompetanse. De har jobbet lenge innen petroleumssektoren, men det er ikke nødvendigvis rett fram å begynne i andre bransjer. Arbeiderpartiet foreslår en ekstrasbevilgning på 20 mill. kroner til universiteter og høyskoler på Sør- og Vestlandet, slik at vi kan få på plass et tilpasset utdanningstilbud, kombinert med dagpenger, for at disse kan stille bedre rustet for jobb i andre bransjer.

En sterk universitets- og høyskolesektor legger grunnlaget for framtidig velferd, vekst og verdiskaping. Kvaliteten i forskning og høyere utdanning er avgjørende for hvor godt Norge vil lykkes i framtiden med å utvikle og ta i bruk ny kunnskap, sikre et omstillingsdyktig nærings- og arbeidsliv og bidra til fornyelser og innovasjon i offentlig sektor.

Søknadstallene til høyere utdanning er på et historisk høyt nivå. Samtidig opplever Norge den høyeste arbeidsledigheten på over 20 år, og situasjonen er særlig bekymringsfull blant unge. Flere studieplasser gir flere muligheter både for den enkelte og for samfunnet, og er en investering i framtidens næringer, teknologiutvikling og velferdsstatens profesjoner. Arbeiderpartiet vil ha 3000 nye studieplasser i 2017, med vekt på lærerutdanning, helse- og sosialfag, IKT, teknologi og realfag. Det foreslås en bevilgning på 152 mill. kroner til dette formålet.

Lik rett til utdanning er en av grunnpilarene i det norske utdanningssystemet. Flere studentboliger er et sentralt virkemiddel for å styrke studentøkonomien og sikre studentene tilpassede boforhold under studietiden. Arbeiderpartiet foreslår å bygge 3000 studentboliger i regi av samskipnadene i 2017, 800 flere enn i regjeringens forslag. Det foreslås en bevilgning på 45,6 mill. kroner til dette formålet.

Forskning er en forutsetning for utvikling og vekst, og helt nødvendig for å møte de store, sammensatte utfordringene Norge og verdenssamfunnet står overfor. Arbeiderpartiet foreslår å bevilge 40 mill. kroner til opprettelse av 100 nye rekrutteringsstillinger i Universitets- og høyskolesektoren. Stillingene skal bidra til å utvikle profesjonene, øke omfanget av og kvaliteten på forsknings- og innovasjonsarbeidet i helse- og omsorgsutdanningene, bidra til en god innføring av 5-årig lærerutdanning og til å utvikle flere solide fagmiljøer innen IKT, teknologi og realfag. Om lag halvparten av stillingene skal opprettes innenfor fagmiljøer på Sør- og Vestlandet.

UH-sektoren bidrar til å sikre et solid faglig, forskningsbasert grunnlag for utdanning til og utvikling av mange profesjoner. Slik bidrar sektoren til utviklingen av velferdsstaten og til å løse våre store samfunnsutfordringer. For å styrke velferdsstatens yrker og forskningen på profesjonene, foreslår Arbeiderpartiet en bevilgning på 50 mill. kroner til forskning innen profesjonene.

Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
Rett til barnehageplass, født før 1. januar	200
Bemanningsnorm/kvalitetstiltak barnehage	100
Lese-, skrive- og regnearanti*	104
Lærertetthet*	149
Lærerrekuttering Nord-Norge	5
100 Rekrutteringsstillinger UH	40
Reversere kutt 600 lærerstillinger	169,3
Tilpasset utdanningstilbud ingeniører	20
Kompetanse - livslang læring	50
Kompetansepluss	5
Yrkesfag: Utstyrspakke**	100
Yrkesfag: tilskudd til bedr som tar inn elever i praksis**	20
Yrkesfag: Etter- og videreutdanning yrkesfaglærere	20
Yrkesfag: Lærlingetilskudd**	175
Yrkesfag: Lærebedriftrekuttering	5
Yrkesfag: Pilotprosjekt hospitering rådgivere ungdomsskolen	2,5
Yrkesfag: Arbeidslivveiledere	2,5
IKT-forskning	20
Etter- og videreutdanning IKT-komp. lærere	15
Koding på barnetrinnet	10
3000 nye studieplasser	152
800 studentboliger - 3000 til sammen	45,6
300 nye fagskoleplasser - opptrapping mot 1000	17
Etter- og videreutdanning fagskolelærere	10
NOKUT	10
Forskning innen profesjonsutdanningene	50
Beskrevet i andre kapitler	
Bygg og infrastruktur UH	100
SUM	1596,9
*Dekkes over kommuneramma	
**Dekkes over fylkeskommuneramma	

FOTO: ØVIND HAUG

4. På vei mot lavutslippssamfunnet

I desember 2015 fikk verden endelig en rettslig bindende internasjonal klimaavtale med reell og global deltakelse fra alle land. Paris-avtalen forplikter alle land til å arbeide for å holde den globale temperaturøkningen godt under 2 grader. Norge har forpliktet seg til å kutte klimagass-utslippene med 40 pst. innen 2030 sammenlignet med utslippene i 1990.

For å nå Paris-avtalens mål, må Norge kutte utslipp både hjemme og ute. Målet om 40 pst. utslippskutt innen 2030 skal oppnås i samarbeid med EU. Både petroleumsvirksomheten og fastlandsindustrien i Norge er en del av EUs kvotesystem. I kvotepliktig sektor skal utslippene kuttet med 43 pst. sammenlignet med 2005. I transport, jordbruk, bygg og avfall må det gjøres store utslippskutt her hjemme. Målet er 40 pst.. Nye tiltak må bidra med 10,5 mill. tonn. Det trengs et taktskifte i klimapolitikken.

Arbeiderpartiet mener det haster med å gjennomføre endringer som faktisk bidrar til utslippskutt. Derfor la Arbeiderpartiet blant annet frem over 40 forslag

til klimatiltak i februar 2016. Arbeiderpartiets alternative budsjett for 2017 bygger videre på disse 40 forslagene, og presenterer tiltak som vil bidra til endringer som gjør at vi kan nå Paris-målet. Det vil imidlertid kreve oppfølging og forsterkning også i årene som kommer.

Norge har sterke industrimiljø i blant annet i kraftforedlende industri, verftsindustrien, maritim sektor, skognæringene og petroleumsindustrien. Arbeiderpartiet vil legge til rette for at disse industrimiljøene kan satse mer på tiltak og teknologiutvikling som bidrar til utslippsreduksjoner. Slik vil klimapolitikken bidra til å posisjonere norsk næringsliv for lavutslippssamfunnet og skape arbeidsplasser for framtida.

Ikke-kvotepliktig sektor

For å nå målet om 40 pst. utslippskutt i ikke-kvotepliktig sektor, må vi komme raskt i gang med å gjennomføre de mest effektive tiltakene. Basert på Miljødirektoratets rapport «Klimatiltak og utslippsbaner mot 2030. Kunnskapsgrunnlag for lavutslippsutvikling»

og Olje- og energidepartementets rapport «Mulighetsstudier av fullskala CO₂-håndtering i Norge» peker vi på fire områder hvor det er stort potensial for utslippskutt:

- 1) Nullutslippsteknologi i veitransport
- 2) Biodrivstoff
- 3) Grønn skipsfart
- 4) Karbonfangst og – lagring

Enova vil stå sentralt i arbeidet med å nå Paris-målet. Enova gir i dag støtte til miljøvennlig omlegging av energibruk og energiproduksjon, samt til utvikling av energi- og klimateknologi. Arbeiderpartiet vil at en av Enovas viktigste oppgaver i årene fremover skal være å legge til rette for tiltak som bidrar til å redusere klimagassutslippene vesentlig. Her er fyllestasjoner for nullutslippsbiler, biodrivstoff, landstrøm og elektrifisering av fergeflåten spesielt viktige områder.

Arbeiderpartiet mener en avvikling av Enova-fondet (fondet for klima, fornybar energi og energiomlegging), slik Regjeringen foreslår fra 2018, skaper stor usikkerhet og uforutsigbarhet for det videre klimaarbeidet. Arbeiderpartiet vil heller styrke fondet, og foreslår derfor 32,5 mrd. kroner til å styrke fondskapitalen, slik at den kommer opp i 100 mrd. kroner i 2017. Vi foreslår i tillegg 100 mill. kroner i direkte støtte til utbygging av fyllestasjoner.

Veitrafikk

Transportsektoren står for mer enn 30 pst. av de nasjonale utslippene av klimagasser, og over halvparten av utslippene i ikke-kvotepliktig sektor.

Mot nullutslipp i personbilmarkedet

Vårt mål er at nybilsalget av personbiler i 2025 skal være basert på nullutslippsteknologi. For å oppnå dette målet, må vi bruke avgifter til å påvirke folks beslutning om hvilken bil de skal kjøpe. Det må lønne seg å velge klimariktige løsninger fremfor løsninger som gir klimagassutslipp.

Men det må også bygges infrastruktur. Det må på plass et nett av fyllestasjoner for nullutslippskjøretøy, slik at nullutslippsbiler blir et reelt alternativ i hele landet. Statens virkemiddel for å bidra til en slik utbygging er Enova. Vi foreslår 100 mill. kroner utover regjeringens forslag i direkte støtte i 2017 til utbygging av fyllestasjoner.

Næringstransport

Næringstransporten står for dobbelt så store utslipp som privatbilene. Nullutslippsløsninger blir i stadig større grad tilgjengelige, også innenfor områder som tungtransport og skipsfart, men det finnes i dag ingen omfattende virkemidler for å stimulere til å bytte ut gammel teknologi med klimariktig teknologi. Arbeiderpartiet foreslår derfor å etablere et CO₂-fond for næringstransporten. Et slikt fond skal gi tilskudd til merkostnader ved investering i null- og lavutslippskjøretøy som går på eksempelvis biodrivstoff, biogass, elektrisitet eller hydrogen.

Tungtransporten alene står for 2,5 mill. tonn CO₂ årlig og betaler inn 1,2 mrd. kroner i CO₂-avgift. Et fond, etter modell av det vellykkede NOx-fondet, vil kunne redusere utslippene med inntil 50 pst..

I 2014 var utslippene fra buss, varebiler, anleggsmaskiner, innenriks sjøfart og fiske på i alt 6,4 mill. tonn CO₂ årlig. Også i disse segmentene kan et CO₂-fond bidra til store utslippsreduksjoner, og Arbeiderpartiet vil vurdere å innlemme også disse delene av transportsektoren i fondet.

Biodrivstoff

Skal vi nå Paris-målet, er det også nødvendig å redusere utslippene kraftig fra kjøretøy som går på fossilt drivstoff og som vil fortsette å være på veiene i mange år fremover. Biodrivstoff er en nøkkel. Arbeiderpartiet ønsker en forpliktende opptrappingsplan for omsetningskravet for å nå målet om 40 pst. biodrivstoff (før dobbelttelling) innen 2030:

- 10 pst. i 2020
- 25 pst. i 2025 (en kontrollstasjon i 2022 hvor tilgangen på bærekraftig biodrivstoff vurderes som grunnlag for 2025-målet)
- 40 pst. i 2030

Biodrivstoff er kun et godt klimatiltak hvis det er basert på annengenerasjons, bærekraftig drivstoff. Målet må ses i sammenheng med produksjon av biodrivstoff. Tilgang på nok bærekraftig biodrivstoff i markedet er i dag en vesentlig barriere. Arbeiderpartiet vil derfor legge til rette for produksjon av bærekraftig biodrivstoff i Norge.

For å bidra til forutsigbarhet i biodrivstoffpolitikken, vil Arbeiderpartiet ta initiativ til et bredt forlik om biodrivstoff i Stortinget.

Det er et mål å stimulere til en bærekraftig industriell verdikjede for biodrivstoff basert på norsk skog. Slik kan vi skape nye arbeidsplasser, samtidig som vi bidrar til å redusere klimagassutslippene. Arbeiderpartiet vil opprette et verdiskapingsprogram for bioøkonomi, og satse på biodrivstoff innenfor rammene av Enova. Omsetningskravet kombinert med det nye CO₂-fondet for transport i næringslivet vil sammen bidra til økt etterspørsel etter biodrivstoff, og dermed forutsigbarhet for produsentene av biodrivstoff.

Avgifter

Miljøavgifter er et viktig virkemiddel for å stimulere til miljø- og klimariktig omlegging av økonomien. Avgiftene reduserer etterspørselen etter miljøskadelige produkter, og opprettholder prinsippet om at forurensere skal betale. Gode og treffsikre avgifter gjør at utslipp kuttes der hvor det er mest effektivt. Lønnsomheten i å utvikle og ta i bruk mer miljøvennlig teknologi øker. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at avgiftene virker mest effektivt når de miljøvennlige alternativene faktisk eksisterer.

Effekten av å øke drivstoffavgiftene alene er relativt sett lav. Avgiftene må opp på et svært høyt nivå før de bidrar til å kutte utslipp i et omfang som monner. Ifølge TØI vil 50 pst. økning i drivstoffprisen bidra til utslippskutt på 350-400.000 tonn i 2028.

I store deler av landet er verken kollektivtrafikk eller nullutslippsbiler ennå et reelt alternativ. Derfor foreslår Arbeiderpartiet ingen ytterligere økning av bensinavgiften utover regjeringens forslag, mens vi opprettholder vårt forslag fra RNB 2016 om å øke dieselavgiften med 50 øre/l for å redusere forskjellen mellom bensin- og dieselavgiften. Dette innebærer en økning på 15 øre/l utover regjeringens forslag.

Det er viktig å stimulere til klimariktige valg. Vårt valg av bil låser oss til teknologi og utslippsnivå i mange år fremover. Vårt mål er at det kun skal selges nullutslippsbiler i Norge fra 2025. Det krever kraftige virkemidler i form av en tydelig favorisering av nullutslippskjøretøy i avgiftssystemet kombinert med en storstilt utbygging av ladeinfrastruktur og hydrogenfyllestasjoner som gjør overgangen mulig. Vi foreslår å øke CO₂-komponenten i engangsavgiften med 120 kroner per gram for alle biler med utslipp

over 85 gram. NO_x-komponenten foreslås økt med 10 pst.. 2025-målet krever at fordelene ved å ha nullutslippsbil fortsetter å være sterke. Arbeiderpartiet støtter derfor ikke forslaget om redusert årsavgift for fossilbiler og innføring av halv årsavgift for el-biler.

Vi foreslår også økninger i en rekke andre næringsrelaterte klimaavgifter, deriblant smøreoljeavgiften. Dette må ses i sammenheng med forslaget om et CO₂-fond for å stimulere til teknologiskifte i transportnæringen.

Kollektiv, sykkel og gange

I storbyområdene skal trafikkveksten skje ved bruk av kollektivtrafikk, sykkel og gange. Bymiljøavtalene er derfor en viktig prioritet for oss. Det vil bidra til reduserte klimagassutslipp, men vil først og fremst redusere lokal forurensing og løse køproblemene i byområdene. Vi mener at staten må være villig til å finansiere inntil 70 pst. av kostnadene ved store kollektivinvesteringer i storbyene. Derfor har vi har lovet 10 ekstra mrd. over ti år til formålet. Regjeringen legger nok en gang opp til en svak prioritering av dette området, og vi foreslår derfor å styrke satsingen med 700 mill. kroner i 2017.

Fremdriften i InterCity-utbyggingen må sikres. Bevilgningene til planlegging av InterCity-strekningene reduseres betydelig med regjeringens forslag. Arbeiderpartiet mener vi må gjennomføre vedtaket om utbygging av triangel innen 2030. Vi foreslår derfor å styrke denne posten med totalt 200 mill. kroner. Regjeringen reduserer også bevilgningene til drift og vedlikehold av jernbanen med 375 mill. kroner. Etterslepet innenfor jernbanen blir stående på stedet hvil med dette opplegget. Vi foreslår derfor å øke bevilgningen til vedlikehold med 400 mill. kroner utover regjeringens forslag.

Skipsfart

Skipsfart står for nærmere en femtedel av utslippene i ikke-kvotepliktig sektor. Også her vil Enova ha en betydelig rolle gjennom tilskudd til etablering av landstrøm og lav- og nullutslippsteknologi spesielt i fergeflåten. Innen 2030 må det etableres landstrøm for alle større havneanløp. Styrkingen av Enova gir rom for å starte dette arbeidet.

Mange ferger eid av fylkeskommunene er modne for utskifting. Valg av teknologi i de nye fergene vil låse utslippsnivået fra denne trafikken i lang tid

fremover. Vi vil derfor at staten i en periode skal bidra med midler til et program for å elektrifisere fergestrekningene. Vi foreslår å etablere en tidsavgrenset ordning for fylkeskommuner som bytter til el-ferger. Arbeiderpartiet foreslår å sette av 100 mill. kroner til dette i 2017. En slik forsering av utskifting av ferger vil også føre til økt aktivitet ved verftene langs vestlandskysten som er verdensledende på klimavennlig teknologi.

For å nå målene om elektrifisering av fergestrekninger og landstrøm, må støtte fra Enova, NOx-fondet og det nyopprettede CO2-fondet kombineres med høye miljøkrav i offentlige anbud både på statlig og fylkesnivå.

For å forsterke målsettingene innenfor grønn skipsfart, vil vi foreslå nye mål om innblanding av 20 pst. biodiesel til lasteskip og 20 pst. biodiesel i fiskeflåten. Det nye CO2-fondet vil kunne bidra til å nå disse målsettingene, om skip og fiskeflåten innlemmes i fondet.

Forslag til tiltak i budsjettet for 2017:

- Utrede bruk av fleksibel veibruksavgift som varierer med geografisk plassering og utslippsintensitet i drivstoffet.
- Generell styrking av Enova ved å øke fondet for klimateknologi, fornybar energi og energiomlegging til 100 mrd. kroner. Arbeiderpartiet ønsker ikke å legge ned fondet slik Regjeringen har foreslått.
- Støtte til fyllestasjoner for nullutslippsbiler gjennom en ekstrabevilgning på 100 mill. kroner til Enova.
- Trappe opp omsetningskravet for biodrivstoff til 40 pst. innen 2030.
- Opprette en bærekraftig industriell verdikjede for biodrivstoff basert på norsk skog, blant annet gjennom et verdiskapingsprogram for bioøkonomi, styrking av Miljøteknologifondet i Innovasjon Norge og biodrivstoff som satsingsområde i Enova.
- Øke dieselavgiften med 50 øre/l - en økning på 15 øre/l utover regjeringens forslag.
- Øke CO2-komponenten i engangsavgiften med 120 kroner per gram for alle biler med utslipp over 85 gram.

- NOx-komponenten i engangsavgiften foreslås økt med 10 pst..
- Arbeiderpartiet støtter ikke forslaget om redusert årsavgift for fossilbiler eller innføring av halv årsavgift for el-biler.
- Øke bevilgningen til kollektivtrafikk i storbyene med 700 mill. kroner.
- Øke bevilgningene til jernbanevedlikehold og planlegging av InterCity med henholdsvis 400 og 200 mill. kroner.
- Be regjeringen sette i gang forhandlinger med transportnæringen med sikte på å opprette et CO2-fond etter modell av NOx-fondet. Fondet skal omfatte vare- og tungtransporten. Det skal også vurderes om skip og fiskebåter skal omfattes.
- Øke CO2-avgiften og mineraloljeavgiften og øremerke deler av denne til CO2-fondet. Omfanget må avgjøres av hvor store utslippsreduksjoner transportnæringen er villig til å forplikte seg til.
- Sette av 100 mill. kroner til et tidsavgrenset program for elektrifisering av fergeflåten.
- Forsterke målsettingene innenfor grønn skipsfart ved nye mål om innblanding av 20 pst. biodiesel til lasteskip og 20 pst. biodiesel i fiskeflåten.
- Vurdere å utvide omsetningskrav for biodrivstoff til maritim transport.
- For å nå målene om elektrifisering av fergestrekninger og landstrøm, må støtte fra Enova, NOx-fondet og det nyopprettede CO2-fondet kombineres med høye miljøkrav i offentlige anbud både på statlig og fylkesnivå.
- Prioritere etablering av landstrøm ved største havneanløpene innenfor Enovas økte rammer.
- Åpne for differensiert havneavgift for å fremme landstrøm. Målet er å stimulere skip til å gjøre de nødvendige investeringene for å kunne benytte seg av landstrøm.

CCS – i og utenfor kvotepliktig sektor

Karbonfangst - og lagring (CCS) er en betingelse for å nå klimamålene. Norge kan ta en ledende rolle i teknologiutviklingen. Vi har allerede verdensledende forskningsmiljøer på karbonfangst, -transport og -lagring. Det gjør oss godt posisjonert for fremtiden.

Arbeiderpartiet vil prioritere et program for fullskala CCS. Vi foreslår å realisere tre prosjekter - Norcem, Yara og Klemetsrud – og vil i årene som kommer prioritere midler til disse fangstprosjektene, og dessuten transport og (mellom)lagring. Satsingen vil innebære behov for mange nye fagarbeidere innenfor både fangst, transport og lagring. Transport av karbon vil også gi arbeidsplasser innenfor skipsbygging. Tiltaket vil bidra til utslippsreduksjoner på 1,5 mill. tonn CO₂-ekvivalenter fra 2022, hvorav 315.000 i ikke-kvotepliktig sektor.

Vi vil undersøke mulighetene for å etablere et europeisk sentrallager for CO₂ i Nordsjøen. Dette kan sikre både norske arbeidsplasser og inntekter fra norsk sokkel i lang tid fremover. Dagens infrastruktur i Nordsjøen vil kunne brukes videre. Med CCS vil det dessuten åpne seg enda flere industrielle muligheter, som produksjon av hydrogen basert på norsk gass med CCS.

Forslag til tiltak i budsjettet for 2017:

- 150 mill. til CO₂-lagring.

Kvotepliktig sektor

Arbeiderpartiets klimaforslag omfatter også tiltak i kvotepliktig sektor. I kvotepliktig sektor er det mengden kvoter som bestemmer det totale utslippsnivået. Å kutte utslipp her gir ingen umiddelbar gevinst i det norske klimaregnskapet. Tiltakene må ha et annet formål enn reduserte norske utslipp. Med dagens kvotepris i EU er det liten grunn til å tro at kvotesystemet vil stimulere til nødvendig teknologiutvikling.

Norsk industri har gjennom mange år redusert sine utslipp – først og fremst gjennom å utvikle og ta i bruk ny teknologi. Det setter vår industri i en gunstig posisjon i en verden som i stadig større grad etterspør klimavennlige løsninger, men behovet for fortsatt omstilling er til stede. Arbeiderpartiet mener Norge har mange industrielle fortrinn. Vi har blant annet god tilgang på fornybar energi, en høyt utdannet befolkning, sterke industrielle kompetansemiljøer, samt stabile

og langsiktige rammer for samfunnsutviklingen. Globale endringer i energimarkedene vil påvirke petroleumssektoren i Norge.

I årene som kommer, er det viktig at det skapes nye muligheter, slik at kompetansen som i dag er knyttet til produksjonen på norsk sokkel kan brukes til å utvikle andre og nye næringer i Norge. Samtidig må verdien av eksporten fra fastlands-industrien mer enn dobles for å kompensere for lavere inntekter fra sokkelen. Målet med tiltak i kvotepliktig sektor handler derfor om å bidra til fortsatt teknologiutvikling og dermed økt konkurransekraft, eksportmuligheter og arbeidsplasser i norske bedrifter.

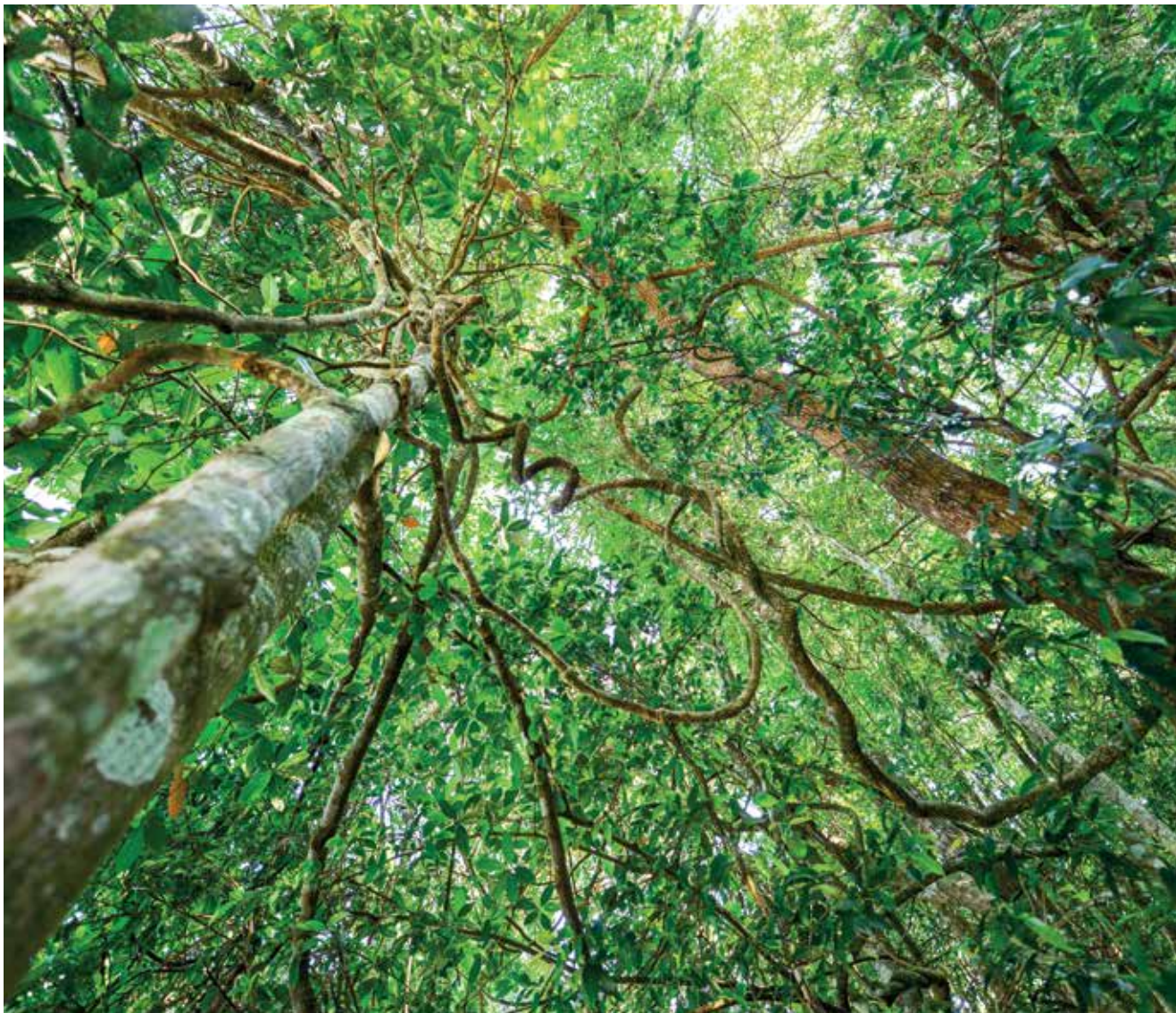
Petroleumssektoren har mange installasjoner med lang levetid, og her vil utslippsreducerende tiltak være spesielt viktig. Valg av løsninger låser utslippsnivået i tiår fremover. Men i petroleums-industrien ligger det også mange muligheter i overgangen til lavutslippssamfunnet, ikke minst i samspill med havbasert fornybar energi. Petroleumsnæringen vil også spille en sentral rolle i satsingen på karbondfangst, -transport og -lagring.

Arbeiderpartiet vil legge til rette for at det utvikles, testes og implementeres teknologi som kan ta oss inn i lavutslippssamfunnet på en måte som utvikler næringer og skaper arbeidsplasser. Vi vil også legge til rette for at norsk næringsliv kan utvikle ny teknologi som bidrar til å løse klimautfordringen, blant annet ved å styrke Miljøteknologiordningen i Innovasjon Norge. Norge har gode forutsetninger for å bli en viktig leverandør av miljøteknologiske løsninger. Slike teknologier kan begrense forurensning ved hjelp av rensing, mer miljøvennlige produkter og produksjonsprosesser, mer effektiv ressursbehandling og teknologiske systemer som reduserer miljøpåvirkningen. Arbeiderpartiet vil bevilge én mrd. kroner til Miljøteknologiordningen, fordelt over fire år. I 2017 innebærer dette en bevilgning på 250 mill. kroner.

Arbeiderpartiet ønsker å etablere et demonstrasjonsprosjekt for havbasert fornybar teknologi innenfor Miljøteknologiordningen. Se også «Vekst i hele landet».

Forslag til tiltak i budsjettet for 2017:

- Styrke Miljøteknologiordningen med 250 mill. kroner, som blant annet finansierer

et demonstrasjonsprosjekt for havbasert fornybar teknologi og pilotering innenfor bioøkonomi.

- Styrket fondskapital i Enova sikrer støtte til lav- og nullutslippsteknologi i petroleumssektoren og fastlandsindustrien.

Internasjonalt klimaarbeid

Den største utslippsveksten de neste årene er forventet å komme i fremvoksende økonomier og utviklingsland. Allerede i dag står disse landene for 60 pst. av de globale utslippene. Togradersmålet kan ikke nås uten en formidabel innsats for å kombinere økt energitilgang og velstandsvekst med lave utslipp i disse landene. Derfor vil Arbeiderpartiet satse på utslippsreduksjoner internasjonalt gjennom regnskogsatsingen, det grønne klimafondet og fornybarutvikling

internasjonalt. Det er viktig for oss at Norge fortsetter å ha en pådriverrolle globalt, både gjennom å bidra til finansiering av klimatiltak og gjennom en aktiv rolle i oppfølgingen av Paris-avtalen. Det er spesielt viktig at Norge tar et sterkt lederskap innenfor områdene fornybar energi og energiinfrastruktur. Arbeiderpartiet følger opp klimaforliket, og setter derfor av omlag 300 mill. mer enn regjeringen til regnskogsatsingen (REDD+).

Forslag til budsjettet for 2017:

- Følger opp klimaforliket ved å reversere regjeringens kutt i regnskogmidler.

Tabell utgiftsprioriteringer og avgiftsendringer

Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
Bymiljøavtaler	700
Jernbaneverket, Drift og vedlikehold	400
Jernbaneverket, Investeringer, planlegging	200
Fergeutskiftningsprogram El-ferger	100
Kystverket, Nyanlegg og større vedlikehold	150
Kystverket, Tilskudd til overføring av gods fra veg til sjø	50
Infrastruktur for nullutslippsteknologi	100
TransferIT	35
Demonstrasjonsprosjekter havvind*	50
Karbonfangst, transport og lagring	150
Pilotering bioøkonomi*	50
Nye forskningssenter bioøkonomi	25
Forskning og innovasjon skog/jord	10
Klima- og skogsatsing regnskog	291
Skogvern	70
SUM	2381
Under streken	
Enova	32500
*Tas innenfor miljøteknologiordningen	

KLIMAAVGIFTER	
Gå imot regjeringens forslag om redusert årsavgift	1220
Ikke proveny-nøytral omlegging av engangsavgiften	1124
Fjerne regjeringens forslag om årsavgift for el-biler	-55
15 øre økning i veibruksavgift på diesel	405
Øke avgiften på HFK/PFK til 500 kr/tonn (mot foreslåtte 428 kr)	65
Øke grunnavgiften på mineralolje med 30 øre (til 1,963 kr/l)	320
5 pst økning i CO ₂ -avgift på mineralske produkter	290
Øke svovelavgiften med 5 øre/l (til 18,6 øre)	5
Økt smøreoljeavgift med 5 pst. utover prisjustering til 2,28 kr/l	5
TOTALT	3379

Anslag utslippsreduksjoner

Forventet utslippskutt i CO₂-ekvivalenter i 2030 sammenlignet med referansebanen 2015 (som er

om lag på 2005-nivå). Miljødirektoratet (MD), Olje- og energidepartement (OED/Gassnova) Transportøkonomisk institutt (TØI).ⁱ

CO₂-ekvivalenter

Transport

MD: Nullutslipp personkilometer i store byer ⁱⁱ

(Justert til 25 pst. effekt pga. elektrifisering og biodrivstoff) 46 500

Kjøretøyteknologi - pst. av nybilsalg i gitt årstall

MD: 100 pst. nullutslipp personbil 2025 2 700 000

MD: 100 pst. nullutslipp varebil el eller hydrogen 2030 827 000

MD: 100 pst. nullutslipp el eller hydrogen bybuss 2025 207 000

MD: 75 pst. nullutslipp el eller hydrogen langdistansebuss 2030 74 000

TØI: CO₂-fond. Lastebiler,

max. utslippsreduksjoner i 2027 sammenlignet med 2015-nivå ⁱⁱⁱ 1 152 000

Biodrivstoff

MD: 40 pst. biodrivstoff veitransport 2030 halve bilparken

(halve bilparken nullutslipp i 2030) max. utslippsreduksjoner i 2030 ^{iv} 1 910 125

Innen 2030

MD: 20 pst. biodrivstoff anlegg, traktor, småbåter 409 000

MD: 20 pst. biodrivstoff lasteskip 36 000

MD: 20 pst. biodrivstoff fiskeflåten 139 000

MD: 40 pst. fornybart drivstoff innenriks luftfart 104 000

Jernbane

MD: Nullutslipp jernbane 10 250

(25 pst. effekt pga elektrifisering og biodrivstoff i veitransport) ^v

Grønn skipsfart

MD: Elektrifisering ferger 525 000

MD: Landstrøm 196 000

MD: LNG supplyskip 35 000

Sum transport

8 370 875

Andre sektorer

OED/Gassnova: CCS Klemetsrud	315 000
MD: Stans i nydyrking myr (N2O og CO2-utslipp)	131 000
MD: Utfasing oljefyr grunnlast	530 000
Sum andre sektorer	976 000

Utredes - sirkulær økonomi - fra Aps klimaforslag

Biogass fra husdyrgjødsel	101 000
Redusere matsvinn	56 000
Materialgjenvinning plast middels nivå	110 000
Materialgjenvinning tekstil	20 000
Energieffektivisering næringsmiddelindustrien	210 000
Sum utredes sirkulær økonomi	497 000

Andre tiltak som kan vurderes:

HFK lekkasjekontroll ^{vi}	209 100
HFK lavere vektfaktor	197 000
Utfasing oljefyr spisslast	130 000
Energikonvertering næringsmiddelindustrien	153 000
Ikke-kvotepliktige utslipp petroleumssektoren	250 000
Sum andre tiltak som må vurderes	939 100

Sum alle tiltak**10 782 975**

ⁱ Basert på Miljødirektoratet (2015): «Klimatiltak og utslippsbaner mot 2030. Kunnskapgrunnlag for lavutslippsutvikling». Olje- og energidepartementet (OED)/Gassnova (2016): «Mulighetsstudier av fullskala CO2-håndtering i Norge». Transportøkonomisk institutt (TØI) (2014): «CO2-besparelser av forsert innfasing av lastebiler med fornybare fremdriftsløsninger». Inger Beate Hovi og Daniel Ruben Pinchasik.

ⁱⁱ 25 pst. av oppgitt effekt i Miljødirektoratets 2030-rapport.

ⁱⁱⁱ Utrekning fra TØI, hvor utslippsreduksjon oppgis i 2027 sammenlignet med 2015-nivå, istedenfor reduksjon sammenlignet med TØIs referansebane.

^{iv} Miljødirektoratet oppgir +10, 20 og 40 pst.poeng, med utgangspunkt i dagens innblanding på 5,7 pst.. Tallene regnet om til 40 pst. biodrivstoffandel (før dobbelttelling) som +35 pst.poeng (40 pst.-5,7 pst.).

^v 25 pst. av oppgitt effekt i Miljødirektoratets 2030-rapport. Forutsatt at jernbane erstatter veitransport. Hvis nullutslipps-jernbane erstatter fossile transportløsninger, vil tiltaket kunne ha 100 pst. effekt – 41.000 tonn i 2030.

^{vi} Delvis overlapp med tiltaket under. Ny HFK-avtale begrenser import av HFK i 2035 til 80 pst. av dagens 1,2 mill. tonn CO2-ekvivalenter. I 2035 vil utslippene fra HFK være på maksimalt 240.000 tonn CO2-ekvivalenter, og utslipps-reduksjonspotensialet er således 960.000 innen 2035.

FOTO: ØVIND HAUG

5. Helse i alt vi gjør

Arbeiderpartiet ønsker en sterk, offentlig helse-tjeneste. Gjennom forebygging, tidlig innsats og god behandling når du blir syk, skal du i vår felles helsetjeneste få den beste hjelpen - gjennom hele livet.

Friske mennesker har det bedre, men god livskvalitet gjør oss også friskere. Morgendagens helseutfordringer har tett sammenheng med dagens tilbud av kultur, idrett, omsorg, naturopplevelser og mat. Fremtidige utgifter i helse- og omsorgssektoren avhenger av hvor godt vi lykkes med forebygging og tidlig innsats.

Arbeiderpartiet foreslår økte bevilgninger til tiltak som fremmer god folkehelse, en styrket sykehus-økonomi og digitalisering av norsk velferds- og helsetilbud.

En god folkehelse

I Norge har vi opplevd store forbedringer i helse og levealder. Bak gjennomsnittstallene, som viser at norske innbyggeres helse er god, skjuler det seg imidlertid store forskjeller. Personer med høyere utdanning og inntekt både lever lengst

og har best helse. God fordelingspolitikk er derfor god helsepolitikk.

Trivsel og fellesskap er helsefremmende. Gode møteplasser, kulturopplevelser og tilrettelegging for at folk kan leve et aktivt liv er derfor viktige stikkord i Arbeiderpartiets folkehelsepolitikk.

Tidlig innsats er avgjørende for å unngå at helseutfordringer får vokse til problemer som er langt vanskeligere å håndtere. Derfor vil Arbeiderpartiet prioritere innsatsen rettet inn mot barn og ungdoms fellesarenaer, gjennom arbeid mot mobbing, løft for skolehelsetjenesten og innsats for god psykisk helse, tilgang til gode idrettsanlegg og tilrettelegging for et godt kosthold og fysisk aktivitet for alle.

Gode friluftsopplevelser øker livskvaliteten. Arbeiderpartiet vil tilrettelegge for økt tilgjengelighet til friluftsområder og bedre kunnskap om det biologiske mangfoldet.

Den store innsatsen utført av frivillige organisasjoner betyr mye i utviklingen av fellesskap og inkludering på tvers av alder, etnisitet og bakgrunn.

Arbeiderpartiet ønsker derfor å støtte opp om frivilligheten med økte bevilgninger i vårt budsjett for 2017.

Skolemat og fysisk aktivitet

Feilernæring, overvekt og livsstilssykdommer er økende problemer blant barn og unge i Norge. Det gir redusert livskvalitet, og det krever store ressurser av samfunnet. Det er dokumentert at tidlig etablering av sunne vaner gjerne videreføres videre i livet.

Arbeiderpartiet ønsker en gradvis opptrapping med sikte på at barn og unge på alle klassetrinn

skal ha en time fysisk aktivitet daglig. Vi foreslår å sette av 100 mill. kroner i søkbare midler for å stimulere til økt samarbeid og samspill mellom frivillig sektor og skolene.

Det er særlig viktig at barn og unge oppdager gleden ved friluftsliv. Arbeiderpartiet foreslår en bevilgning på 5 mill. kroner til prosjektet «den naturlige skolesekken».

Arbeiderpartiet vil tilby alle barn og unge et enkelt skolemåltid hver dag. Vi foreslår å starte et prøveprosjekt ved skolestart høsten 2017, der 50 kommuner prøver ut ulike former for

skolemåltid. Det settes av 66,7 mill. kroner til dette i vårt alternative budsjett.

Arbeiderpartiet vil gjeninnføre frukt og grønt i ungdomsskolen. Vi foreslår en bevilgning på 117 mill. kroner for oppstart høsten 2017.

Arbeid mot mobbing

Å føle seg trygg og trives på skolen er viktig for å lære godt, men har også stor betydning for barn og unges psykiske helse. Forskning viser at elever som faller ut av skolen har økt sjanse for helseproblemer, lavere levealder og større sannsynlighet for rusmisbruk. Mobbing er ikke bare et problem for skolen og den enkelte, det er også et folkehelseproblem.

Alle elever har en lovfestet rett til å følge seg trygge på skolen. Likevel viser elevundersøkelsen at 20.000 elever opplever mobbing hver uke. 9000 elever utsettes for omfattende mobbing og trakassering over tid. Å bli utsatt for mobbing kan få alvorlige konsekvenser for den som utsettes for det.

I 2016 fremmet Arbeiderpartiet 25 forslag i Stortinget for å styrke arbeid mot mobbing. I vårt forslag til budsjett for 2017 bevilges det 10 mill. kroner til beredskapsteam mot mobbing i alle kommuner.

Vi foreslår også en styrking av laget rundt eleven, med 20 mill. kroner i økt bevilgning til sosialrådgivningstjenesten og ansettelse av flere miljøarbeidere på skoler med størst læringsmiljøutfordringer.

Psykisk helse og tidlig innsats

Mange barn og unge har det ikke godt i hverdagen. Det kan skyldes hjemmesituasjonen, mobbing eller et sterkt press for å lykkes på flere arenaer. Folkehelseinstituttet anslår at om lag hvert femte barn og unge i Norge har psykiske plager som påvirker dem i hverdagen. Når noe er vanskelig, må det være lett å få riktig hjelp. Arbeiderpartiet mener at det neste store helseløftet i Norge, må være et løft for barn og unges psykiske helse.

Arbeiderpartiet foreslår å øremerke 200 mill. kroner til skolehelsetjenesten. Vi foreslår å styrke samarbeidet mellom Studenthelsetjenesten og sykehusene om psykisk helsetilbud til studenter med 10 mill. kroner, innenfor rammen til de regionale helseforetakene.

Vi ønsker å gjøre det gratis for ungdom under 18 å gå til fastlege og legevakt, og foreslår å bevilge 52 mill. kroner til dette i 2017.

Arbeiderpartiet vil styrke det kommunale tjenestetilbudet for psykisk helse, og foreslår en bevilgning på 100 mill. kroner til lavterskel hjelpetilbud for unge og familier etter modell av Familiens hus eller Ung Arena.

Anlegg for idrett og fysisk aktivitet

Idrettsanlegg er arenaer for fysisk aktivitet – både organisert og i egenregi – og er viktige for sosialt samvær og integrering. Anleggene finansieres i et samarbeid mellom lag og foreninger, kommuner og tippemidler.

I flere år har det vært søkt om langt større midler til opprusting av idrettsanlegg enn det som er tilgjengelig gjennom disponible tippemidler. Arbeiderpartiet ønsker å fjerne etterslepet i opprusting av idrettsanlegg, og foreslår en bevilgning på 200 mill. kroner til dette i 2017.

Lag som bygger anlegg får ikke momskompensasjon, slik kommuner gjør. For å gi like vilkår, ønsker Arbeiderpartiet å endre momskompensasjonsordningen fra å være rammestyrte til å bli regelstyrt. Slik sikres full refusjon og forutsigbarhet for lag og foreninger. Arbeiderpartiet foreslår en bevilgning på 30 mill. kroner mer enn regjeringen til momskompensasjon i budsjettet for 2017.

Aktiv aldring

Aktivitet, kultur og opplevelser er avgjørende for eldres livskvalitet og helse. Arbeiderpartiet ønsker gjennom en tilskuddsordning å stimulere til kultur- og aktivitetstilbud for eldre i kommunene, i samarbeid med frivillige. Vi foreslår en bevilgning på 47,3 mill. kroner til en slik ordning i budsjettet for 2017.

Arbeiderpartiet ønsker å tilrettelegge for gode kulturtilbud som når ut til grupper som ellers har liten eller ingen tilgang til kulturopplevelser. Vi foreslår en bevilgning på 45,8 mill. kroner til prosjektet «Den kulturelle spaserstokken».

Arbeiderpartiets politikk for en god eldreomsorg er beskrevet i kapittel 6, *Velferdstjenester og integrering i kommunene*.

Frivilligsentralene

Frivilligsentraler gir økt livskvalitet, fellesskap og inkludering på tvers av alder, etnisitet og bakgrunn i svært mange kommuner og lokalsamfunn. Tilbudene baseres på innsatsen fra frivillige, og varierer derfor fra sted til sted.

Regjeringen velger å la kommunene overta finansieringen av sentralene. Arbeiderpartiet støtter ikke en slik omlegging. Det trengs flere frivilligsentraler, og finansieringen bør skje direkte og over kulturbudsjettet. Arbeiderpartiet foreslår å øke bevilgningen med 20 mill. kroner utover regjeringens forslag.

Friluftsliv

Friluftsliv gir gode opplevelser, økt trivsel, fysisk aktivitet og god folkehelse. Friluftsområdene må tilrettelegges og forvaltes slik at de er lett tilgjengelig for alle.

De frivillige organisasjonene gjør et svært viktig arbeid med å tilrettelegge for gode naturopplevelser. Arbeiderpartiet ønsker å øke den økonomiske støtten til organisasjonene med 50 mill. kroner i budsjettet for 2017.

Arbeiderpartiet vil sikre sammenhengende naturområder for friluftsliv gjennom nasjonale og regionale planer, og foreslår en bevilgning på 10 mill. kroner til dette formålet i budsjettet for 2017.

Arbeiderpartiet vil følge opp målene i handlingsplanen for naturmangfold, og foreslår en bevilgning på 20 mill. kroner til dette formålet i budsjettet for 2017.

Arbeiderpartiet ønsker å øke kunnskapen om arter og naturforvaltning, og foreslår en bevilgning på 10 mill. kroner til dette formålet.

Arbeiderpartiet vil styrke forvaltningen i verneområdene, og foreslår en bevilgning på 10 mill. kroner til dette arbeidet.

Styrket spesialisthelsetjeneste

Sykehus og resten av spesialisthelsetjenesten i Norge holder høy kvalitet. Mange pasienter opplever likevel feil, mangelfull informasjon og dårlig samarbeid innad i helsetjenesten. Skal vi stanse utviklingen mot et todelt helsevesen i Norge, må vi derfor si nei til ytterligere privatisering samtidig som de offentlige sykehusene må bli bedre. Ro rundt organiseringen av sykehusene,

bedre økonomi, utvikling av nye behandlingsmetoder, nye medikamenter, ny teknologi og god og tillitsbasert faglig ledelse er nøkkelen.

Arbeiderpartiet har lovet 12 mrd. kroner ekstra til styrking av sykehusene i perioden 2014 til 2017. Dette løftet har vi fulgt opp i våre alternative budsjetter. For 2017 innebærer dette en bevilgning på en milliard kroner mer enn regjeringen til økt aktivitetsvekst. Bevilgningen skal blant annet gå til satsing på IKT, utstyr og nye behandlingsmetoder, raskere behandling gjennom kvelds åpne poliklinikker og økt satsing på medisinsk forskning.

Digitalisering

Riktig bruk av ny helseteknologi vil føre til færre feil, raskere hjelp, bedre kommunikasjon, mer treffsikker behandling, en enklere hverdag for ansatte, og nye arbeidsplasser. Arbeiderpartiet mener Norge bør lede an i denne utviklingen.

For 2017-budsjettet foreslår vi økte investeringer i sykehusenes digitale «grunnmur» og infrastruktur. 150 mill. kroner av den økte bevilgningen til sykehus prioriteres til IKT.

En aldrende befolkning vil bidra til at etterspørselen av helse- og omsorgstjenester vil vokse kraftig i årene som kommer. Arbeiderpartiet vil ta ny teknologi i bruk for å bidra til trygghet, mestring og selvstendighet i hverdagen. Velferdsteknologi kan bidra til å oppfylle ønsket de aller fleste har om å bo hjemme, og gjøre hverdagen enklere på sykehjem. Innovative innkjøp og investeringer i velferdsteknologi kan oppleves som risikofylt for mange kommuner. Arbeiderpartiet foreslår derfor en risikoavlastende tilskuddsordning for innovative anskaffelser i norske kommuner, og setter av 100 mill. kroner til dette formålet i vårt alternative budsjett for 2017.

Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
Styrke sykehusene i tråd med egne lovnader	1000
Velferdsteknologi: risikoavlastende tilskuddsordning for kommunene, pilotprosjekter	100
Den naturlige skolesekken	5
Innsats mot mobbing	30
Samarbeid Studenthelsetjenesten og sykehusene om psykisk helse*	10
Fysisk aktivitet skolen**	100
Gjeninnføre frukt i ungdomsskolen**	116,7
Skolehelsetjenesten***	200
Klara Klok	3
Starte arbeid med skolemat for alle elever**	66,7
Fjerne egenandeler fastlege og legevakt for 16- og 17-åringer	52
Lavterskel hjelpetilbud for barn, unge og familier**	100
Friluftaktiviteter, friluftsansjoner, sikrede friluftsområder m.m.	50
Livsglede for eldre, tilskuddsordning for kommuner	47,3
Kulturell spaserstokk	45,8
Tilskudd til frivilligsentraler****	171
Etterslep idrettsanlegg	200
Momskomp idrettsanlegg, regelstyrt ordning	30
Miljøovervåking, klima- og naturforskning. Oppfølging av klimaforslagene og handlingsplan for naturmangfold	20
Artsprosjekt - tilskudd til økt kunnskap om arter og naturforvaltning. Kartlegging av arter, naturtyper, artskart, økologisk grunnkart	10
Tiltak verneområder	10
Gjennomføring nasjonalparkplanen	10
SUM	2377,5
*Dekkes over RHF-ramma	
**Dekkes over kommuneramma	
***Øremerket innenfor regjeringens ramme	
****Reell styrking på 20 mill. kroner	

FOTO: ØIVIND HAUG

6. Velferdstjenester og integrering i kommunene

Arbeiderpartiet har høye ambisjoner for bedre kvalitet i velferd, omsorg og skole i kommunesektoren. Under regjeringen Stoltenberg II fikk sektoren et betydelig økonomisk løft. Denne satsingen har Arbeiderpartiet videreført i denne stortingsperioden. Vi vil prioritere en sterk og forutsigbar kommuneøkonomi for å sikre en bedre skole og eldreomsorg. Vi vil bruke handlingsrommet i norsk økonomi til å investere i framtiden.

Arbeiderpartiet vil derfor i behandlingen av statsbudsjettet for 2017 prioritere tre mrd. kroner mer til kommunesektoren enn regjeringens forslag. Regjeringens økonomiske opplegg er i beste fall nullvekst for sektoren etter at utgifter til befolkningsvekst og pensjon er betalt, og regjeringens egne satsinger gjennomført. Et svakt økonomisk opplegg fra regjeringen gir lite rom for å satse på de yngste og de eldste. Dette vil Arbeiderpartiet rette opp.

Arbeiderpartiet fordeler veksten på tre mrd. kroner med to mrd. kroner til kommunene og én mrd. kroner til fylkeskommunene.

Dette setter kommunene i bedre stand til å prioritere viktige velferdsområder som barnehage, skole, helsetjenester og eldreomsorg. Vi prioriterer

i tillegg 330 mill. kroner ut over regjeringens forslag til toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester. Fylkeskommunene kan styrke satsingene på videregående opplæring, næringsutvikling og fylkesveiene.

Arbeiderpartiet vil ha en rettferdig kommuneøkonomi som sikrer et likeverdig tjenestetilbud over hele landet. Det er store forskjeller i kommunenes skatteinntekter, og det må fortsatt være en betydelig utjevning mellom kommunene. Lokalsamfunn med store utfordringer med rask tilflytting, rask fraflytting eller demografiske utfordringer må tas særlig hensyn til.

Barnehage

Gode barnehager er viktig for barna, for foreldrene og for samfunnet. For barna fordi tidlig innsats starter når barna er små: Med en trygg og utviklende tid i barnehagen, står barna bedre rustet til å takle både skolen og resten av livet. For foreldrene fordi begge kan bli i arbeid selv om de har små barn som krever mye. Og for samfunnet fordi flere jobber og bidrar til fellesskapet, og fordi likestilte foreldre bidrar til et mer likestilt samfunn.

FOTO: ØIVIND HAUG

Barnehagene er dessuten blant de viktigste arenaene for integrering og inkludering.

Vi vil satse på både høyere kvalitet og flere plasser. Barnehagekøene har vokst hvert år under Solberg-regjeringen. Likevel vil de ikke bygge flere plasser i 2017. Vi vil fortsette utbyggingen for å fjerne køen og for å utvide retten til plass, slik at også barna som er født på slutten av året, får et tilbud når de fyller ett år. Vi vil også ha på plass en bemanningsnorm og flere ansatte med relevant utdanning. Fordi vi vet at det er de voksne i barnehagen som skaper kvalitet for barna.

Skole

God kommuneøkonomi er en grunnleggende forutsetning for gode skoler. Det er kommunene som eier norske skoler og som kjenner sine skoler best. For å satse på skolen, må vi sørge for at den enkelte kommune har handlingsrom til å

kunne prioritere, styrke og utvikle sine skoler.

Vi vil sikre at alle elever får den hjelpen og tilretteleggingen som trengs for å kunne lese, skrive og regne før de går ut av 2. klasse. Mange av våre 205 ordførere gjennomfører dette i sine kommuner. Tiden er kommet for et nasjonalt løft.

Læreren er den viktigste ressursen for elevenes læring. Gode lærere må ha tid til å bruke kunnskapen sin til å følge opp hver enkelt elev. I tillegg til Stortingets enstemmige satsing på etter- og videreutdanning, trengs det flere lærere i klasserommene. Vi vil beholde lærere regjeringen har kuttet i ungdomstrinnet.

Folkehelse

Arbeiderpartiet vil ha en gradvis opptrapping som sikrer at barn og unge på alle klassetrinn får en time fysisk aktivitet daglig. Vi vil sette av søkbare

midler for å stimulere til økt samarbeid og samspill mellom frivillig sektor og skolene.

Arbeiderpartiet vil tilby alle barn og unge et enkelt skolemåltid hver dag. Vi vil starte et prøveprosjekt med et spleiselag med 50 kommuner som ønsker å prøve ut ulike former for skolemåltid.

Arbeiderpartiet vil i tillegg gjeninnføre frukt og grønt i ungdomsskolen.

Mange barn og unge har det ikke godt i hverdagen. Det kan være hjemmesituasjonen, mobbing eller et sterkt press for å lykkes på flere arenaer. Mange blir utslitt og syke. Folkehelseinstituttet anslår at rundt en femtedel av barn og unge i Norge har psykiske plager som påvirker dem i hverdagen. Når noe er vanskelig, må det være lett å få riktig hjelp. Arbeiderpartiet mener at det neste helseløftet i Norge, må være et løft for barn og unges psykiske helse. Vi vil ha flere helse-søstre og psykologer, og kunnskap om psykisk helse i skolen. Arbeiderpartiet mener det er nødvendig med en opprusting av skolehelsetjenesten.

Tidlig innsats er avgjørende for å unngå at helseutfordringer får vokse til større problemer som er langt vanskeligere å håndtere. Alle kommuner skal ha et lavterskeltilbud for familier, barn og unge. Arbeiderpartiet setter av midler til et lavterskel hjelpetilbud for unge og familier etter modell av Familiens hus eller Ung Arena.

Det står mer om folkehelse i kapittel 5 *Helse i alt vi gjør*.

Eldreomsorg

Arbeiderpartiet mener det er svært viktig at ikke eldreomsorgen blir salderingspost i de kommunale prioriteringene. Vi er bekymret for at de oppgavene som kommunene nå skal løse innenfor sine stramme budsjetter, vil ramme de svakeste eldre. Vi ser ut fra foreliggende tall at veksten i antall årsverk i pleie- og omsorgstjenestene er lavere under denne regjeringen enn under den forrige, samtidig som behovene har økt. Arbeiderpartiet vil øke bevilgningene til kommunene og mener at følgende må prioriteres:

- Flere årsverk i pleie og omsorg, med vekt på heltidsstillinger og variert kompetanse, og med ansatte som ivaretar menneskers grunnleggende behov for god pleie, riktig ernæring, aktivitet og opplevelser.
- Bruk av investeringstilskuddet til både renovering og bygging av heldøgns

omsorgsplasser, med vekt på nytenking og bedre tilpassede boliger for eldre, f.eks etter modell av demenslandsbyer.

- Utprøve en ny modell for organisering av tjenestene, en «tillitsreform», som skal fjerne unødvendig byråkrati og styrke brukernes medbestemmelse.
- Forsterket satsing på velferdsteknologi og brukerteknologi både til hjemmeboende eldre og til institusjonene som yter kommunal omsorg.

Videregående opplæring

Vi vil gjennomføre en helt nødvendig satsing på yrkesfagene. I dag er det bare en av tre som begynner på yrkesfag som fullfører et fagbrev. Vi må utdanne flere fagarbeidere for å dekke det store behovet i framtiden. Dette vil vi gjøre ved blant annet å øke lærlingtilskuddet, satse på flere yrkesfaglærerne, investere i bedre utstyr på skolene, styrke samfunnskontrakten for flere lære-plasser og sikre en mer praksisnær opplæring der elevene får prøve seg tidligere i arbeidslivet.

Fylkesveier

Arbeiderpartiet vil sette fylkeskommunene i stand til å ruste opp fylkesveinettet. Mens standarden på riksvei i Norge forbedres og forfallet reduseres, skjer det motsatte på fylkesvei. De mange fylkesveiene er grunnlaget for at folk kan bo og jobbe over hele landet. Langs disse veiene fraktes gods og mat til og fra markeder, og for næringslivets transporter er det en rekke flaskehals på fylkesveinettet.

Styrkingen av fylkenes økonomi i Arbeiderpartiets alternative budsjett vil være et bidrag for å starte arbeidet med å ruste opp fylkesveiene.

Integrering

Arbeiderpartiets integreringspolitikk bygger på prinsippet: gjør din plikt - krev din rett. Vår ambisjon er at Norge skal være verdens mest inkluderende samfunn. Mangfold er en ressurs for verdiskaping og utvikling. Vi skal stille krav og vi skal stille opp. Budsjettforslaget handler derfor om å legge til rette for arbeid og aktivitet.

De som kommer til Norge, skal bli møtt med en forventning om å bidra i det norske samfunnet. Nøkkelen til god integrering er å lære seg norsk og komme ut i arbeid. Dette arbeidet må starte

ved ankomst til Norge. Vi foreslår derfor å øke antall norsktimer man kan få i mottak med 175 timer, til totalt 250 timer. Tidlig innsats handler ikke minst om å gi barna et godt utgangspunkt. Vårt mål er at alle barn i asylmottak skal ha ordinær barnehageplass, og foreslår i budsjettet for 2017 å skaffe barnehageplass til treåringene.

Det er avgjørende at de som kommer seg ut i arbeidslivet, blir der. De fleste som har innvandret eller er etterkommere av innvandrere, klarer seg godt i det norske samfunnet. Men det er fortsatt utfordringer.

Utdanning og kompetanse til alle utgjør en viktig del av den norske modellen. Det bidrar til å sikre produktiviteten slik at virksomhetene bedre kan bære reallønninger enn i andre land, ikke minst for lavlønnsgruppene. Press på arbeidsmarkedet må ikke avbøtes med lettvinte grep som lavlønn og deregulering av norsk arbeidsliv. Dette vil bidra til å skape større forskjeller mellom folk og ikke minst føre til at vi får A-, B- og C-lag i arbeidslivet. Vi vil i større grad bruke lønnstilskudd for å inkludere flere i arbeidslivet. Dette er nærmere omtalt i kapittel 2 *Arbeid til alle*.

For å få folk i aktivitet, er det viktig at Nav kan anvende regelverket fleksibelt. Nav må også være tydelige på at fellesskapet ikke betaler livsoppholdet til personer som ikke vil delta i aktivitet eller arbeid på grunn av religion eller fordi man ikke forholder seg til grunnleggende verdier i det norske samfunnet.

Kontantytelser bør i størst mulig grad erstattes av tilbud om aktivitet, der det er mulig, og det skal som hovedregel knyttes aktivitetsplikt til sosialhjelp. Kontantstøtte motvirker integrering. Den bør derfor avvikles, og erstattes av en ventestøtte for de som ikke får barnehageplass etter fødselspermisjonen.

Arbeiderpartiet mener det er viktig å sørge for at det er god kvalitet i alle asylmottak, uavhengig av eieform. Mottakenes plikt til å tilby meningsfull aktivitet til beboerne må etterleves. Mange av asylsøkerne som kommer til Norge, skal bosettes i kommunene. Nærhet til kommunene, mindre flytting og raskest mulig permanent bosetting er viktige faktorer for en rask integrering. Kommunene bosetter nå stadig flere, noe som er svært positivt. Kommunene må imidlertid også settes i stand til å løse denne

oppgaven uten å måtte kutte i skole, helse og omsorg. Det er viktig at kommunene og fylkeskommunene sikres tilstrekkelig med ressurser til å følge opp de nyankomne på best mulig måte. Vi foreslår fullfinansiering av kommunale barnevernstiltak for enslige mindreårige asylsøkere.

Det siste året har det dukket opp flere tilfeller hvor kommunene har påtatt seg ansvaret for å bosette flyktninger, for så å oppleve at de ikke mottar de flyktningene de har vedtatt å ta hånd om. Enkelte kommuner har rigget apparatet og ansatt folk for å møte de nyankomne i sine lokalsamfunn, for deretter å få beskjed om at de som skulle bosettes, ikke kommer likevel eller kommer lang tid etter det avtalte. Arbeiderpartiet mener det er uakseptabelt at det er kommunene som må bære ekstrakostnadene som følger av svikt fra statens side.

Samer

Arbeiderpartiet vil sikre gode rammevilkår for samiske språk, kultur, næringsliv og samfunnsliv. Vår fremste prioritering er å sikre at det er nok samiske læremidler av tilfredsstillende kvalitet i skolen, og å styrke bevilgningene til kulturformål. Vi foreslår derfor å styrke rammene til Sametinget med 35 mill. kroner for å bedre tilgangen på samiske læremidler og iverksette tilbakeføring av samiske kulturgjenstander til de samiske museene (Båstede-prosjektet).

Beaivvas Sámi Našunalteahter lager teater av høy kvalitet, og har blant annet fått to Heddapriser og Teaterkritikerprisen. Teatret har imidlertid akutt behov for nye lokaler, og vi foreslår derfor midler til ferdigprosjektering og oppstart av nytt teaterbygg i Kautokeino.

Kommunene er premissleverandører for gode tjenester til den samiske befolkningen. De må derfor kompenseres for sine merutgifter, og tospråklighetsmidlene må gjøres mer fleksible. Vi foreslår å øke tilskuddssatsene som kommunene får for opplæring i samisk, med 25 mill. kroner. Det innebærer en økning på 50 pst., og at satsen per klokke økes fra 527 kroner til 790 kroner.

Nord Universitet har et særskilt ansvar for sørsamisk og lulesamisk språk. Vi foreslår 5 mill. kroner for å bidra til nødvendig kapasitet og kvalitet i dette arbeidet.

FOTO: ØMIND HAUG

7. Nærmere om satsinger på ulike politikkområder

Arbeid og sosial

Arbeid til alle er vårt viktigste mål. Vårt daglige arbeid knytter oss sammen i et fellesskap, skaper tilhørighet og gjør oss til selvstendige, frie mennesker. Gjennom vårt arbeid skaper vi verdier som gjør det mulig å finansiere de velferdstjenestene som gjør det trygt og godt å leve i Norge. I fellesskap bygger vi landet vårt, og alle trengs. Fordi arbeid er viktig for den enkelte og for fellesskapet, må kampen mot arbeidsledighet gis høyeste prioritet.

Tiltak mot ledighet

Arbeidsledigheten har de siste årene kommet opp på rekordhøye nivåer, og vi må møte denne situasjonen med aktive mottiltak, skape nye arbeidsplasser og dempe skadevirkningene for de som blir rammet. Ungdom er en sårbar gruppe når arbeidsledigheten er høy. Konsekvensene ved å gå ledig i lang tid kan bli alvorlige for unge som skal etablere seg med egen yrkeskarriere, stifte hjem og komme i gang med livet. Langtidsledighet har en tendens til å bite seg fast,

og derfor er det særlig viktig å bekjempe den arbeidsledigheten som rammer unge. Vi mener samfunnet kan gjøre en større innsats for å få arbeidsledige ungdommer ut i jobb eller utdanning enn i dag og foreslår særlige tiltak.

Hver og en av oss har unike evner som Norge trenger. Derfor må vi skape et arbeidsliv der alle får muligheten til bruke de ressursene og evnene de har. Vi trenger en bedre arbeidslivspolitik som stimulerer både folk og bedrifter til arbeid: Aktiv bruk av lønnstilskudd, ordninger som øker kvalifiseringen, og et arbeidsliv som gjør det attraktivt for eldre arbeidstakere å stå i arbeid enda lenger.

Situasjonen på arbeidsmarkedet er mer alvorlig enn på mange år. Arbeiderpartiet mener det er behov for å styrke bevilgningene til tiltaksplasser, særlig for unge. Varig tilrettelagt arbeid er et tiltak for mennesker som vil bidra med sin innsats, men som mottar uførepensjon. Arbeiderpartiet vil at flere skal få muligheten enn hva regjeringen legger opp til.

Kamp mot arbeidslivskriminalitet

I de siste årene har det blitt avdekket flere og alvorlige eksempler på sosial dumping og arbeidslivskriminalitet i det norske arbeidslivet. Noen av sakene har blitt avslørt av offentlige kontrollmyndigheter, mens andre er avdekket av tillitsvalgte eller media. Disse eksemplene viser at det fortsatt trengs en aktiv politikk og flere tiltak for å forhindre at useriøsitet, sosial dumping og arbeidslivskriminalitet skal bre om seg i det norske arbeidslivet. Arbeiderpartiet foreslår at det etableres et tverrfaglig senter mot arbeidslivskriminalitet.

Riksrevisjonen kritiserer regjeringen for svak og lite avskrekkende innsats mot arbeidsmiljøkriminalitet. Det mener vi er uakseptabelt. Arbeiderpartiet mener Norge trenger en ny plan for å stoppe de useriøse aktørene i arbeidslivet, for å sikre rettferdig konkurranse basert på anstendige lønns- og arbeidsforhold.

Arbeidstilsynet og Petroleurstilsynet må styrkes økonomisk slik at de kan gjennomføre flere tilsyn, både forhåndsannonisert og uanmeldte. Arbeiderpartiet vil bygge ut ordningen med de regionale verneombudene innenfor overnattings- og servicebransjen og renholdsbransjen, samt utvide treparts bransjeprogram innenfor utsatte bransjer.

FOTO: ØVIND HAUG

Bedre fordelingsprofil

Høy organisasjonsgrad i arbeidsmarkedet er et bærende element i den norske modellen. Det bør være attraktivt for arbeidstakere og arbeidsgivere å organisere seg. Arbeiderpartiet går inn for at en større del av fagforeningskontingenten skal kunne trekkes fra på skatten.

Arbeiderpartiet vil stanse regjeringens kutt i tilskuddssatsene i folketrygden. Regjeringens forslag betyr at de som mottar grunn- og hjelpestønad, trenger hjelpemidler, tilretteleggings-tilskudd, stønad til barnetilsyn og gravferdsstønad, får mindre penger til neste år. Slike kutt i velferdsordninger befester inntrykket av at regjeringen har lagt fram et usosialt budsjettforslag med en dårlig fordelingsprofil som bidrar til at forskjellene øker. Vi går derfor inn for at tilskuddssatsene i folketrygden prisjusteres i budsjettet for 2017.

Kirke, utdanning og forskning

Det er skolegangen og utdanningen vi gir barn og unge i dag som vil avgjøre hvor godt vi klarer å bruke folks arbeidsinnsats, og hvor godt vi lykkes med verdiskaping og samfunnsutvikling. Det er med kunnskap og kompetanse vi kan møte de store samfunnsutfordringene, videreutvikle velferdsstaten og mestre et stadig mer krevende arbeidsliv.

En god skole for alle

Arbeiderpartiet vil ha en sterk offentlig fellesskole der alle elever opplever læring, trivsel og mestring, og får et godt grunnlag for videre utdanning, arbeid og gode liv. Fellesskolen er selve kjernen i den norske modellen. Her skal alle få en god skolegang, uavhengig av foreldrenes økonomi og bakgrunn. Skolen skal gi et best mulig grunnlag for at alle skal klare seg godt i arbeidsliv og samfunn.

Mye er bra i norsk skole, men det er også store utfordringer som det haster å løse. Vi vet at én av fire som starter på skolen, vil slutte før de har bestått en videregående opplæring. For samfunnet er frafall kostbar sløsing med både muligheter og menneskelige ressurser. Elever som ikke lærer å lese, skrive eller regne godt nok i de første skoleårene, er de samme som faller fra senere. Derfor har Arbeiderpartiet over flere år satset på tidlig innsats. Vi vil ha en lese-, skrive- og regnegaranti der alle skal få nok hjelp til å lære lesing, skriving og

regning tidlig i skoleløpet. Arbeiderpartiet vil alle elever sikres den hjelpen de trenger for at de skal mestre disse ferdighetene før de går ut av 2. klasse. Å gjennomføre en slik garanti krever at skolene har tilstrekkelige ressurser og nok lærere til raskt å sette inn oppfølging tilpasset den enkelte elev.

Arbeiderpartiet støtter opptrappingen av etter- og videreutdanningstilbudet for lærere som hele Stortinget er samlet om. I tillegg foreslår vi i vårt alternative budsjett penger til å ansette flere lærere i kommunene, for å følge opp løftet om en milliard til dette arbeidet i løpet av denne stortingsperioden. Vi er også uenige i regjeringens kutt av rundt 600 lærerstillinger på ungdomsskoler som Stoltenberg II-regjeringen innførte, og setter av midler til å opprettholde denne lærersatsingen.

Bedre læremiljø

Barn lærer mest når de er trygge og trives. Skolehelsetjenesten gir trygghet for elevene når de opplever helseproblemer og andre bekymringer. I dag møter alt for mange elever en stengt dør når de trenger hjelp. Tre av ti helsesøstre har ikke tid nok til å utføre lovpålagte oppgaver. Dårlig kommuneøkonomi rammer elevenes psykiske og fysiske helse og trivsel. Derfor har vi foreslått å øremerke satsingen på skolehelsetjenesten for å sikre at pengene når de elevene som trenger det.

Elevundersøkelsen viser at 20.000 elever opplever mobbing hver uke. Vi mener det haster å komme i gang med flere tiltak for å motvirke mobbing og legge til rette for et godt læringsmiljø for alle elever. Vi foreslår å styrke sosialrådgivningstjenesten i skolen og starte forsøk med flere miljøarbeidere på skolene med størst læringsmiljøutfordringer. Alle skoler må være forberedt på raskt å kunne håndtere alvorlige mobbesaker. Derfor vil vi ha beredskapsteam mot mobbing for alle kommuner og sikre en skolebasert kompetanseutvikling for lærerne innen forebyggende arbeid mot mobbing.

Høyere IKT-kompetanse

Den teknologiske utviklingen går raskt, og arbeidslivet stiller nye og høyere krav. Arbeiderpartiet vil ha en moderne skole som tar i bruk digitale læremidler og bruker varierte og kunnskapsbaserte læremåter. Derfor har vi fremmet forslag om en nasjonal strategi for

digitalisering i skolen, og følger opp dette med en større satsing på IKT og digital kompetanse i skolen i vårt alternative statsbudsjett. Vi vil starte med programmering allerede på barnetrinnet og heve lærernes IKT-kompetanse. Vi vil også ha flere IKT-studieplasser og mer forskning på IKT, administrert gjennom Forskningsrådet.

Globalskolen

Regjeringen foreslår å kutte tilskuddet til kompletterende undervisning fra og med høsten 2017. I dag deltar omtrent 1700 elever fordelt på ca. 1100 familier bosatt i over 100 land i tilbudene til Norskskolen og Globalskolen. Skolene er kjennetegnet av tett oppfølging og god gjennomføringsprosent.

Arbeiderpartiet mener denne utdanningen betyr mye for samfunns- og næringslivet vårt fordi den gjør det lettere for ansatte på oppdrag i utlandet å ta med seg familie med barn i skolepliktig alder. Tilbudet bidrar til at familier tør å realisere et utenlandsopphold, siden det forbereder elevene på hjemflytting og videre skolegang i Norge. Arbeiderpartiet vil videreføre tilskudd til Globalskolen og Norskskolen.

Yrkesfag

Norge har behov for at flere velger og gjennomfører yrkesfaglig utdanning. I dag faller så mye som én av tre yrkesfagelever ut før de har gjennomført opplæringen. Det er en utfordring som må løses ved å styrke de yrkesfaglige programmene. Like viktig er det å satse på tidlig innsats i barneskolen og å sørge for at det er et attraktivt og seriøst arbeidsliv som venter etter fullført utdanning. Vi må skape en skole med varierte læringsarenaer, hvor teori og praksis sees i sammenheng.

Tiltakene for yrkesfag er nærmere beskrevet under kapittel 3 *Læring gjennom hele livet*.

Kunnskap for framtidens arbeidsplasser og næringer

En sterk universitets- og høyskolesektor legger grunnlaget for framtidig velferd, vekst og verdiskaping. Kvaliteten i forskning og høyere utdanning er avgjørende for hvor godt Norge vil lykkes i å utvikle og ta i bruk ny kunnskap, skape nye næringer og utvikle offentlig og privat sektor.

Arbeiderpartiet er bekymret for en ensidig satsing på de spisse fagmiljøene, og mener det også er

FOTO: ØMIND HAUG

nødvendig å sikre gode rammevilkår for fagmiljøene som skal utdanne velferdsstatens profesjoner. For å styrke velferdsstatens yrker og forskningen på profesjonene, foreslår vi både å opprette et program for profesjonsforskning i Forskningsrådet og gi tilskudd til 100 flere rekrutteringsstillinger over statsbudsjettet.

Det har aldri vært høyere søknadstall til høyere utdanning enn i år. Samtidig opplever Norge sin høyeste arbeidsledighet på over tjue år, og situasjonen er spesielt vanskelig for unge arbeidstakere. Flere studieplasser gir muligheter både for den enkelte og for samfunnet til å komme styrket ut av situasjonen. Arbeiderpartiet vil ha 3000 nye studieplasser i 2017, med vekt på lærerutdanning, helse- og sosialfag, IKT, teknologi og realfag. 1000 av disse plassene skal øremerkes IKT-relaterte studier innen teknologi og realfag. En betydelig andel av studieplassene skal også gå til utdanningsinstitusjoner på Sør- og Vestlandet.

For å sikre en solid og omstillingsdyktig universitets- og høyskolesektor, og for å tiltrekke oss dyktige studenter og forskere i årene framover, mener Arbeiderpartiet det er helt sentralt med en god infrastruktur og en tilrettelagt bygningsmasse. Det er også et stort vedlikeholdsetterlep i UH-sektoren. Derfor har vi bedt regjeringen

legge fram en plan for det totale investeringsbehovet i UH-sektoren. Til tross for rekordhøy oljepengebruk, finner regjeringen nesten ikke rom for nybygg. Vi vil også prioritere midler til en satsing på nye kunnskapsbygg, spesielt på Sør- og Vestlandet, og foreslår 100 mill. kroner til dette.

Studentvelferd

Utdanning av kompetente og kunnskapsrike kandidater handler både om kvalitet i utdanningen og rammevilkårene for å være student. Lik rett til utdanning er en av grunnpilarene i det norske utdanningssystemet. For mange studenter er avhengige av hjelp hjemmefra eller ekstrajobb samtidig med studiene. Arbeiderpartiet ønsker en opptrapping mot 11 måneder studiestøtte, og har foreslått dette i våre alternative statsbudsjett.

Studentboliger er et sentralt virkemiddel for å styrke studentøkonomien og sikre studentene tilpassede boforhold under studietiden. Arbeiderpartiet mener det er behov for å styrke byggingen av studentboliger i regi av landets studentsamskipnader. I tillegg til opptrappingsplanen vedtatt av Stortinget i 2016, foreslår vi å bygge 3000 studentboliger i 2016, totalt 800 flere enn regjeringens forlag.

Det er over flere år dokumentert at én av fem studenter opplever alvorlige psykiske helseproblemer i studietiden. Det gjør studenter mer utsatt enn befolkningen for øvrig, og vi foreslår derfor 10 mill. kroner til å styrke arbeidet med studenters psykiske helse.

Kirke- og trossamfunn

Den norske kirke forvalter en stor del av vår felles kulturarv i form av kirker og andre verneverdige bygg. Dette er viktige historiske bygg av stor religiøs, kulturell og samfunnsmessig verdi, også for dem som ikke er en del av trossamfunnet. Det er et milliardetterslep på vedlikehold, og vi foreslår økte midler for å sikre rentekompensasjonsordningen for kirkebygg i 2017.

Fra 1.januar 2017 blir Den norske kirke et selvstendig rettssubjekt, og statskirkeordningen i dagens form blir avviklet. Dette betyr at Den norske kirke står ovenfor en stor omorganisering og omstilling. Vi foreslår å styrke kirkens omstillingsarbeid med øremerkede midler til 5 mill. Videre foreslår vi å styrke driftsbudsjettet med 15,5 mill. kroner.

Energi og miljø

I desember 2015 fikk vi endelig en rettslig bindende internasjonal klimaavtale med reell og global deltakelse fra alle land. Paris-avtalen forplikter alle land til å arbeide for å holde økningen i den globale gjennomsnittstemperaturen godt under to grader. Norge har forpliktet seg til å kutte klimagassutslippene med 40 pst. innen 2030.

For å nå Paris-avtalens mål, må Norge kutte utslipp både hjemme og ute. Olje, gass og fastlandsindustrien er en del av EUs kvotesystem. I transport, jordbruk, bygg og avfall må det gjøres store utslippskutt her hjemme. Målet er 40 pst. kutt i sektorene utenfor kvotesystemet innen 2030.

Arbeiderpartiet mener at vi bør komme raskt i gang med jobben som skal gjøres. Derfor la Arbeiderpartiet fram over 40 forslag til klimatiltak i februar 2016. Arbeiderpartiets alternative budsjett bygger videre på disse 40 forslagene.

Tiltak for reduserte utslipp

Norge er et privilegert land. Vi har allerede nesten 100 pst. fornybar kraftproduksjon. Nå mener Arbeiderpartiet at vi må ta den fornybare kraften i bruk til å utvikle ny, klimavennlig industri og til klimavennlig transport.

Transportsektoren står for 15,5 mill. tonn CO₂-utslipp. Det er 30 pst. av norske utslipp, og godt over halvparten av Norges utslipp utenfor EUs kvotesystem. Derfor må vi styrke innsatsen for å få ned utslippene fra transportsektoren framover.

En av Enovas viktigste oppgaver i årene framover vil være å legge til rette for tiltak som bidrar til å redusere klimagassutslippene vesentlig. Her er fyllestasjoner for nullutslippsbiler, biodrivstoff, landstrøm og elektrifisering av fergeflåten spesielt viktige områder. Arbeiderpartiet vil styrke Enova ved å øke fondet for klimateknologi, fornybar energi og energiomlegging til 100 mrd. kroner i 2017. I tillegg vil Arbeiderpartiet satse ekstra på fyllestasjoner for nullutslippsbiler gjennom å styrke ENOVA med 100 mill. kroner i 2017.

Karbonfangst og -lagring (CCS) er en viktig teknologi som kan bidra til store utslippskutt både i Norge og i verden. Arbeiderpartiet mener Norge kan ta en ledende rolle i utviklingen av CCS-teknologi, og vil derfor prioritere et program for fullskala CCS. Arbeiderpartiet vil også sette i gang arbeidet med å finne lagringsplass for karbon i Nordsjøen.

I tillegg til utslippskutt hjemme, mener Arbeiderpartiet at det er viktig å følge opp det internasjonale klimaarbeidet. Arbeiderpartiet følger opp klimaforliket og setter av 291 mill. kroner mer enn regjeringen til regnskogsatsingen (REDD+).

Se nærmere beskrivelse i kapittel 4 *På vei mot lavutslippssamfunnet*.

Friluftsliv

Arbeiderpartiet vil legge til rette for at friluftsliv skal være en viktig del av folks hverdag og bidra til økt trivsel, økt fysisk aktivitet og positive helseeffekter. Det er viktig å legge til rette for og forvalte friluftsområder i nærmiljøet, sikre allemannsretten og gjøre oppkjøp av arealer til friluftslivsformål. Det er spesielt viktig at barn og unge oppdager gleden ved friluftsliv. Arbeiderpartiet mener de frivillige organisasjonene gjør et svært viktig arbeid for å tilrettelegge for friluftaktiviteter, og vil derfor øke tilskuddet til frivillige organisasjoner.

Satsingen på friluftsliv er nærmere beskrevet i kapittel 5 *Helse i alt vi gjør*.

FOTO: ØMIND HAUG

En natur i balanse

Arbeiderpartiet er opptatt av det viktige arbeidet Miljødirektoratet gjør med kunnskapsformidling, veiledning, og god naturforvaltning. Vi mener at regjeringens forslag til kutt i bevilgningen til Miljødirektoratet vil føre til betydelig reduserte muligheter for å drive god naturforvaltning av både arter og naturtyper. I tillegg vil viktige funksjoner som naturveiledere ute i felt, på villreinsentre og i nasjonalparkene bli dramatisk redusert. Arbeiderpartiet foreslår derfor å styrke Miljødirektoratet med 30 mill. kroner sammenlignet med regjeringens forslag.

Arbeiderpartiet mener det må legges til rette for en helhetlig og økosystembasert forvaltning av naturen. Det er behov for et bedre kunnskapsgrunnlag om hvilke natur- og friluftsområder som må sikres mot nedbygging og andre inngrep. Nasjonalparker, landskapsvern og skogvern er viktige områder for å sikre biologisk mangfold. Arbeiderpartiet mener at Norge bør ha et mål om å verne ti prosent av skogen.

Også i et klimaperspektiv er det viktig med natur i balanse. Naturområder som fanger og lagrer karbon, må ivaretas på en god måte. Skog, våtmarker og myr er områder som har stor

betydning. Myr er et særdeles viktig karbonlager og må derfor skjermes spesielt for inngrep.

Familie og kultur

Barnehager

Med en trygg og utviklende tid i barnehagen står barna bedre rustet til å takle både skolen og resten av livet. Gode barnehager er bra for familiene og sørger for at begge foreldrene kan jobbe når barna er små. Derfor er barnehagene avgjørende for likestillingen mellom kvinner og menn og også et gode for nærings- og arbeidslivet. Barnehagene er blant de viktigste arenaene for integrering og inkludering.

Kvaliteten i barnehagene varierer. Fordi den viktigste kvalitetsfaktoren er de ansatte, er det nødvendig med en nasjonal norm for hvor mange voksne det skal være per barn. Stortingets tilråding om en norm med forholdet 1:3 for de små barna og forholdet 1:6 for de store utsettes stadig av regjeringen, og det varsles nå at et forslag om bemanningsnorm skal sendes på høring i 2017. Vi vil ha på plass bemanningsnormen og en høyere andel ansatte med relevant utdanning og setter av 100 mill. kroner til en opptrapping.

Tall fra regjeringen viser at over 10.000 barn står i barnehegekø. Køen har vokst fra år til år under Høyre/FrP-regjeringen. Flere plasser er nødvendig for å fjerne køen og for å utvide retten til plass slik at alle barn født senest 31.12. får et tilbud fra den måneden de fyller ett år. Vi vil bruke 200 mill. kroner på nye plasser, mens regjeringen ikke vil gi tilskudd til noen nye plasser i 2017.

Regjeringen gir de kommersielle barnehagene den samme økonomiske støtten som de offentlige får, men uten at kommunene kan stille de samme kravene til de private, om for eksempel å ta imot barn med spesielle behov og om bemanning. Vi støtter lik finansiering av kommunale og ikke-kommunale barnehager, men først når det kan stilles like krav til alle barnehager.

Barnevern

Alle barn har rett til en trygg oppvekst, men noen familier trenger hjelp for å sikre dette. Behovet for hjelp i barnevernet øker, og vi vil fortsette arbeidet med å styrke barnevernet ved å sørge for flere ansatte. Vi foreslår at de øremerkede midlene til stillinger økes, og at de fordeles slik at de treffer de kommunene som har størst utfordringer. Den flerkulturelle kompetansen må dessuten økes.

Mindreårige asylsøkere som kommer alene til Norge, må følges opp på en god måte. Det viktigste vi kan gjøre, er å bidra til en rask og god integrering av barna som skal bo og vokse opp her. Regjeringen reduserte refusjonsordningen for enslige mindreårige asylsøkere (EMA) til kommunene fra 100 pst. til 80 pst. fra 2014 og foreslår nå å gå over til en stykkprisordning. Dette forslaget ser bort fra at utgiftene kommunene har når de følger opp denne gruppen, varierer voldsomt fra barn til barn. Vi vil derfor beholde en ordning som gir kommunene tilbake penger ut fra hvor mye de faktisk bruker på det enkelte barn, og vi vil øke refusjonen til 96 pst.

Barnefattigdom

Mange barn og unge strever fordi familien har lite penger. Det aller viktigste tiltaket mot barnefattigdom er å sikre at foreldrene har jobb og inntekt. Det er derfor viktig med en aktiv innsats for å styrke arbeidslinja og for å skape flere arbeidsplasser.

Alle barn skal ha mulighet til å delta i samfunnet, uavhengig av foreldrenes økonomi. Vi foreslår å

styrke ordningen som skal gi barn fra familier med dårlig betalingsevne muligheten til å dra på ferie og delta på fritidsaktiviteter.

Blant flyktningbarna som har kommet til Norge det siste året, vil mange få det ekstra vanskelig på grunn av dårlig økonomi. Kommunene gjør mye for å inkludere disse barna, og idretten og frivilligheten driver hurtigintegrering ved å inkludere barn og unge i lek og fysisk aktivitet. Men for at lokalmiljøene og frivilligheten skal være de integrerings- og inkluderingsarenaene de har potensiale til å være, må de økonomiske vilkårene være på plass. Vi styrker økonomien til frivilligheten ved siden av å sørge for en bedre kommuneøkonomi.

Kultur

Kulturloftet, som den rødgrønne regjeringen gjennomførte fra 2005 til 2014, hadde som mål å gjøre kulturtilbud tilgjengelig for alle, uavhengig av lommebok og bakgrunn. Kulturloftet skulle også gi aktørene i kulturlivet selvtilit, forutsigbarhet og tro på framtida, og viktige løft ble tatt på område etter område.

Regjeringens skrinlegging av både Kulturloftet og målet om at én prosent av statsbudsjettet skal gå til kulturformål, gir mindre forutsigbarhet og dårligere rammevilkår for kulturfeltet. Ambisjonene er erstattet av tro på sponsing og privatisert styring av tilbud, og kulturbudsjettets andel av statsbudsjettet er synkende under Høyre/FrP-regjeringen.

Vi vil ivareta og videreutvikle det levende kulturlivet i hele landet. Med vår kultursatsing skal vi sørge for at alle får muligheten til å oppleve kultur, også de som vanligvis ikke oppsøker kulturtilbud. Derfor styrker vi blant annet den kulturelle spaserstokken og flytter den tilbake til kulturbudsjettet. Vårt løft gjør det også mulig å styrke bibliotekene som levende møteplasser i lokalsamfunnet, og til å styrke museene, scenekunsten, musikken, litteraturen og kulturvern. Vi vil dessuten gi kunstnerøkonomien et løft fordi mange kunstnere har for dårlige levekår.

Frivillighet

Frivilligheten gir uvurderlige bidrag til mangfold, kultur, politikk, integrering og demokratiske holdninger. Frivillig innsats utgjør nærmere 150 000 årsverk og en verdi på over 70 mrd. kroner. Gjennom engasjementet og samfunnsdeltakelsen de frivillige bidrar med, får barn gode oppvekstvilkår i

lokalmiljøet, og alle får muligheten til å inkluderes i et fellesskap.

Frivilligheten trenger gode økonomiske rammer, den trenger lokaler og uteområder til aktivitetene sine, og den trenger frihet til å dyrke sin egenart. Vi styrker momskompensasjonsordningen for å gi de frivillige organisasjonene mer frie midler.

Barne- og ungdomsorganisasjonene gir et meningsfullt tilbud til barn og unge og er samtidig de viktigste rekrutteringsarenaene for videre frivillig engasjement. Vi vil øke grunnstøtten til barne- og ungdomsorganisasjonene for å stimulere til mer aktivitet i hele landet.

Økt tilrettelegging og styrket økonomi for særlig ungdomsorganisasjonene og frivilligsentralene vil kunne utløse mye frivillig engasjement i alle aldersgrupper. Den forskjellen frivillige utgjør i dagens flyktningssituasjon, er uvurderlig og må stimuleres.

Medier og film

Det er en styrke i Norge at vi har et mangfold av aviser og andre medier i hele landet. Mangfoldet sørger for at folket får informasjon om alt fra de minste lokalsakene til de store nasjonale og internasjonale nyhetene. Mediepolitikken har stor betydning for å sikre dette mangfoldet og for å ivareta ytringsfrihet og norsk språk og kultur. Vi styrker mediestøtten for å støtte opp om et reelt mangfold av uavhengig journalistikk og nyhets- og aktualitetsmedier av høy kvalitet.

De tradisjonelle mediene har en stor omstillingsutfordring. Det gjør støtten ekstra viktig. Den kan gi mediene mulighet til forskning og innovasjon og bidra til at flest mulig lykkes i overgangen til nye plattformer og finansieringsmodeller.

NRK er en av våre viktigste kulturinstitusjoner og et svært viktig mediepolitisk virkemiddel. NRK har vært gjennom flere år med sterke effektiviserings tiltak og møter en stadig mer utfordrende konkurransesituasjon. Regjeringen ønsker likevel å holde lisensen uendret, i strid med Stortingets føring om at NRK bør få kompensasjon for pris- og lønnsvekst. Vi foreslår å øke kringkastingsavgiften med 30 kroner, slik NRK har bedt om.

Mens regjeringen nedprioriterer norsk film og tv-drama, vil vi ha en ambisiøs og offensiv filmpolitikk som også skal gjenspeiles i budsjettet.

Vi styrker både filmfondet og regional filmsatsing for å sørge for mer utvikling og produksjon av norsk film, tv-drama og spill.

Idrett

Idretten er vårt største frivillige fellesskap. Med sine over to millioner medlemskap tilbyr den aktiviteter og fellesskap til folk i alle aldre og over hele landet. Idretten skaper engasjement og begeistring og gir økt livskvalitet, trivsel og gode oppvekstvilkår. Men idretten er avhengig av haller, baner og arenaer. Over hele landet er det et gedigent behov for opprustning av idrettsanlegg. Det trengs et «idrettsløft» til anlegg for å fjerne etterslepet, og som i tidligere budsjetter vil vi løse dette med en flerårig økonomisk plan.

Momskompensasjonsordningen må endres fra å være rammestyrte til regelstyrt, slik at den sikrer full refusjon for godkjente prosjekter. På den måten vil idrettslag og kommuner få likere vilkår når de bygger anlegg. Det vil gi forutsigbarhet og bedre arbeidsvilkår for lag og foreninger landet over.

Likestilling

En aktiv likestillingspolitikk har gjennom årtier sørget for at Norge er blant verdens mest likestilte land, men vi har langt igjen før vi er i mål. Fortsatt har vi ett av verdens mest kjønnsdelte utdannings- og arbeidsmarkeder. Kvinner diskrimineres i arbeidslivet ved graviditet, mange menn opplever at de ikke får ta pappaperm, og vold i nære relasjoner er et stort problem. Regjeringen har satt likestillingspolitikken i revers gjennom kutt i ordninger som bidrar til likestilling.

Vi vil heller styrke dem. Som en del av vår likestillingspolitikk vil vi gi fedrene tilbake 14 ukers foreldrepermisjon. Vi vil gi mer ressurser til dem som hver dag jobber mot diskriminering og for likestilling, som likestillingsombudet og –nemnda. Vi vil styrke de eksisterende likestillingssentrene og opprette to nye, slik at de i hele landet kan jobbe med å minske avstanden mellom de målene politikerne setter seg, og den likestillingen folk flest opplever i livene sine. Vi setter også av penger til et eget trepartssamarbeid for likestilling og til et kommuneprogram for økt likestilling.

Regjeringen leverte en LHBTI-handlingsplan sommeren 2016, men det synes ikke i deres budsjettforslag, der bevilgningene til feltet står på stedet hvil. Skal man ta på alvor utfordringene mennesker som bryter med normer for kjønn

og seksualitet, møter, må det følge penger med tiltakene. Vi øker derfor potten til organisasjonene på LHBTI-feltet med fem mill. kroner.

Helse

Heldigvis blir vi flere i Norge og flere som lever lengre. Da er det enda viktigere at vi tenker helse i alt vi gjør; det er bedre og billigere å forebygge enn å behandle. Skal vi unngå store helseforskjeller og et todelt helsevesen i årene kommer, må vi bruke pengene på tiltak som favner alle, der de er. Arbeiderpartiet styrker budsjettet på folkehelse, barne- og ungdomshelse, psykisk helse og digitalisering av helse- og velferdsfeltet.

For mange opplever at de ikke får den behandlingen eller omsorgen de trenger. Arbeiderpartiet er kritisk til at regjeringen ikke har funnet rom for helt nødvendige investeringer i helse i budsjettet for 2017.

Satsingen på helse omtales nærmere i kapittel 5 *Helse i alt vi gjør*.

Styrke sykehusene

I 2013 lovet Høyre en økning i driftsbevilgningene til sykehusene med 12 mrd. kroner i løpet av perioden 2013-2017. Dette skulle komme i tillegg til minimum én mrd. kroner til ordningen «Fritt

behandlingsvalg». Heller ikke i budsjettet for 2017 leverer regjeringen på dette løftet. Realøkningen for sykehusene i fireårsperioden beløper seg til 9,2 mrd. kroner: 2,8 mrd. kroner lavere enn valgloftene, og hele 3,8 mrd. kroner dersom vi regner med «Fritt behandlingsvalg».

Arbeiderpartiet lovet også 12 mrd. kroner for å styrke sykehusene, og vi har i våre alternative budsjetter levert i henhold til dette. Det er svært viktig at sykehusene styrkes, slik at man kan behandle flere bedre. Da må de kunne holde tritt med den demografiske, teknologiske og medisinsk-tekniske utviklingen. For 2017 setter Arbeiderpartiet av én milliard kroner mer enn regjeringen til økt aktivitetsvekst. Bevilgningen skal blant annet gå til satsing på IKT, utstyr, nye behandlingsmetoder, raskere behandling gjennom kvelds åpne poliklinikker og økt satsing på medisinsk forskning.

Arbeiderpartiet er kritisk til regjeringens forsøk på å få flere kommersielle aktører inn i offentlig finansierte helsetjenester, gjennom den byråkratiske prestisjereformen «Fritt behandlingsvalg». Ordningen har også vist seg å være svært ineffektiv, med få pasienter behandlet så langt. Vi vil omdisponere midlene fra «Fritt behandlingsvalg» til økt pasientbehandling i de offentlige syke-

husene og hos private og ideelle aktører disse har avtaler med.

Arbeiderpartiet vil reversere forslaget om avvikling av diagnoselisten for fysioterapi innenfor en provenynøytral ramme under egenandelstak 2. Kommunene kompenseres for bortfallet av krav til inndrivelse av nye egenandeler. Vi vil også fjerne egenandelene for tunge ruspasienter.

Bedre eldrehelse og eldreomsorg

I dag er det stor forskjell mellom kommunene på kvalitet og tjenestetilbud i eldreomsorgen, og det mangler systemer for å fange opp om de tjenestene eldre mottar, er gode nok. Vi må sikre et helse- og omsorgstilbud av god kvalitet for alle, enten de bor hjemme eller på institusjon. Arbeiderpartiet vil ha en reform for eldrehelse med kvalitetsindikatorer som gir rom for lokale tilpasninger.

Bygge ut en god demensomsorg

Arbeiderpartiet har foreslått en forpliktende opptrappingsplan for demensomsorg fra 2016 til 2020, med økt kompetanse om demenslidelser, årsak og oppfølging. Målet er en lovfesting av kommunenes plikt til å tilby et dagaktivitetstilbud for hjemmeboende personer med demens fra 2020. Arbeiderpartiet mener utbyggingen av dagaktivitetstilbudet for demente går for sakte under denne regjeringen, og setter av ytterligere 105 mill. kroner til dette.

Gode opplevelser og en aktiv alderdom.

Arbeiderpartiet vil gjenopprette og øremerke midlene til Den kulturelle spaserstokken, sørge for god og sunn ernæring, og satse mer på sosialt samvær, kulturelle opplevelser og fysisk aktivitet for eldre. Arbeiderpartiet vil ikke bruke penger på regjeringens mislykkede forsøksordning med statlig finansiering av eldreomsorgen. De midlene regjeringen har satt av til forsøket, vil vi bruke på en tilskuddsordning for kommuner som vil jobbe med Livsglede for eldre.

Utvikle og ta i bruk velferdsteknologi

Arbeiderpartiet vil ta ny teknologi i bruk for å bidra til trygghet, mestring og selvstendighet i hverdagen. Velferdsteknologi kan bidra til å oppfylle ønsket de aller fleste har om å bo hjemme, og gjøre hverdagen enklere på sykehjem. Arbeiderpartiet foreslår en tilskuddsordning for å få fart på utvikling og implementering av velferdsteknologi i kommunene.

Hvordan Arbeiderpartiet styrker eldreomsorgen i kommunene beskrives nærmere i kapittel 6 *Velferdstjenester og integrering i kommunene.*

Justis og beredskap

Arbeiderpartiet vil forebygge og bekjempe kriminalitet. Forbrytelser skal oppklares raskt og lovbyggere straffes og rehabiliteres. Ofre for alvorlig kriminalitet og deres pårørende skal tas vare på. Trygghet i samfunnet er et offentlig ansvar. Kriminalpolitikken må forebygge bedre, oppklare mer, reagere raskere og rehabilitere mer effektivt.

Arbeiderpartiet vil føre en kriminalpolitikk som er tøff mot gjengangere og organiserte kriminelle, og vi vil ha gode og effektive rehabiliteringstilbud. Rask reaksjon mot lovbyggere er svært viktig. Beredskapsevnen ved større kriser og katastrofer skal opp og responstiden skal ned.

Styrket beredskap

Arbeiderpartiet er kritiske til at regjeringen ikke har kommet lenger i å følge opp viktige tiltak foreslått av Gjærv-kommisjonen. Vi tar uttalelsene fra Gjærv-kommisjonen på alvor om ressursene som ikke fant hverandre, og vil styrke nødetatenes arbeid med samvirke og samhandling gjennom å bevilge oppstartmidler til regionale øvings- og beredskapsentre.

Arbeiderpartiet er opptatt av at politidistriktene settes i stand til å løse sine oppgaver. Vi er også opptatt av at Politireformen gjennomføres i tråd med Stortingets intensjoner, og at det sikres lokal medvirkning i prosessen slik at endringer blir godt forankret ute i lokalmiljøene. Det er viktig at frigjorte ressurser gjennom reformen benyttes til å sikre en bedre polititjeneste. Under behandlingen av politireformen understreket flertallet betydningen av at kompetanse og politikraft spres i det enkelte politidistrikt og at dette ikke bare sentraliseres nært politimesteren.

Arbeiderpartiet ønsker at en større del av de midlene som bevilges til politiet, fordeles til politidistriktene, og vi er kritiske til at en så stor andel av midlene bindes opp. Vi vil styrke politiet ytterligere med frie driftsmidler til politidistriktene. Dette vil sette politiet bedre i stand til å følge opp prioriterte områder som vold i nære relasjoner og overgrep mot barn.

Redningsberedskapen i Norge hviler på tre søyler: den offentlige, den private og frivilligheten.

Frivilligheten representerer en av Norges viktigste redningsressurser til lands og til sjøs. Det er viktig at de har gode og forutsigbare vilkår knyttet til sitt bidrag. Arbeiderpartiet ønsker derfor å styrke tilskuddet til de frivillige i redningstjenesten.

Styrking av barns rettsikkerhet

Arbeiderpartiet er opptatt av barns rettssikkerhet og domstolenes arbeid med barnesaker. Det er viktig at det legges til rette for økt kompetanse i saker som involverer barn i domstolene og i politiet.

Barnehusene må sikres tilstrekkelig med ressurser for å møte saksmengden, slik at barn slipper å vente på avhør og at barna får den oppfølgingen de trenger i forbindelse med avhøret, blant annet medisinsk undersøkelse. Stortinget vedtok i 2015 nye regler for avhør av barn og mennesker med utviklingshemninger som er utsatt for vold og overgrep. Blant annet skal flere gis adgang til å benytte barnehusene, og det legges opp til at det kan tas flere avhør i hver enkelt sak. Regelendringene vil gi økt saksmengde og behov for økte ressurser både ved barnehusene og i politiet.

Arbeiderpartiet mener at alle barn under 18 år utsatt for vold eller overgrep skal kunne benytte seg av barnehusene. Dette forslaget ble nedstemt i Stortinget. Vi vil fortsette å jobbe for at alle barn opp til 18 år utsatt for denne typen lovbrudd, skal kunne få den hjelpen de har behov for ved barnehusene.

Straff som virker og flere soningsplasser i Norge

Arbeiderpartiet vil styrke innholdet i soningen for å hindre tilbakefall til ny kriminalitet. Vi ønsker å få utredet hvordan kvinner kan sikres bedre soningsforhold, og vi vil øke bruken av alternative soningsformer.

Regjeringen har sviktet når det gjelder å etablere ny fengselskapasitet i Norge. Bygging av nytt fengsel på Ullersmo og i Eidsberg gir kun netto én ny fengselsplass, og regjeringens viktigste bidrag til å øke kapasitet på lukkede fengselsplasser i Norge er gjennom dublering. De pengene regjeringen bruker på å leie fengselskapasitet i Norgerhaven fengsel i Nederland, burde vært benyttet til å bygge flere fengselsplasser i Norge.

Straffegjennomføring med et variert og godt

innhold i soningen, samt god progresjon mot løslatelse, forebygger ny kriminalitet og vil hjelpe den domfelte til et liv etter soning uten ny kriminalitet. Det krever ansatte i fengslene med variert faglig bakgrunn og tid til å gjennomføre blant annet programarbeid.

Kvinner i fengsel

Det er behov for å styrke innholdet i soningen for kvinner i fengsel. I fengsel der det er få kvinner i forhold til menn, viser det seg at kvinner ofte har et dårligere innholdsmessig tilbud enn mennene. En levekårsundersøkelse blant innsatte i norske fengsler viste at mange kvinnelige innsatte har vært utsatt for vold og overgrep. Arbeiderpartiet ønsker å styrke mulighetene for at innsatte kvinner skal få økt tilgang til psykiater/psykologhjelp, yrkesrettede tiltak og flere egne soningsavdelinger, blant annet i det nye Agder fengsel.

Senter mot arbeidslivskriminalitet

Arbeiderpartiet mener en målrettet innsats mot arbeidslivskriminalitet er viktig, derfor var opprettelsen av fem senter mot arbeidslivskriminalitet et skritt i riktig retning. For at disse sentrene og deres samarbeidspartnere skal lykkes, må de ha tilstrekkelige rammebetingelser. Det er samtidig avgjørende at denne innsatsen evalueres fortløpende, slik at eventuelt behov, muligheter og begrensninger kan adresseres hensiktsmessig. Opprettelsen av sentre er i seg selv ingen reell satsing, med mindre virksomheten understøttes tilstrekkelig. Arbeiderpartiet ønsker derfor å sørge for at politidistriktene har økonomisk handlingsrom til å kunne ta seg av de sakene som sentrene til en hver tid avdekker.

Næring

Arbeiderpartiet vil føre en aktiv næringspolitikk der vi legger til rette for verdiskaping og vekst i hele landet. I en situasjon med høy arbeidsledighet er dette ekstra viktig. Vi vektlegger i dette budsjettet virkemidler som kan bidra til nye arbeidsplasser gjennom en satsing på teknologi, på havet, på jord og skog. Vi vil aktivt støtte opp under omstilling i bedriftene og satser på kompetansehevende tiltak som kan styrke konkurransekraften i næringslivet. Det er et mål for Arbeiderpartiet at vi gjennom budsjettet kan stimulere til ny aktivitet spesielt i de delene av landet som er hardest rammet av oljekrisen.

De næringspolitiske virkemidlene må styrkes

Arbeiderpartiet ser med bekymring på at regjeringen forstår dramatiske endringer i virkemiddelapparatet, og at gründerplanen demonteres allerede et år etter at den ble lansert. Norge trenger nye arbeidsplasser, og en betydelig andel av dette må komme fra nye bedrifter. For å vokse trenger disse bedriftene kapital. I internasjonale undersøkelser scorer Norge dårlig på kapitaltilgang – både i såkorn- og i venturefasen. Derfor støtter vi ikke regjeringens forslag om å trekke tilbake 1,25 mrd. kroner fra Investinor. Vi fortsetter dessuten satsingen på Akseleratorprogrammet slik at nye venturekandidater lettere kan vokse fram. På ny forslås det dramatiske kutt i viktige næringspolitiske virkemidler, og ordninger og programmer som virker, foreslås avviklet. Ett eksempel på dette er Trebasert innovasjonsprogram. Regjeringen innfører mer geografisknøytrale virkemidler, og landsdekkende ordninger blir prioritert foran ordninger som er rettet mot næringsutvikling i distriktene. Kuttene i regionale utviklingsmidler også i dette budsjettet vil ramme regional og lokal verdiskaping og arbeidsplasser rundt om i landet. Arbeiderpartiet vil endre på dette, og vil også reversere kutt til viktige distriktsnæringer som jord- og skogbruk, reiseliv, romfart og mineralnæring.

De næringspolitiske virkemidlene omtales nærmere i kapittel 2 *Arbeid til alle*.

Satsing på naturgitte ressurser

Norge har store muligheter for å øke verdiskapingen innen bioøkonomien. En satsing på bioøkonomien dreier seg om å legge til rette for omstilling fra fossilt til fornybart, og Arbeiderpartiet vil aktivt støtte opp under forskning og innovasjon for utvikling av nye produkter og verdikjeder basert på bioråstoff. Her ligger store muligheter for økt verdiskaping og nye arbeidsplasser blant annet innen jord og skog. En satsing på bioøkonomien gir også store muligheter innen marine næringer og helseindustrien.

I hundrevis av år har nordmenn livnært seg av havet og sjøen. Mulighetene for økt vekst og verdiskaping basert på havet er store. For å utnytte dem, må vi satse strategisk og sikre at kompetansemiljøer trekker sammen. Vi må samarbeide mer på tvers av sektorer – som olje og gass, fornybar energi, havbruk og fiskeri – slik at vår verdensledende kompetanse og teknologi kan tas i bruk på nye områder. Vi må også

skape et tettere samarbeid mellom næringsliv, utdanning, forskning og myndighetene som gjør at vi kan gripe mulighetene raskere. Hvis Arbeiderpartiet kommer i regjering, vil en strategisk satsing på havet være ett av våre viktigste prosjekter. Vi tar i dette budsjettet noen første skritt.

Satsingen på bioøkonomi omtales nærmere i kapittel 2 *Arbeid til alle* og kapittel 4 *På vei mot lavutslippssamfunnet*.

Landbruk

Arbeiderpartiet vil øke norsk matproduksjon basert på norske ressurser. God plante- og dyrehelse gir trygg mat til norske forbrukere, og dette er et konkurransefortrinn vi vil bygge videre på. Vi mener Mattilsynet må styrkes, for å ruste dem for den viktige rollen de har knyttet til blant annet trygg mat og god dyrevelferd. Arbeiderpartiet ser det som uheldig at regjeringen, til tross for lovnader før valget, kommer med stadige skatteskjerpelser for landbruket. Vi støtter ikke forslaget om å skattlegge investeringsmidler til landbruket over BU-ordningen, da det vil svekke lønnsomheten spesielt i distriktslandbruket. Dette er ikke forenlig med målsettingen om å øke norsk matproduksjon og sikre rekruttering i landbruket. Vi ser det også som uheldig at det legges opp til at aksjeselskap skal kunne benytte seg av jordbruksfradraget, da det på sikt vil kunne føre til store endringer i eierstrukturen i norsk landbruk. Arbeiderpartiet støtter derfor ikke dette.

Transport og kommunikasjon

Stortinget har slått fast at veksten i persontrafikken i og rundt de store byene skal tas med kollektivtransport, sykkel og gange. Arbeiderpartiet foreslår derfor en betydelig styrking av jernbane- og kollektivtransport i vårt alternative budsjett. Dette er tiltak som vil gi bedre framkommelighet, reduserte klimautslipp og mindre lokal luftforurensing.

Arbeiderpartiet vil utvikle transportsystemet slik at de miljøskadelige virkningene begrenses, samtidig som folk og næringsliv i hele landet sikres god mobilitet. Arbeiderpartiet vil styrke viktige områder hvor regjeringen ikke følger opp Nasjonal transportplan. Dette gjelder kyst- og havnetiltak, trafiksikkerhetstiltak og rassikring av riks- og fylkesveier. Vi har også høyere ambisjoner for utbyggingen av bredbånd i hele landet. Arbeiderpartiet vil styrke Redningssselskapet og det viktige arbeidet de gjør langs kysten.

FOTO: ØMIND HAUG

Jernbane

Jernbanen er ett av hovedsatsingsområdene i Nasjonal Transportplan 2014-2023. Viktige grep siden Stoltenberg II hevet ambisjonene i 2005, har vært økt vedlikehold, forsterket kapasitet ved å bygge ut dobbeltsporstrekninger og nye tog for et mer attraktivt tilbud til de reisende. Denne langvarige innsatsen har de siste årene gitt resultater: NSB har sterk passasjervekst, høyere kundetilfredshet og bedre punktlighet.

Regjeringen legger i 2017 opp til å bruke minst 400 mill. kroner på en jernbanereform hvor gevinstene ikke er dokumentert. I tillegg svekkes NSB, slik at det ikke er mulig å ta ut normalt utbytte på 275 mill. kroner fra selskapet. Samlet sett er dette nærmere 700 mill. kroner som burde vært brukt på konkrete tiltak for folk og næringsliv. Konsekvensen av denne pengebruken er mindre midler til drift og vedlikehold i 2017 sammenlignet med 2016, videreføring av etterslepet på vedlikehold og redusert framdrift i planleggingen av viktige jernbaneprosjekter rundt omkring i landet.

Arbeiderpartiet mener nødvendige effektiviseringer innenfor sektoren kan skje innenfor dagens strukturer i stedet for regjeringens påkostede reform. Dette gir oss mulighet til å gjøre langt mer enn regjeringen med det som er viktigst:

modernisering av infrastrukturen og togparken. Vi vil øke bevilgningene til konkrete jernbaneformål med 600 mill. kroner i 2017. Dette gjør at vedlikeholdsetterslepet reduseres, og det legges til rette for bedre punktlighet og et mer attraktivt togtilbud. Bevilgningen sikrer også at planlegging av viktige nye prosjekter får bedre framdrift.

Klima- og kollektivtiltak i storbyene

Klimautfordringene er blant vår tids største utfordringer, både globalt og nasjonalt. Sammen med befolkningsveksten i og rundt de store byene gjør det at det haster med å få på plass viktige kollektivtiltak i storbyene. Regjeringen kutter i bevilgningene sammenlignet med 2016. Vi er kritiske til denne manglende viljen til å satse på kollektivtransport.

Arbeiderpartiet vil gjennomføre et nasjonalt løft for utbygging og drift av kollektivtransporten i og rundt storbyområdene. Vi vil også legge bedre til rette for sykkel og gange. Viktige prosjekter som bybanen i Bergen med traséene Vågsbotn-Flesland og Bergen sentrum-Loddefjord, bussveiprosjektet i Stavanger, T-banetunnelen gjennom Oslo indre by og tverrforbindelse i Groruddalen, Fornebubanen, Romeriksbanen (Ahusbanen) til Lillestrøm og Kjeller og superbussprosjektet i Trondheim skal gjennomføres. Staten må ta opptil 70 prosent av utgiftene for

FOTO: ØIVIND HAUG

disse prosjektene, mot at kommunene forplikter seg til omfattende boligutbygging nær traseene. Arbeiderpartiet foreslår derfor å øke bevilgningen til bymiljøavtaler med 700 mill. kroner ut over regjeringens forslag i 2017.

Styrke kysttransporten

Fisken er og vil være en av våre viktigste ressurser. Samtidig forventer transportetatene økte godsvolumer de kommende årene. Det er uheldig at regjeringen heller ikke i 2017 prioriterer kysttransporten, og kutter i Kystverkets budsjett. Vi må utnytte vår lange kystlinje til å frakte mer gods med skip. Derfor vil Arbeiderpartiet styrke Kystverket med 200 mill. kroner ut over regjeringens forslag. Midlene skal i hovedsak brukes til investeringer i havne- og farledstiltak. Ordningen med tilskudd for å styrke overføringen av gods fra vei til sjø økes fra 30 til 80 mill. kroner.

Høyere ambisjoner for utbygging av bredbånd

Arbeiderpartiet er opptatt av at alle skal ha lik tilgang til digital infrastruktur. Bredbånd med høy hastighet vil være like viktig for bosetting og næringsutvikling som gode veier. Arbeiderpartiet er derfor kritisk til at regjeringen kutter i bevilgningen til bredbånd sammenlignet med vedtatt budsjett for 2016. Vi foreslår at det settes av 106 mill.

kroner mer enn regjeringens forslag til tilskudd til bredbåndsutbygging i 2017. Dette vil gi 7 500 flere husstander bredbånd enn regjeringens forslag.

Trygge veier og tilgjengelig transport

Endringer i klima er en utfordring for trygg og sikker ferdsel. Arbeiderpartiet er derfor kritisk til at regjeringen ikke prioriterer rassikring høyere. Arbeiderpartiet vil i 2017 styrke rassikring av fylkesvei og riksvei med 200 mill. kroner utover regjeringens forslag. Dette vil gi mange en tryggere hverdag.

Regjeringen kutter i bevilgningene til viktige trafikksikkerhetstiltak i 2017. Arbeiderpartiet vil styrke dette arbeidet med 100 mill. kroner, noe som vil sikre oppstart og framdrift av flere viktige trafikksikkerhetstiltak som er prioritert i gjeldende transportplan.

Redningsselskapet gjør et svært viktig arbeid, og bidrar hvert år til å redde titalls liv langs kysten. Arbeiderpartiet vil styrke Redningsselskapet med 10 mill. kroner, noe som vil bidra til å finansiere én ny redningsskøyte i 2017.

Arbeiderpartiet foreslår også å styrke ordningen

med tilrettelagt transport (TT-tilbud) med 22,5 mill. kroner i 2017, noe som vil gjøre at ordningen kan utvides fra dagens fire fylker.

I en periode med store samferdselsutfordringer og store endringsprosesser som følge av ny teknologi og digitalisering, mener Arbeiderpartiet at det er nødvendig med en sterkere satsing på samferdselsforskning. Det foreslås å styrke dette området med 50 mill. kroner ut over regjeringens forslag for 2017.

Utenriks

Arbeiderpartiet ønsker å prioritere FN's organisasjoner som jobber med barn og unge og foreslår å styrke nordområdesatsingen og utenriktjenestens kulturformidling.

Arbeiderpartiet er tilfreds med at bistandsprosenten er på én prosent i regjeringens forslag til statsbudsjett for 2017. Vi støtter bistand til de minst utviklede landenes arbeid med å takle klima- og miljøutfordringene.

Arbeiderpartiet vil særlig understreke behovet for humanitær nødhjelp på grunn av de store og prekære humanitære katastrofene verden står overfor. Vi vil videreføre den globale satsingen på

vaksiner og seksuell og reproduktiv helse. Videre vil vi satse på utdanning til jenter og funksjonshemmede, og styrke innsatsen knyttet til utdanning i konfliktområder.

Arbeiderpartiet mener det er viktig å sikre FN-organisasjonene forutsigbare rammer. Vi foreslår å reversere kuttet som regjeringen foreslår på 75 mill. kroner i bevilgningen til UNICEF og styrker UN Women med 20 mill. kroner.

Nordområdene er vårt strategisk viktigste satsingsområde. Arbeiderpartiet foreslår at posten økes med 35 mill. kroner på 2017-budsjettet.

Arbeiderpartiet prioriterer innsatsen for å bedre klimaet gjennom å bevare naturskog i utviklingsland og foreslår overføring av midler fra Utenriksdepartementets budsjett til dette formålet. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 4 *På vei mot lavutslippsamfunnet*.

Arbeiderpartiet vil styrke innsatsen for kultur og norgesfremme og mener at Norge også bør prioritere å bidra til stats- og næringsutvikling der vi har særskilt kompetanse til dette. Posten foreslås økt med 16 mill. kroner utover regjeringens forslag.

FOTO: ØVIND HAUG

8. Skatt og avgift

Høy deltakelse i arbeidslivet og et forholdsvis høyt skattenivå gir oss inntekter til å finansiere et av verdens beste velferdssamfunn. Skattefinansiert velferd er mer effektivt enn at vi løser de store oppgavene hver for oss. Skal vi lykkes i å bevare og videreutvikle det samfunnet vi har skapt, er vi avhengige av å opprettholde fellesskapets inntekter. Når arbeid til alle er et selvstendig mål, er det for å gi den enkelte frihet, men det er også det viktigste middelet for finansieringen av fremtidens velferd. Vi bruker skatteinntektene til å betale for utdanning og kompetanse som bedriftene etterspør, infrastruktur som gjør det mulig å transportere produktene effektivt, permisjonsrettigheter og barnehageplasser som gjør det lettere å kombinere jobb og barn. Stabile rammevilkår og tilgang til høyt kvalifisert arbeidskraft er sentrale faktorer for hvor attraktivt det er å investere og skape arbeidsplasser i Norge.

Skattesystemet spiller en viktig rolle i denne sammenhengen. Skal vi kunne opprettholde et høyt skattenivå, må skattesystemet innrettes slik at det gir minst mulig effektivitetstap. Siden skattereformen i 1992 har skattesystemet bygget på prinsippene om brede skattegrunnlag, lave satser og symmetrisk behandling av utgifter og inntekter. Vi har langt på vei likebehandling av ulike næringer, eierformer, investeringer og kapitalinntekter, noe som sikrer at kapitalen investeres der hvor den kaster mest av seg.

Arbeiderpartiet fikk våren 2016 flertall for [de fleste av våre krav](#) til en bedriftsskattereform som gjør det mer lønnsomt å investere og skape arbeidsplasser i Norge. I skatteforliket ble det blant annet slått fast at selskaps- og personskattesatsen skal reduseres til 23 pst., utbytteskatten skal økes, formuesskatten består, skattefordelen ved å investere i sekundærbolig og næringseiendom fremfor i bedrift skal fjernes, innstramningen av fradragsrett knyttet til selskapers gjeld skal gjelde både for eksterne og interne renter, og det skal innføres en finansskatt fra 2017.

Arbeiderpartiets målsetting i skattepolitikken er ikke store, generelle skattecutt. Vi er uenige i regjeringens prioritering av skattecutt generelt, og innretningen spesielt – at de store lettelsene går til de som har aller mest fra før.

Tiltak mot overskuddsflytting

Kapitalflukt og overskuddsflytting tapper det norske velferdssamfunnet for betydelige inntekter hvert år, skaper skjeve konkurransevilkår mellom bedrifter, og skaper utfordringer for norsk økonomi. Arbeiderpartiet har aktivt jobbet for å få regjeringen med på å styrke Norges arbeid mot dette. Både gjennom forslag om et norsk eierskapsregister, presisering av land for land-regelverket, og gjennom punktene 8, 9, 10, 11, 12, 13 og 16 i forliket om bedriftsbeskatningen.

Arbeiderpartiet forventer at regjeringen hurtig følger opp enighetspunktene fra bedriftsskatteforliket, og hadde forventet en tydeligere omtale av disse punktene i budsjettet for 2017. Regjeringen ser ikke ut til å ta arbeidet mot overskuddsflytting og kapitalflukt tilstrekkelig på alvor. Eierskapsregister ble vedtatt i Stortinget 05.02.2015 og det er fortsatt uklart når det kan være på plass.

Arbeiderpartiet mener det er avgjørende at arbeidet med å vurdere hvordan norsk lovverk er rustet mot stadig mer komplekse finansielle instrumenter og selskapsstrukturer må igangsettes snarest. I tillegg må forskriftene under regnskaps- og verdipapirloven om land for land-rapportering endres i tråd med Stortingets vedtak om at de skal hindre skatteflukt og synliggjøre bruk av støttefunksjoner i tredjeland. Arbeiderpartiet mener at forslaget som regjeringen har ute på høring har betydelige svakheter i så henseende. Videre forventer Arbeiderpartiet at anmodningsvedtaket i prop.120L om å inkludere åpen land for land-rapportering på betalt inntektsskatt og påløpt inntektsskatt, antall ansatte, akkumulert fortjeneste, resultat før skattekostnad, summen av inntekter fra transaksjoner med nærstående/ikke nærstående, og bokført egenkapital for alle flernasjonale konsern med samlet konserninntekt på over 6.5 mrd., følges opp hurtig, slik det er avtalt mellom partiene på Stortinget.

Arbeiderpartiet forventer at regjeringen snarest setter i gang arbeidet i tråd med enigheten i bedriftsskatteforliket, hvor det heter at det skal opprettes et ekspertutvalg som skal vurdere om det bør gjøres ytterligere begrensninger i skatterådgiveres, herunder advokaters taushetsplikt på skatteområdet.

Arbeiderpartiet foreslår for øvrig å styrke Økokrim med 5 mill. kroner til arbeid mot skatteunndragelser og svart arbeid.

Regjeringens skatteprofil

På fire budsjetter er skattene totalt kuttet med 25 mrd. kroner, mens avgiftene er økt med om lag 3,3 mrd. kroner. De vedtatte skattekuttene fordeler seg slik at [landets aller rikeste](#) får 656 200 kroner hver, tilsvarende 1 800 kroner dagen, mens de 90 prosentene med lavest formue i snitt får 2600 kroner hver, tilsvarende 7 kroner dagen.

Hovedgrunnen til skjevfordelingen er at regjeringen har prioritert store kutt i formuesskatten. Skatt på arv og formue er kuttet med om lag 7,6 milliarder kroner, og kommer nesten utelukkende den rikeste tidelen av befolkningen til gode. Tabell 1 viser hvordan regjeringens vedtatte skattekutt fordeler seg på ulike inntektsgrupper. Skattekuttene øker desto større inntekter og formue en har, både i kroner og i prosentvis reduksjon.

Tabell 1 Anslåtte fordelingsvirkninger av regjeringens vedtatte skattekutt siden 2013. [Kilde](#)

Bruttoinntekt	Antall	Gjennomsnittlig endring i skatt i kr	Herav endring i formuesskatt i kr	Gjennomsnittlig endring skatt i pst.
0 - 149 999 kr	582 000	-600	-200	-0,9
150 000 - 250 000 kr	573 400	-1 800	-500	-0,9
250 000 - 350 000 kr	720 400	-2 000	-700	-0,7
350 000 - 450 000 kr	697 200	-2 600	-800	-0,6
450 000 - 550 000 kr	583 200	-3 300	-800	-0,7
550 000 - 650 000 kr	377 000	-4 900	-900	-0,8
650 000 - 750 000 kr	220 200	-6 100	-1 200	-0,9
750 000 - 850 000 kr	137 400	-7 000	-1 500	-0,9
850 000 - 950 000 kr	89 800	-8 000	-1 800	-0,9
950 000 - 1 mill. kr	33 800	-9 200	-2 200	-0,9
1 mill.kr - 2 mill. kr	183 400	-12 500	-3 500	-1
2 mill.kr - 3 mill. kr	18 300	-26 600	-11 300	-1,1
3 mill.kr - 4 mill. kr	5 200	-43 500	-24 500	-1,3
4 mill.kr - 5 mill. kr	1 800	-66 900	-41 500	-1,5
5 mill.kr - 6 mill. kr	1 200	-88 100	-60 900	-1,6
6 mill.kr -7 mill. kr	600	-130 400	-100 900	-2
7 mill.kr - 9 mill. kr	600	-130 400	-86 100	-1,7
9 mill. kr og over	900	-337 100	-272 700	-1,7

Dynamiske effekter av skattecutt

Begrunnelsen for å prioritere kutt i formuesskatt så høyt, er ikke faglig begrunnet. I august 2015 leverte Menon en rapport om kapitalbeskatning og investeringer i norsk næringsliv på bestilling fra regjeringen. [Rapporten konkluderer med at kutt i formuesskatten er nesten uten virkning på bedriftenes investeringer.](#) Finansdepartementet skriver i skatteproposisjonen 2015 at «Det er ikke grunnlag for å budsjettere med dynamiske effekter i 2015 av forslagene til skatteendringer». I nasjonalbudsjettet 2015 skriver regjeringen at «Siden kapitalmarkedene i Norge i det store og hele fungerer godt, vil formuesskatten antagelig først og fremst påvirke sparingen». Fagfolkene uttaler blant annet at «[De fleste økonomer har ikke tro på at lettelser i formuesskatten gir noen særlig vekst. Det er svært vanskelig å tallfeste effektene av å kutte i formuesskatten, og da sitter man igjen med noen teoretiske resonnementer.](#)» (professor Jarle Møen, NHH) og «[Det er faktisk vanskelig å komme på skattecutt som er mindre vekstfremmende og mer ulikhetsskapende enn disse.](#)» (professor Knut Røed, UiO). Heller ikke i 2016 har regjeringen vært i stand til å gi et svar på [hvilke effekter](#) skattecuttene har på vekst eller sysselsetting,

til tross for at statsministeren omtaler formuesskattecutt som tiltak for å skape nye arbeidsplasser.

Siden regjeringen enten ikke har evne eller vilje til å framskaffe bevis for de påståtte effektene av skattecutt, ba vi Statistisk Sentralbyrå beregne virkningen av ulike innretninger av finanspolitikken. Beregninger viser at skattecutt er et [svært kostbart og lite effektivt tiltak](#) for økt sysselsetting:

- For kostnaden av å generere én arbeidsplass gjennom skattecutt, kunne vi fått 15 arbeidsplasser i privat sektor ved heller å prioritere offentlige investeringer.
- Vi kunne fått nær 70 ganger så mange arbeidsplasser dersom vi heller prioriterte kjøp av varer og tjenester som inngår i offentlig produksjon.
- Det «koster» 64,7 millioner kroner det første året å skape én ny arbeidsplass gjennom skattecutt.

Tallene forteller en historie om en feilslått og utdatert politikk fra høyresiden. I tillegg til å være kostbare er skattecuttene svært effektive for økte

forskjeller, og tilsvarende ineffektive hvis målet er å skape arbeidsplasser. I en periode hvor det, i motsetning til under forrige regjering, ikke skapes private jobber, kunne riktigere pengebruk bidra til å holde ledigheten lav.

En mer omfordelende skatteprofil

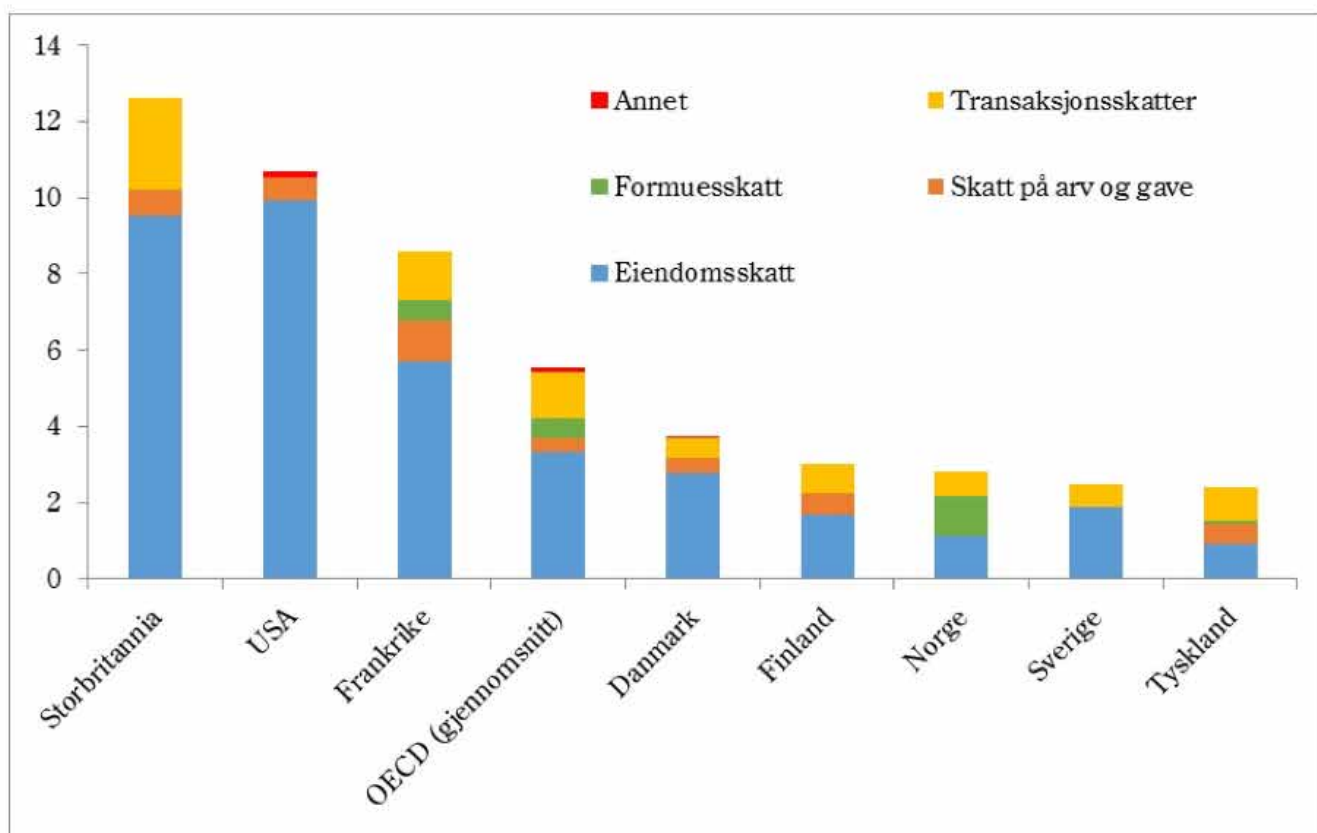
Arbeiderpartiet stiller seg bak skatteforliket i Stortinget. Brede forlik er viktige for å skape trygghet og forutsigbarhet for folk og bedrifter. Ingen er tjent med at skattesystemet snus opp ned etter hvert regjeringsskifte, og de ansvarlige partiene på Stortinget har tradisjonelt gått sammen om å finne brede løsninger. Enighet om skattesystem betyr imidlertid ikke enighet om fordelingsprofil og skattenivå. Arbeiderpartiet har større ambisjoner for fellesskapet enn høyresiden, og vi har en ganske annen tilnærming til bekjempelse av økonomiske forskjeller. For Arbeiderpartiet er det et ufravikelig prinsipp at skattesystemet skal være omfordelende. Det sikrer vi gjennom at de med de høyeste

inntektene og formuene betaler noe mer. Enda viktigere enn et omfordelende skattesystem er omfordelingen som skjer gjennom velferdstjenestene. Der regjeringen prioriterer de store pengene til skatteutt – i hovedsak til landets rikeste – velger Arbeiderpartiet å satse på skole, arbeid og helse. Vi styrker kommuneøkonomien for å sette kommunene bedre i stand til å løse velferdsoppgavene for folk flest. Også det bidrar til å redusere forskjeller.

I budsjettet for 2017 foreslår Arbeiderpartiet en skatteøkning på i underkant av 5,5 mrd. kroner. Økt formuesskatt står for om lag to tredjedeler av provenyet.

Formuesskatt

Formue skattes lavt i Norge sammenlignet med land som USA, Storbritannia og gjennomsnittet i OECD. Figuren viser nivået for ulike formuesobjekter for utvalgte land i 2014. Siden da har regjeringen foretatt ytterligere kutt i formuesskatten.

Figur 1 Inntekter fra ulike skatter på kapitalbeholdning som andel av samlede skatte- og avgiftsinntekter i utvalgte land. Prosent. 2014. Kilde: Svar på spørsmål 535 fra Finanskomiteen/APs fraksjon

Arbeiderpartiet gjorde betydelige endringer i formuesskatten da vi satt i regjering, gjennom en seksdobling av bunnfradraget slik at flere hundre tusen personer ble fritatt fra formuesskatt, og innstramminger i toppen, slik at de med de største formuene måtte betale mer. I vårt forslag for 2017 foreslår vi et bunnfradrag på 1,45 mill. kroner i kombinasjon med økt sats. Vi foreslår å redusere verdifastsettelsen av aksjer og driftsmidler, samt tilhørende gjeld, til 80 pst., og faser dermed inn enigheten i skatteforliket raskere enn regjeringen. Samtidig foreslår vi å øke verdifastsettelsen av sekundærbolig og næringseiendom, med tilhørende gjeld, til 90 pst. Dette innebærer en favorisering av investeringer i aksjer og driftsmidler foran i eiendom, og kan bidra til å dempe overinvesteringene i sekundærboliger og dermed dempe prisveksten i boligmarkedet. Primærbolig skal skjermes som i dag.

Tabell 2 Arbeiderpartiets forslag til formuesskattemodell

Kommune		
Innslagspunkt	1 450 000 kr	
Sats	0,7 pst.	
Stat		
Innslagspunkt	1 450 000 kr	
Sats	0,5 pst.	
Verdsetting		
Primærbolig	25 pst.	
Sekundærbolig og næringseiendom	90 pst.	
Aksjer og andre driftsmidler	80 pst.	

Trinnskatt

Arbeiderpartiet støtter forslaget om å redusere skattesatsen på alminnelig inntekt til 24 pst. for 2017 med sikte på en reduksjon til 23 pst. i tråd med skatteforliket, og foreslår videre en mer omfordelende trinnskattmodell.

Tabell 3 Arbeiderpartiets forslag til trinnskattmodell

	Innslagspunkt (kr)	Sats
Trinn 1	164 100	0,53 pst.
Trinn 2	230 950	2,41 pst.
Trinn 3	565 400	11,62 pst.
Trinn 4	909 500	16 pst.

Med Arbeiderpartiets forslag vil personer med inntekter inntil 600 000 kroner få litt lavere inntektsskatt, mens personer med inntekter over 1 mill. kroner får en skatteskjerpelse. Andelen med inntil 600 000 kroner i inntekt utgjør om lag 80 pst. av befolkningen over 17 år.

Tabell 4 Fordelingseffekter av Arbeiderpartiets forslag til skatt på alminnelig inntekt for 2017 sammenlignet med regjeringens forslag. Kilde: SSB

Bruttoinntekt inkl. skattefrie ytelser	Antall	Endring i skatt per person i kr.	Endring i skatt i mill. kr.
0 - 149 999 kr.	575 005	-1	-1
150 000 - 199 999 kr.	246 639	-26	-6
200 000 - 249 999 kr.	318 712	-181	-58
250 000 - 299 999 kr.	351 889	-255	-90
300 000 - 349 999 kr.	367 940	-263	-97
350 000 - 399 999 kr.	349 756	-264	-92
400 000 - 449 999 kr.	344 742	-264	-91
450 000 - 499 999 kr.	317 284	-266	-84
500 000 - 599 999 kr.	504 243	-57	-29
600 000 - 749 999 kr.	409 261	1 104	452
750 000 - 999 999 kr.	279 320	1 532	428
1 000 000 - 1 999 999 kr.	199 034	6 220	1 238
2 000 000 - 2 999 999 kr.	20 160	16 165	326
3 000 000 kr. og over	11 377	28 632	326

Skattekasse II

Arbeiderpartiet foreslår å fjerne skattekasse II. Skattekasse II medfører i praksis at ektefellen som har inntekt, får lavere skatt enn andre skatteyttere fordi den andre ektefellen ikke har inntekt. Ordningen svekker dermed arbeidsinsentivene til mange hjemmeværende fordi skattefordelen forsvinner dersom den hjemmeværende begynner i lønnet arbeid. Blant de aller fleste ekteparene som ligger i klasse II, er det kvinnen som er hjemmeværende. Analyser av effekten av å fjerne skattekasse II tyder på at yrkesdeltakelsen vil øke.

Fagforeningsfradrag

Arbeiderpartiet foreslår å øke fagforeningsfradraget fra dagens 3850 kroner til 4 200 kroner. Hensikten med ordningen med skattefradrag for fagforeningsmedlemskap er å underbygge de viktige makroøkonomiske og samfunnsmessige konsekvensene som følger av høy grad av koordinering og samordning i arbeidslivet,

herunder bidraget til små inntektsforskjeller. Dessverre ser vi en regjering som har redusert verdien av fradraget hvert eneste år siden de tiltrådte. Det vitner om manglende forståelse for verdien av høy organisasjonsgrad i arbeidsmarkedet som et bærende element i den norske modellen.

Pendlerfradrag

Arbeiderpartiet foreslår å gjeninnføre pendlerfradraget etter 2015-regler. I en tid hvor regjeringen oppfordrer arbeidsledige til å flytte på seg for å finne jobb, er det underlig at den samme regjeringen kutter i pendlerfradraget og på den måten påfører pendlere en skatteskjerpelse.

Skattefradrag på sluttvederlag

Arbeiderpartiet foreslår å gjeninnføre skattefradraget på sluttvederlag. Sluttvederlag gis til arbeidstakere som ufrivillig må slutte i arbeid på grunn av innskrenkning, nedbemanning, avvikling eller

FOTO: ØVIND HAUG

konkurs. Regjeringen fjernet fradraget i 2016 og påførte denne gruppen en skatteskjerpelse på 60 mill. kroner.

Landbruk

Arbeiderpartiet mener det er uheldig at regjeringen, tross lovnader før valget, kommer med stadige skatteskjerpelser for landbruket. Arbeiderpartiet går mot regjeringens forslag om å skattlegge investeringsmidler til landbruket over BU-ordningen da det vil svekke lønnsomheten spesielt i distriktslandbruket. Dette er ikke forenelig med målsettingen om å øke norsk matproduksjon og sikre rekruttering i landbruket. Videre er det uheldig at det legges opp til at aksjeselskap skal kunne benytte seg av jordbruksfradraget, da det på sikt vil kunne føre til store endringer i eierstrukturen i norsk landbruk.

Arbeiderpartiet ser på jordbruksfradraget som et viktig virkemiddel for å oppnå inntektsmuligheter i næringen, og foreslår en prisjustering av jordbruksfradraget i neste års budsjett. Arbeiderpartiet har vedtatt styrt avvikling av pelsdyrnæringen. I budsjettet forslår vi å unnta inntekter fra pelsdyrhold fra jordbruksfradraget.

Grunnrenteskatt vannkraft

I Stortingsmelding 25 (2015–2016) står det at «Det er av stor verdi for kraftsystemet vårt at vannkraften som allerede er bygd ut opprettholdes og videreutvikles. En stor del av norsk vannkraftproduksjon er bygd i årene etter krigen og til slutten på 1980-tallet. Det er derfor et betydelig behov for vedlikehold og

reinvesteringer fremover.» Arbeiderpartiet mener det er bemerkelsesverdig at regjeringen ikke følger opp utfordringer i stortingsmeldinger de selv har fremmet for Stortinget. Det er påkrevd å bedre insentivene for investeringer i eldre kraftanlegg, slik at man kan opprettholde og videreutvikle den store verdien som ligger i allerede utbygde kraftanlegg. Arbeiderpartiet foreslår å heve normrenten for beregning av friinntekten i grunnrenteskatten for vannkraftverk til 2,5 pst.

Kalkulasjonsrente

Kommunenes eiendomsskatteinntekter fra kraftsektoren er blant annet avhengig av hvilken kalkulasjonsrente som benyttes til å beregne vannkraftverkenes verdi. En høy kalkulasjonsrente betyr lavere formuesverdi på vannkraftverkene, og dermed lavere eiendomsskatt. Kalkulasjonsrenten fastsettes av Finansdepartementet.

I statsbudsjettet for 2013 ble det slått fast at regjeringen vil ta stilling til spørsmålet om fastsetting av kalkulasjonsrenten for årene etter 2013 i forbindelse med de ordinære budsjettprosessene. Nåværende regjering har ikke gjort noen slike vurderinger i forbindelse med sine budsjettforelegg, og dagens rente på 4,5 prosent fremstår som høy sammenlignet med renteutviklingen for øvrig. Arbeiderpartiet vil be Finansdepartementet om å gjøre en vurdering av kalkulasjonsrenten som forutsatt i statsbudsjettet for 2013. Vi ber samtidig om at det vurderes å utvide antall år som danner grunnlag for beregning av vannkraftverkenes verdi for å redusere risikoen for store svingninger i eiendoms-skattegrunnlaget.

Arbeiderpartiets forslag til skatteopplegg for 2017:

	Bokført Mill. kroner
Økt formuesskatt	3890
Mer omfordelende trinnskatt	1777
Avskaffe skattekasse II	233
Gjeninnføre 2015-regler for pendlerfradraget	-310
Øke fagforeningsfradraget til 4200 kroner	-65
Fjerne skatt på sluttvederlag	-48
Beholde muligheten til å avskrive BU-midler i landbruket	-12
Ikke åpne for jordbruksfradrag til aksjeselskap	0
Prisjustere jordbruksfradraget	-18
Fjerne jordbruksfradrag for pelsdyrhold	7
Heve normrenten for beregning av friinntekten i grunnrenteskatten for vannkraftverk til 2,5 pst.	0
SUM	5454

Et avgiftsopplegg som reduserer utslipp og trygger norske arbeidsplasser

Arbeiderpartiet foreslår et avgiftsopplegg som underbygger viktige satsinger på budsjettets utgiftsside, på klima/miljø, arbeidsplasser og folkehelse.

Bilavgifter

Arbeiderpartiet foreslår en omlegging av engangsavgiften som stimulerer til mer klima- og miljøvennlige valg, gjennom å øke CO₂- og NO_x-komponentene. Valg av bil låser oss til teknologi og utslippsnivå i mange år fremover, og det er derfor viktig å gjøre grep som påvirker kjøpsbeslutningen i miljøvennlig retning. Arbeiderpartiets mål er at nybilsalget i 2025 skal bestå av nullutslippskjøretøy. Det krever kraftige virkemidler i form av en tydelig favorisering av nullutslippskjøretøy

i avgiftssystemet kombinert med en storstilt utbygging av ladeinfrastruktur og hydrogenfyllestasjoner som gjør overgangen mulig.

Arbeiderpartiet foreslår å øke CO₂-komponenten i engangsavgiften med 120 kroner per gram for alle biler med utslipp over 85 gram. NO_x-komponenten foreslås økt med 10 pst. Med disse endringene følges regjeringen Stoltenberg lls grønne omlegging av engangsavgiften opp. CO₂-utslippene fra nye biler ble redusert med om lag 30 pst. i perioden 2006-2013. 2025-målet forutsetter fortsatt klare fordeler ved å ha nullutslippsbil foran fossilbiler. Arbeiderpartiet støtter derfor ikke forslaget om redusert årsavgift for fossilbiler og innføring av halv årsavgift for el-biler. Regjeringen viser at de ikke har noen plan for å nå klimamålene når de gjør det rimeligere å eie forurensende biler og dyrere å eie nullutslippsbiler.

Tabell 5 Arbeiderpartiets forslag til modell for engangsavgift på personbiler mv. Avgiftsgruppe a

Egenvekt kr/kg		
	Første 200 kg	0
	Neste 1000 kg	27,19
	Neste 200 kg	67,74
	Neste 100 kg	211,7
	Resten	246,22
Motoreffekt kr/kg		
	Første 70 kW	0
	Neste 30 kW	125,59
	Neste 40 kW	363,67
	Resten	900,01
NOx -utslipp, kr per mg/km		
		78,023
Co2-utslipp, kr per g/km		
	Første 85 g/km	0
	Neste 15 g/km	1034,7
	Neste 30 g/km	1115,49
	Neste 70 g/km	2805,98
	Resten	3569,8

Netthandel

I budsjettet for 2015 ble grensen for avgiftsfri innførsel av varer hevet fra 200 til 350 kroner. Det vakte sterke reaksjoner i norsk handelsnæring. Grensen innebærer at varesendinger fra utlandet med verdi under 350 kroner er fritatt for merverdiavgift og eventuell toll og særavgifter. Dersom varen selges fra en norsk selger påløper det på vanlig måte merverdiavgift og eventuelt særavgifter fra første krone. Dette gjelder også ved omsetning fra norske nettbutikker. Grensen på 350 kroner gir derfor en konkurranseulempa for norske bedrifter. Arbeiderpartiet foreslår å fjerne adgangen til avgiftsfri innførsel fra 01.04.2017. Forslaget vil bidra til å sikre norske arbeidsplasser og fjerne et stadig økende skattetap for staten.

Finansdepartementet har ikke sett seg i stand til å beregne provenyeffekten av forslaget fordi

forsendelser under 350 kroner ikke registreres. Menon Business Economics la imidlertid frem en rapport i 2014 som beregnet skatteutgiften ved den daværende grensen på 200 kroner. Beregningen ble basert på tilgjengelig e-handelsstatistikk og den internasjonale «totaleffektsmodellen» (ITEM). Anslagene for omfanget av og utvikling i netthandel som Menon kom frem til, har senere blitt bekreftet i en omfattende rapport fra Norges Bank med data basert på faktiske transaksjoner fra SSB. Menon beregnet at 200-kronersgrensen reduserte merverdiinntektene alene med 1,3 milliarder kroner i 2014. I tillegg kom tapte ringvirkningsskatter- og avgifter knyttet til tap av arbeidsplasser og lavere verdiskaping i handelsnæringen, av Menon anslått til å utgjøre om lag 1 milliard 2014-kroner. Dette er imidlertid svært usikre beregninger som Arbeiderpartiet velger å ikke inkludere i vår beregning av provenyeffekt.

Økningen av grensen for avgiftsfri innførsel til 350 kroner, samt generell vekst i netthandel på om lag 15 pst årlig, gjør at tapet i merverdiinntekter for staten i 2017 antagelig er langt høyere enn 1,3 milliarder kroner. Svakere kronekurs trekker i motsatt retning. Vårt anslag på 1,4 milliarder kroner i årseffekt for 2017 er allikevel konservativt. Med implementering fra 01.04.2017 gir forslaget en anslått merinntekt på 933 millioner kroner.

Arbeiderpartiet foreslår også at det bevilges 10 millioner kroner til etablering av en elektronisk innbetalingsordning for avgift ved handel i utenlandsk nettbutikk hos Skatteetaten.

Miljøavgifter

Miljøavgifter er et viktig virkemiddel for å stimulere til grønn omlegging av økonomien. Avgiftene reduserer etterspørselen etter miljøskadelige produkter, og opprettholder prinsippet om at forurensere skal betale. Gode og treffsikre avgifter gjør at utslipp kuttes der hvor det er mest effektivt. Lønnsom-

heten i å utvikle og ta i bruk mer miljøvennlig teknologi øker. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at avgiftene virker mest effektivt når de miljøvennlige alternativene faktisk eksisterer.

Effekten av å øke drivstoffavgiftene alene er relativt sett lav. Avgiftene må i opp på et svært høyt nivå før de bidrar til å kutte utslipp et omfang som monner, og i store deler av landet er kollektivtrafikk eller nullutslippsbiler fortsatt ikke et reelt alternativ. På denne bakgrunn foreslår Arbeiderpartiet ingen ytterligere økning av veibruksavgiften på bensin ut over regjeringens forslag, mens vi opprettholder vårt forslag fra revidert nasjonalbudsjett for dieselavgiften for å redusere forskjellen mellom veibruksavgiften på bensin og diesel.

Arbeiderpartiet foreslår økninger i en rekke andre næringsrelaterte klimaavgifter, deriblant smøreoljeavgiften. Dette må ses i sammenheng med forslaget om et CO2-fond for å stimulere til teknologiskifte i transportnæringen.

Arbeiderpartiets forslag til avgiftsopplegg for 2017:

	Bokført Mill. kroner
Fjerne mva-fritaket på netthandel	933
Omlegging av engangsavgiften	1 124
Gå imot regjeringens forslag om redusert årsavgift	1 220
Fjerne årsavgiften for el-biler	-55
15 øre økning i veibruksavgift på diesel	405
Reversere taxfree-endring fra RNB 2014	155
Halvere tobakskskvoten i taxfree-ordningen	325
Øke tobakksavgifter med 5 pst. utover prisjustering	260
Øke avgiften på HFK/PFK til 500 kr/tonn (mot foreslåtte 428 kr)	65
Øke grunnavgiften på mineralolje med 30 øre (til 1,963 kr/l)	320
5 pst økning i Co2-avgift på mineralske produkter	290
Øke svovelavgiften med 5 øre/l (til 18,6 øre)	5
Økt smøreoljeavgift med 5 pst. utover prisjustering til 2,28 kr/l	5
SUM	5052

9. Langsiktige utfordringer

De siste tiårene har flere forhold bidratt positivt til offentlige finanser. Sterke vekstimpulser fra oljevirkksomheten og bedret bytteforhold overfor utlandet har løftet verdiskaping og inntekter. Høy vekst i økonomien har slått ut i god vekst i skatteinntektene. Samtidig har utviklingen i befolkningen vært forholdsvis gunstig. Siden 2001 har også bruken av oljepenger økt, og dette har gitt rom for å øke offentlige utgifter uten en tilsvarende økning i skattenivået. Disse utviklingstrekkene vil etter hvert snu.

Utfordringer og valgmuligheter for norsk økonomi og offentlige finanser fram mot 2060 ble grundig drøftet av Stoltenberg II-regjeringen i Perspektivmeldingen 2013. Den langsiktige utfordringen for offentlige finanser var entydig; enten må inntektene økes eller utgiftene reduseres.

Erna Solbergs regjering har gjennom fire budsjetter både redusert inntektene og økt utgiftene, og er i ferd med å etterlate seg et langt mer krevende utgangspunkt for kommende regjeringer enn da de selv overtok.

Økonomisk handlingsrom

Handlingsrommet i budsjettpolitikken bestemmes i hovedsak av utvikling i skatteinntektene, avkastningen fra Statens pensjonsfond utland (SPU) og bindinger i budsjettet fra tidligere vedtak. I Nasjonalbudsjettet 2017 anslås den underliggende

årlige realveksten i skatte- og avgiftsinntekter til rundt 16 mrd. 2017-kroner de nærmeste årene, en nedjustering som skyldes at anslaget for trendveksten i norsk økonomi er redusert. Samtidig vil bindingene på utgiftssiden av budsjettet øke. Utgiftene til folketrygden er forventet å stige med om lag 10 mrd. 2017-kroner hvert eneste år, mens utgiftene i kommunene og helseforetakene forventes å øke med 4 mrd. kroner per år som følge av befolkningsutviklingen, gitt dagens standarder og dekningsgrader. Veksten i SPU forventes å avta, både som følge av lavere tilførsel og forventet lavere avkastning de neste 10-15 årene. I Nasjonalbudsjettet skriver regjeringen: «For de nærmeste årene vil et uendret nivå på det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet som andel av trend-BNP for Fastlands-Norge gi en økning i bruken av olje- og fondsinntekter på om lag 4 mrd. kroner per år.» Til sammenligning økte regjeringen oljepengebruken med 35 mrd. kroner for 2016 alene. Solberg-regjeringen bruker altså siste budsjett før valget i 2017 til å advare kommende regjeringer om at de ikke kan fortsette den ukontrollerte pengebruken som har definert dagens regjering.

Som det framgår av tabellen under, anslår regjeringen handlingsrommet før effektivisering og omprioritering til 6,5 mrd. kroner årlig i perioden 2018-2020.

	2018–2020
Inntekter	20,5
Underliggende skattevekst	16,3
Bruk av olje- og fondsinntekter ¹	4,2
Utgifter	14,0
Folketrygden	10,0
Demografikostnader i kommuner og helseforetak	4,0
Handlingsrom før effektivisering og omprioritering	6,5

¹ Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn uendret bruk av olje- og fondsinntekter som andel av trendt-BNP for Fastlands-Norge.

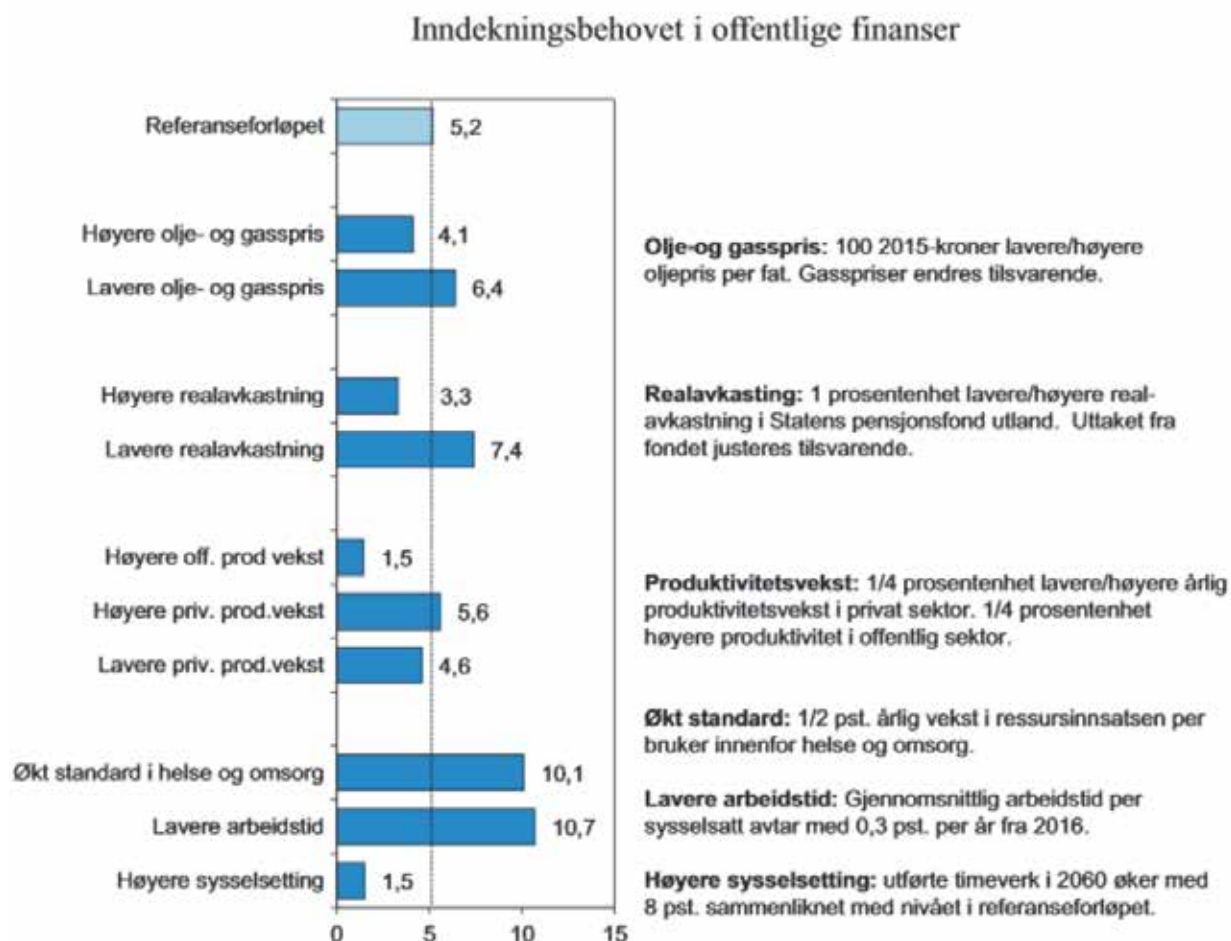
Kilde: Finansdepartementet.

Tabell 1 Handlingsrommet i budsjettet de nærmeste årene. Mrd. 2017-kroner.

Kilde: Nasjonalbudsjettet 2017

I Nasjonalbudsjettet 2015 ble det presentert oppdaterte framskrivninger av inndekningsbehovet i offentlige finanser i 2060 ved ulike utviklingsforløp. I referanseforløpet anslås inndekningsbehovet å utgjøre 5,2 prosent av BNP for Fastlands-Norge.

Inndekningsbehovet påvirkes i ulik grad ved endret oljepris, avkastning fra Pensjonsfondet, offentlig produktivitetsvekst, sysselsetting, arbeidstid og standard på velferdstjenestene.

Figur 1: Behovet for inndekning i offentlige finanser i 2060 ved ulike utviklingsforløp. Prosent av BNP for Fastlands-Norge. Kilde: Nasjonalbudsjettet 2015

Med regjeringen Solberg er skattene redusert med om lag 25 mrd. kroner, mens avgiftene er økt med rundt 3,3 mrd. kroner. Regjeringen har tross gjentatte forespørsler fra Stortinget nektet å oppgi hvor stor andel av det reelle handlingsrommet som er brukt på skatteuttak over fire budsjetter. Det hersker imidlertid liten tvil om at andelen er betydelig og at bortfallet av inntekter har bidratt til økningen i oljepengetilskudd i perioden. Med utsikter til lavere vekst, lavere avkastning fra SPU, økte

utgifter til folketrygden og større demografikostnader, vil det i årene framover bli helt nødvendig å få bedre samsvar mellom utgifter og inntekter på statsbudsjettet.

Eksterne forhold

Internasjonale konjunkturer

Norge er en liten, åpen økonomi som påvirkes av økonomisk og politisk samarbeid med verden rundt oss. Vår eksport utgjør vel 40 pst. av

BNP og importen om lag 30 pst. Våre viktigste eksportvarer selges til priser som bestemmes i internasjonale markeder. De tette båndene til utlandet innebærer at norsk økonomi både er avhengig av den langsiktige utviklingen i verdensøkonomien og sårbar for svingninger og kriser hos våre handelspartnere. Norges næringsstruktur og ressursgrunnlag innebærer at vi på viktige områder påvirkes annerledes av utviklingen i internasjonal økonomi enn mange andre tradisjonelle industriland. I årene før finanskrisen ga raskt økende etterspørsel, særlig fra land i Asia, prisoppgang på viktige norske eksportprodukter som olje, gass, metaller og fisk. Samtidig ble vår import vridd i retning av billigere forbruksvarer fra de samme landene, varer som vi i liten grad produserer selv. Det er usikkert hvordan prisene på disse varene vil utvikle seg videre. Særlig veksten i Kina vil ha betydning for etterspørselen etter energi og kapitalintensive varer. En forverring av utsiktene for verdensøkonomien, og særlig for framvoksende økonomier, vil kunne bidra til at olje- og gassprisene faller ytterligere eller forblir lave. OECD forventer lavere vekst i BNP både i OECD-området, USA og særlig i de framvoksende økonomiene i perioden 2030-2060. Teknolog utvikling og kostnadsnivå, bruk av fornybare energikilder, utvinning av olje og gass fra skifer, prising av klimagassutslipp og globalisering av gassmarkedet er også faktorer som vil påvirke petroleumsprisene framover. Kina og USAs ratifisering av Paris-avtalen vil innebære forpliktelser om enorme utslippskutt innen 2030.

Oljepris

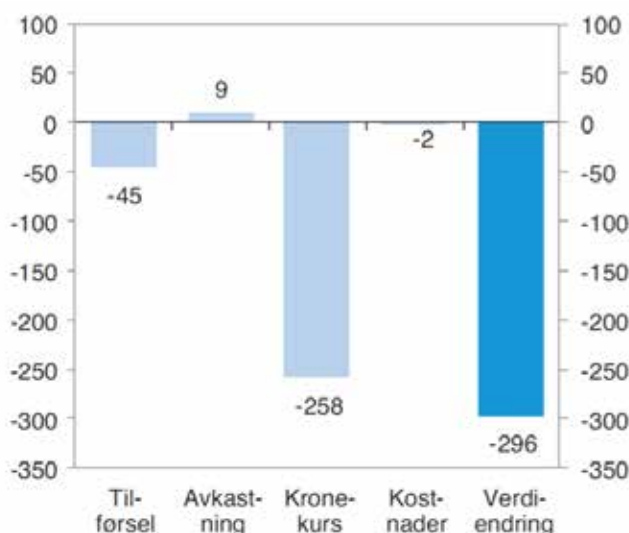
Utviklingen i oljepris har betydelig påvirkning på norsk økonomi. Lavere oljepris gir lavere inntekter fra petroleumsvirksomhet til fondet og kan medføre at færre potensielle utbyggingsprosjekter vil være lønnsomme. Samtidig følger kronekursen oljeprisen og svekkes med lavere oljepris. Det øker fondets verdi målt i kroner, og demper på den måten noe av effekten av reduserte oljeinntekter. Lavere kronekurs styrker konkurranseevnen for eksportbedrifter og bedrifter som konkurrerer mot utenlandske aktører i Norge. Næringer som leverer lite direkte eller indirekte til petroleumsvirksomheten vil kunne tjene på lavere energipriser. Samlet sett vil lavere oljepris øke inndekningsbehovet i statsfinansene over tid. Figur 6 viser framskrivinger av 4-prosentbanen ved lav og høy oljepris til 2060. I Nasjonalbudsjettet 2015 anslås en reduksjon eller økning i oljepris på 100 kroner per fat å øke eller redusere

inndekningsbehovet i offentlige finanser med om lag ett prosentpoeng av

Statens pensjonsfond utland

Ved utgangen av første halvår 2016 var markedsverdien til Statens pensjonsfond utland 7 175 mrd. kroner, en nedgang på nesten 300 mrd. kroner siden årsskiftet. Den gjennomsnittlige netto årlige realavkastningen siden 1998 har vært om lag 3,6 pst.

Verdien av SPU ble nesten doblet i perioden 2013-2015. En svakere krone stod for om lag halvparten av oppgangen. Når fondet vokser som følge av svakere krone, øker ikke fondets kjøpekraft i utlandet. Erfaringer viser at både valutakurser og aksje- og obligasjonskurser kan endre seg mye på kort tid, og at endringene kan gå begge veier. Med en markedsverdi på nesten tre ganger verdiskapingen i fastlandsøkonomien, kan svingningene i fondets verdi bli store både sett i forhold til størrelsen på statens øvrige inntekter og den underliggende veksten i fastlandsøkonomien. Figuren under viser betydningen av styrket krone for verdiendringen i SPU første halvår 2016.

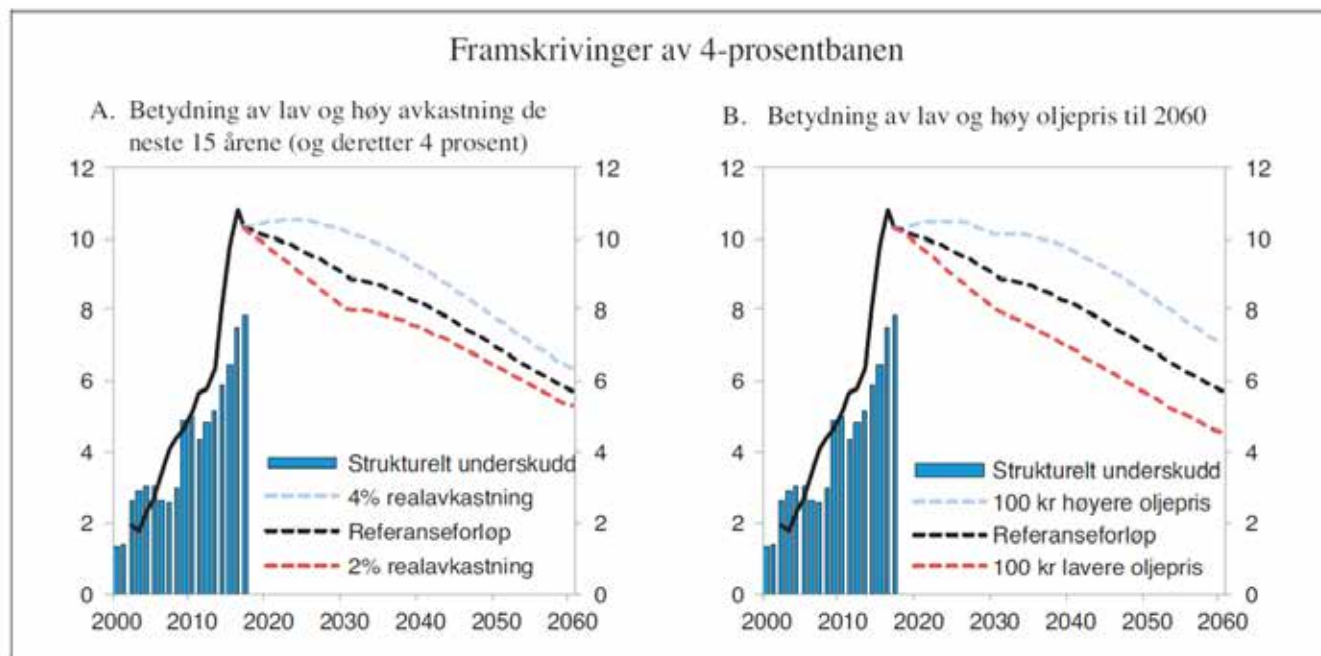

Figur 2 Bidrag til verdiendring i SPU første halvår 2016. Mrd. kroner.
Kilde: Nasjonalbudsjettet 2017

Thøgersen-utvalget er blant dem som peker på at utsikter til lav realavkastning de nærmeste 10–15 årene tilsier en mer gradvis innføring av oljeinntekter i årene framover. Mork-utvalget legger til grunn en forventet årlig realavkastning på 2,3 pst. de neste

30 årene dersom dagens aksjeandel videreføres, og 2,6 pst. dersom aksjeandelen økes til 70 pst. Utvalgets flertall anbefaler å øke aksjeandelen fra 60 til 70 pst., noe som vil kunne øke den årlige avkastningen med 15 til 30 mrd. kroner.

En høyere aksjeandel øker forventet avkastning, men gir samtidig større variasjon i fondsverdien og høyere risiko for fall på lang sikt. Figur 3 A viser framskrivninger av 4-prosentbanen ved lav og høy avkastning de neste 15 årene, og deretter 4 pst.

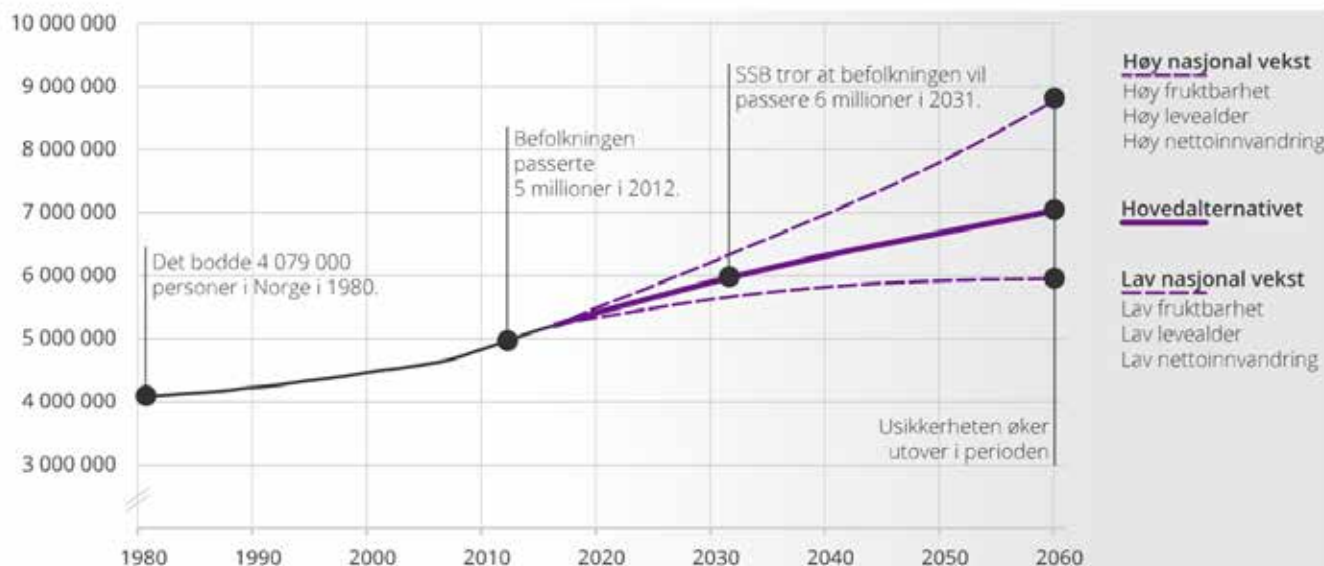

Figur 3 Framskrivinger av 4-prosentbanen. Prosentvis av trend-BNP for Fastlands-Norge.
Kilde: Nasjonalbudsjettet 2017

Demografi

Befolkningsutviklingen bestemmer både hvor mange som skal omfattes av velferdsstaten og størrelsen på den potensielle arbeidsstyrken som skal betale for den. De siste hundre årene har bedre helse bidratt til at forventet levealder ved fødsel har steget med mer enn to år per tiår. Dette er en stor velferdsgevinst. Fram til neste hundreårsskifte er det forventet at levealderen fortsetter å øke med vel ett år per tiår som følge av lavere dødelighet blant de eldre. Dette gjør at befolkningen eldes. De siste tjue årene har den økende levealderen blitt motvirket av at store etterkrigskull, og forholdsvis små fødselskull fra mellomkrigstiden, ga færre eldre per person

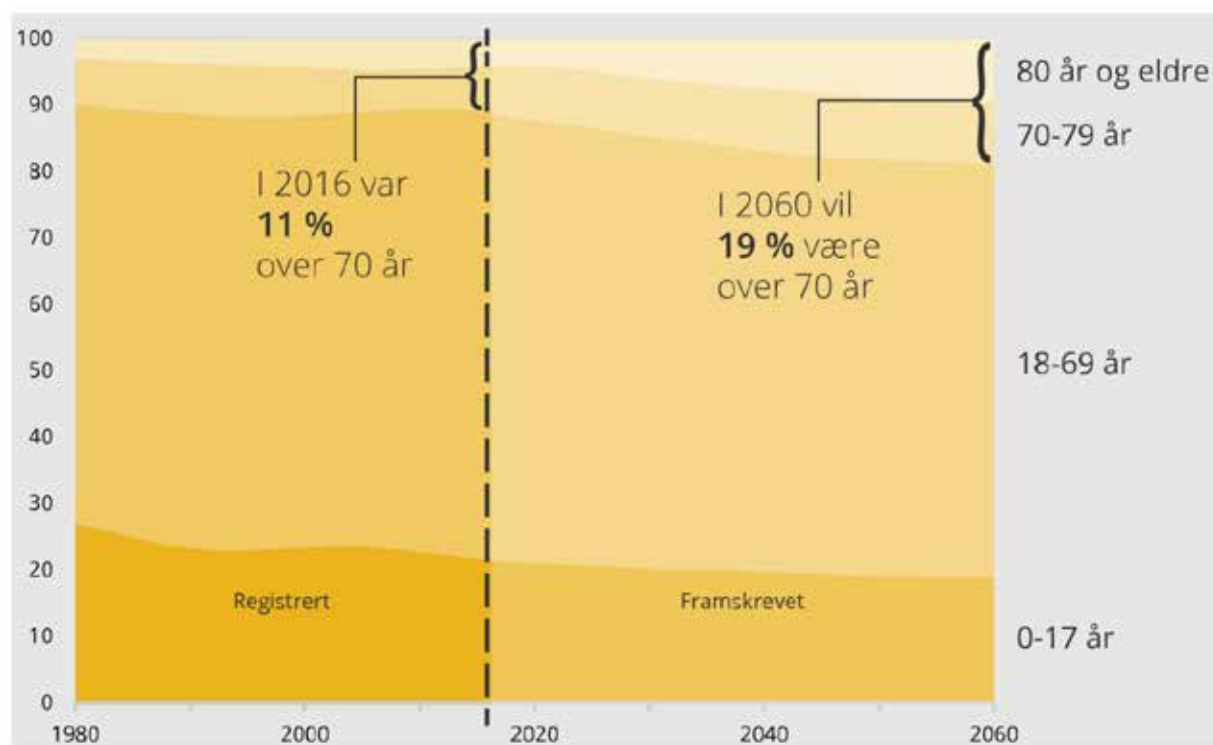
i yrkesaktiv alder. Denne situasjonen er nå i ferd med å endre seg. Tabell 2-5 viser befolkningsutviklingen i antall, alderssammensetning, innvandrerbakgrunn og sentralitet fra 1980 og fram til i dag, og SSBs framskrivninger fram til 2060. Hovedalternativet MMMM viser hvordan utviklingen blir når vi legger til grunn middels utvikling i både fruktbarhet, levealder, innenlandske flyttinger og innvandring. I hovedalternativet vil vi passere 7 millioner innbyggere innen 2060. Levealderen øker med rundt syv år for menn og fem år for kvinner. Det innenlandske flyttemønsteret vi har sett de siste ti årene fortsetter, og netto-innvandringen på sikt blir liggende mellom 25 000 og 30 000.

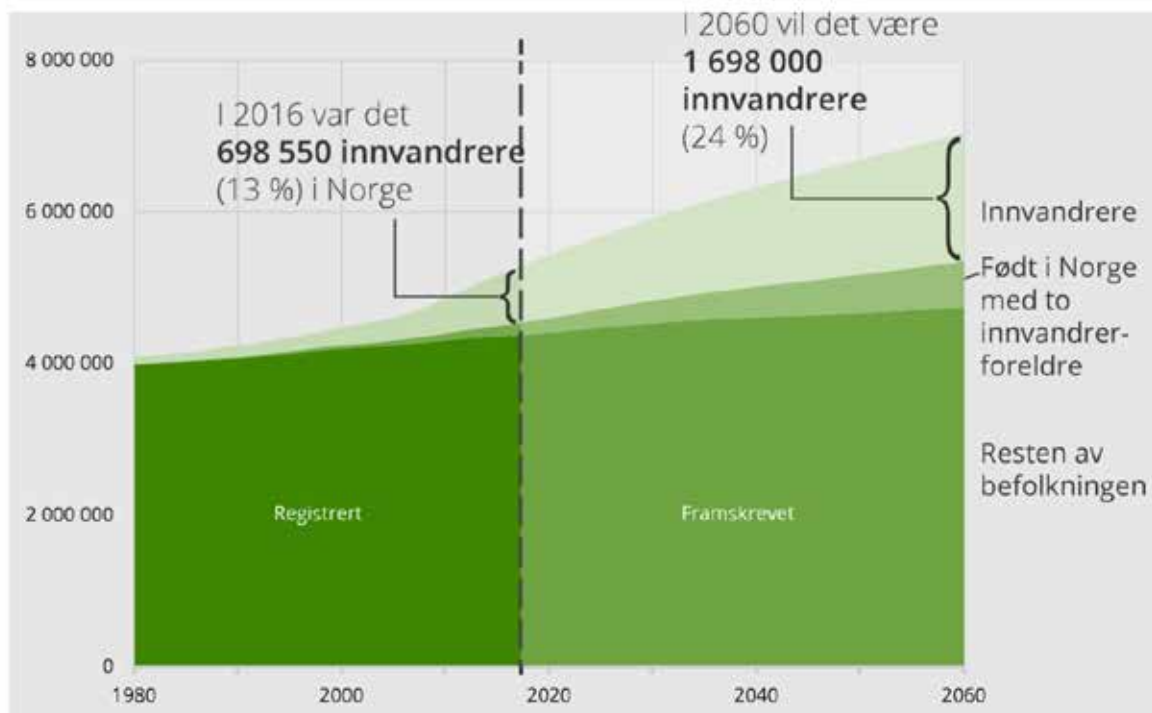
Figur 4 Befolningsframskriving fram mot 2060. Kilde: SSB

Gitt dette scenariet vil andelen over 70 år være nesten dobbelt så stor i 2060 som i dag. Figur 5 viser at mens det i dag er syv i yrkesaktiv alder (18-69) per person over 70 år, vil antallet være halvert i 2060. Forsørgelsesbyrden, altså antallet barn og gamle i forhold til antallet i yrkesaktiv alder, vil stige med om lag 50 pst. i følge beregninger gjort i Perspektivmeldingen 2013. I enkelte land har fruktbarhetsratene de

siste tiårene sunket til nivåer langt under det som må til for å opprettholde befolkningens størrelse på lang sikt uten nettoinnvandring. Det forsterker deres aldringsutfordring. Fruktbarheten er høyere i Norge enn i mange andre europeiske land. Det må ses i sammenheng med gode muligheter for å kombinere familie og arbeid og med relativt gode økonomiske utsikter.

Figur 5 Alderssammensetning fram mot 2060. Hovedalternativet (MMMM) Kilde: SSB

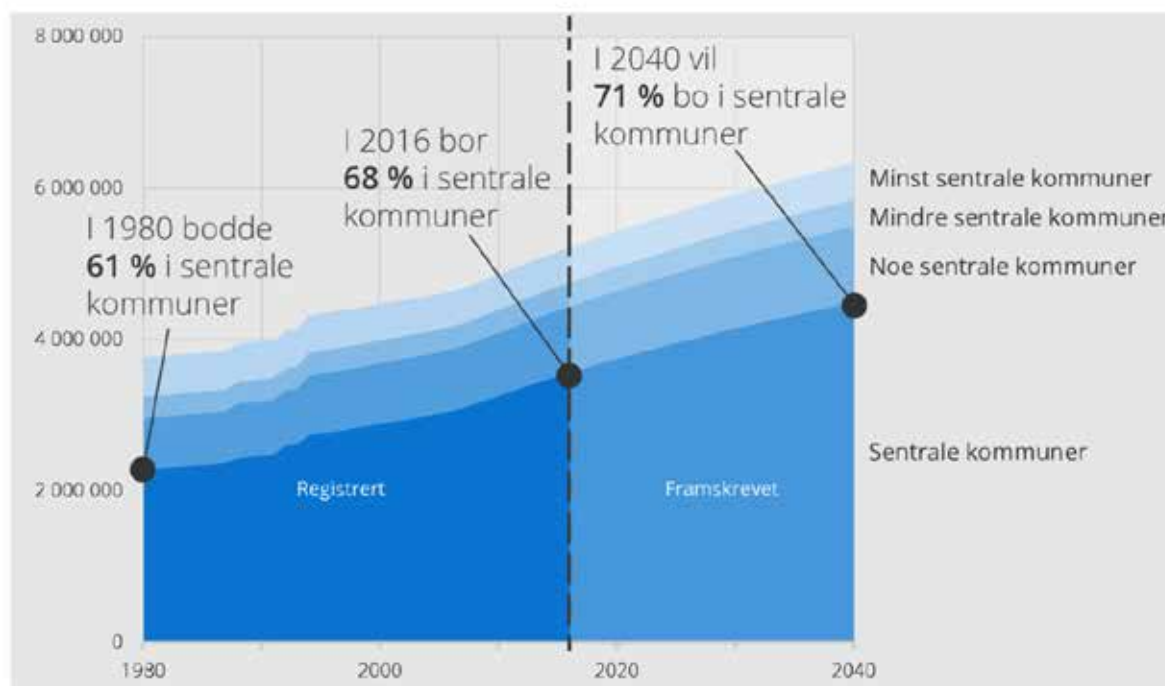

Figur 6 Folkemengde etter innvandrerbakgrunn. Hovedalternativet (MMMM). Kilde: SSB

Innvandring har stor betydning for hvordan folketallet og den demografiske sammensetningen utvikler seg. Perioden etter EU-utvidelsen mot øst i 2004 har vært preget av rekordhøy arbeidsinnvandring til Norge, drevet av høykonjunktur og gode arbeidsmuligheter. Det er i ferd med å snu. I SSBs hovedalternativ forventes arbeidsinnvandringen å falle på kort sikt, blant annet som følge av lavere økonomisk vekst og høyere arbeidsledighet i Norge. I hovedalternativet er det først og fremst de eldre innvandrerne det blir flere av, og i 2060 er den vanligste alderen blant innvandrerne rundt 50 år.

I hovedalternativet i [SSBs beregninger](#) vokser befolkningen i Norge med over 20 prosent i perioden 2016-2040. Det vil være vekst i alle

fylker, men i ulik grad. De mest folkerike fylkene vokser mest, både i prosent og antall. De største byene og kommunene rundt disse vil vokse mest. Oslo får en vekst på nesten 200 000. Oslos befolkning rundt 700 000 før 2020 og 800 000 i 2030. Dernest på listen kommer Bergen med vekst på cirka 50 000 innbyggere og Trondheim med vekst på om lag 40 000 personer fram mot 2040. I hovedalternativet fører den sterke sentraliseringen til at vi får sterk aldring i distriktskommunene. Dette skyldes både nettoutflytting av unge mennesker og den tilhørende reduksjonen i antall fødte. I de minst sentrale kommunene vil 22 prosent av innbyggerne være over 70 år i 2040, opp fra et allerede høyt nivå på 15 prosent i 2016.

Figur 7 Folkemengde etter sentralitet. Hovedalternativet (MMMM). Kilde: SSB

Regjeringens uansvarlighet

Hvis politikk er å prioritere, vil regjeringen Solberg trolig gå inn i historiebøkene som den svakeste noensinne. På bare fire budsjetter har den Høyre-dominerte regjeringen økt oljepengebruken med nesten 100 mrd. kroner. Det er mer enn på de 12 foregående, inkludert finanskrisebudsjettet i 2009. Det strukturelle budsjettunderskuddet som andel av BNP for Fastlands-Norge har ikke på noe tidspunkt vært høyere i Finansdepartementets tabeller som strekker seg tilbake til 1980. Etterspørselsimpulsen i budsjettet har blitt økt fra et gjennomsnitt på 0,26 pst. per år med forrige regjering til 0,68 pst. med dagens. På svar på [budsjettspørsmål 25](#) fra Arbeiderpartiet framgår det at den samlede oljepengebruken ville vært om lag 122 mrd. kroner lavere dersom en la til grunn gjennomsnittlig innfasingstempo fra regjeringen Stoltenberg II.

Thøgersen-utvalget, som regjeringen satte ned i 2014 for å vurdere handlingsregelen, leverte sin rapport i mai 2015. Utvalget tok til orde for en innfasing på om lag 5-8 milliarder kroner per år. Thøgersen uttalte selv at *«Problemet oppstår når den langsiktige trenden for oljepengebruk blir for høy. Da får vi den ulempen at oljepengebruken vil stige raskt og deretter falle raskt. Det er definitivt ikke en bane vi vil anbefale»*.

Regjeringen har bevisst valgt et ikke-bærekraftig innfasingstempo for oljepengene.

Regjeringen var lenge motvillig til å svare på hvor lenge en kan videreføre regjeringens innfasingstempo før SPU går tomt. Påtroppende sjeføkonom i NHO, Øystein Dørum, gjorde beregninger på oppdrag fra Klassekampen, som viser at med 3 pst. årlig avkastning fra fondet, [vil det gå tomt allerede i 2043](#) dersom oljepengebruken fortsetter å øke slik den har gjort i perioden 2014-2017. Dørum understreker at beregningene først og fremst er en illustrasjon på hva som skjer om oljepengebruken fortsetter å øke i dagens tempo, og uttaler blant annet at *«Det synes lite realistisk at fremtidige regjeringer vil styre statsfinansene blindt mot avgrunnen, slik beregningene viser»*. Regjeringen leverte etter flere henvendelser fra Arbeiderpartiets stortingsgruppe [beregninger](#) som understøttet Dørums funn.

Kontrasten til Høyres løfter fra valgkampen i 2013 kunne knapt vært større. *«Høyre er ryggraden i ansvarlig pengebruk»* sa dagens statsminister i valgkampen. Dagens Næringslivs Kjetil B. Alstadheim tok tak i påstanden i en kommentar etter budsjettframleggelsen i 2014: *«Høyres ryggrad er nå mer et sugerør inn i Oljefondet. Hver anledning brukes til å hente ut litt mer. Hver oppjusterte prognose er en unnskyldning for økt pengebruk, ikke en anledning som brukes til å holde litt igjen.»*

Regjeringens høye pengebruk startet umiddelbart etter at de hadde inntatt regjeringskontorene; før oljeprisfallet, før arbeidsledighetsveksten, før flyktningetilstrømmingen. Det strukturelle budsjettunderskuddet som prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge har økt fra 5,2 pst. i 2013 til 7,9 pst. i 2017. Om lag hver åttende krone som brukes over offentlige budsjetter i 2016, vil hentes fra SPU. Erna Solberg, som skulle gjøre norsk økonomi mindre oljeavhengig, har i stedet satt fartsrekord i å gjøre den *mer* oljeavhengig.

Aftenposten oppsummerte situasjonen etter budsjettet for 2016 på følgende måte på lederplass: [«I opposisjon ville Høyre beskrevet denne mangelen på budsjettdisiplin som uansvarlig. Den tærer på en sparekonto som trengs når eldrebølgen om få år gjør at offentlige utgifter skyter i været. Den undergraver fremtidige generasjoners krav på å få ta sin del i oljeformuen. Den bryter med ambisjonen om å gjøre innfasingen av oljepenger i norsk økonomi gradvis og forsiktig. Den fører, stikk i strid med Høyres ønsker, til at offentlige utgifter vokser betydelig raskere enn hele økonomien. Og den svekker de holdningene som har gjort at Norge gjennom tiår, på tross av oljerikdommen, har utvist et minimum av evne til disiplin og måtehold.»](#)

Under regjeringen Stoltenberg II var veksten i økonomien høyere enn veksten i offentlig konsum, med unntak for finanskriseåret 2009. Med denne regjeringen har situasjonen vært en ganske annen. Til tross for regjeringspartiens klare valgløfter om å krympe offentlig sektor, har regjeringen lagt opp til en underliggende utgiftsvekst og vekst i offentlig konsum som er større enn veksten i økonomien.

Årstall	Anslag vekst i offentlig konsum (pst.)	Anslag vekst i BNP, Fastlands-Norge (pst.)
2006	0,9	2,4
2007	2,7	2,9
2008	2,3	2,8
2009*	3,4	1,9
2010	2,1	2,1
2011	2,1	3,1
2012	1,5	3,1
2013	2,1	2,9
Snitt	2,1	2,7
2014	2,2	2,7
2015	2,2	2
2016	2,7	1,8
2017	1,7	1,7
Snitt	2,2	2,05

*Finanskrise

Figur 8: Anslått vekst i offentlig konsum og BNP, Fastlands-Norge.
Kilde: Nasjonalbudsjettet 2006-2017

En rekke Høyre-politikere, herunder statsråd og Høyre-nestleder Jan Tore Sanner, har uttalt at [«Vi trenger flere lønnsomme private arbeidsplasser som bidrar til statsbudsjettet, ikke flere som lever av statsbudsjettet»](#). Særlig på dette området er avstanden mellom ord og handling påtakelig. Mens det ble skapt om lag 360 000 (netto) nye arbeidsplasser med Stoltenberg II-regjeringen, hvorav 72 pst. ble skapt i privat sektor, [har det bare blitt skapt i underkant av 25 000 nye jobber med H/FrP-regjeringen, hvorav bare 24 pst. har blitt skapt i privat sektor](#). Lavere oljepris har selvsagt spilt en viktig rolle, men regjeringen har møtt en økende ledighet med passivitet og konsekvent vært på etterskudd med for svake tiltak. Med Erna Solberg som statsminister kommer altså tre av fire nye jobber i offentlig sektor, mens det nesten ikke skapes jobber i privat sektor.

Regjeringens viktigste satsing har vært skatte-kutt med en innretning som har sikret de med

høyest inntekt og formue de største kuttene. Erna Solberg har ved flere anledninger trukket fram formuesskattekutt som tiltak for å skape nye arbeidsplasser, men regjeringen har ikke klart å bevise en slik effekt. Heller ikke Menon, som regjeringen hyret inn for å [beregne investerings-effekt av ulike typer skattekkutt](#), kunne gi dem støtte for at formuesskattekutt gir særlig effekt. SSBs beregninger viser at skattekkutt er et [svært kostbart og lite effektivt tiltak](#) for økt sysselsetting, og at offentlige investeringer gir 15 ganger flere jobber i privat sektor.

Høyre og FrP gikk til valg på å kutte skatte- og avgiftsnivået og gjøre norsk økonomi mindre olje-avhengig. Bortfallet av inntekter skulle finansieres gjennom kutt i byråkrati, flere private jobber og såkalte dynamiske effekter av skattekkuttene. Det eneste regjeringen har å vise til etter fire budsjetter, er at de har kuttet skattene og hentet penger fra oljefondet for å finansiere det. På fire år har regjeringen effektivt redusert kommende regjeringers handlingsrom til å møte framtidige utfordringer. Det er ikke å ruste landet for framtida.

Store utgiftsdrivere

Som beskrevet i avsnittet om økonomisk handlingsrom, bindes store deler av inntektene opp av utgiftene i folketrygden, til kommunene og helseforetakene som følge av befolknings-utviklingen, og bindinger i budsjettet fra tidligere vedtak. De samlede skatte- og avgiftsendingene gjør at vi har 21 milliarder kroner mindre i inntekter hvert år. En rekke budsjettvedtak har forholdsvis lav kostnad første år, men innebærer større kostnader over tid. Infrastruktursatsinger koster typisk lite første år, da det meste av kostnader er knyttet til prosjektering, og kostnadene øker når bygging igangsettes. Deretter påløper varige kostnader for drift og vedlikehold.

Nasjonal transportplan (NTP) og langtidsplanen for Forsvaret (LTP) peker seg ut som store utgiftsdrivere de neste årene.

NTP

Samferdsel er et område hvor regjeringens budsjett for 2017 og transportetatens grunnlagsmateriale for Nasjonal transportplan 2018-2029, peker på betydelige økonomiske, juridiske og politiske bindinger både i 2018 og de kommende årene. Regjeringen varsler i budsjettproposisjonen for 2017 at bevilgningene til Nye Veier skal opp med nærmere 2 mrd. kr i 2018. Bindingene for

2018 for Statens vegvesen (SVV) og Jernbaneverket/Jernbanedirektoratet omtales på side 78 og 176. Kontraktsbindinger og behov knyttet til bl.a. tunnelsikkerhetsforskriften mv peker i retning av at Vegvesenets budsjett for 2018 vil måtte økes, selv før nye prosjekter vurderes for oppstart. På jernbaneområdet er det grunn til å forvente at budsjettet vil måtte økes betydelig. De økonomiske bindingene for 2018 ligger kun noe lavere enn forslag til investeringsbudsjett for 2017. Samtidig forventes det oppstart av dobbelt-sporsporene Kleverud-Sørli og Venjar-Eidsvoll på Dovrebanen og mulig oppstart/tyngre forberedende arbeider for Sandbukta-Moss-Såstad og elektrifisering av Trønder/Meråker-banen. I tillegg vil kostnadene til nytt signal- og sikringsanlegg (ERTMS-prosjektet) i flg. regjeringen i Prop. 126 S (2015-2016) om lag dobles sammenlignet med regjeringens forslag til 2017-budsjett. For å møte ovennevnte forpliktelser vil samferdselsbudsjettet måtte økes med flere milliarder kroner i 2018.

Transportetatens grunnlagsmateriale for Nasjonal transportplan 2018-2029 omtaler kontraktsmessige, juridiske og økonomiske bindinger på om lag 235 mrd. kr. Transportetatene skriver at «Store bindinger gjør det utfordrende å innfri forventninger til omfattende økt utbygging av ny infrastruktur. I første del av planperioden benyttes investeringsrammene i stor grad til bundne prosjekter for å oppnå optimal framdrift. I tillegg må drift, vedlikehold og forvaltningsoppgaver gjennomføres uavhengig av økonomiske rammer. Det er også lagt til grunn at Nye Veier AS tilføres samme beløp hvert år i planperioden. Til sammen innebærer dette at nye satsinger må vente til siste seksårsperiode. Det er ikke mulig å gjennomføre alle bindinger innen gitt frist i noen av rammenivåene, gitt Samferdselsdepartementets fastsatte fordeling per år. Dette gjelder først og fremst indre InterCity og Ringeriksbanen.» Det skal i denne sammenheng bemerkes at årlig gjennomsnitt for perioden 2018-2021 i etatens høyeste rammenivå ligger 13-14 mrd. kr høyere enn avsetningen til NTP-formål i budsjettet for 2017. Dette innebærer at samferdselsbudsjettet må økes med om lag 5 mrd. kr årlig de kommende fire årene. Transportetatene varsler likevel at selv en slik ramme ikke vil være tilstrekkelig til å gjennomføre alle bindinger innen gitte frister.

LTP

De siste årene har Norges sikkerhetspolitiske omland endret seg. Europeiske NATO-land må ta større ansvar for egen sikkerhet. Forsvarsbudsjettet vil derfor øke i årene framover. Stortinget har tidligere vedtatt å kjøpe nye kampfly. Kampflyinvesteringen innebærer en midlertidig økning av forsvarsrammen på 22–28 mrd. 2012-kroner. I den nye langtidsplanen for forsvarssektoren legges det opp til at forsvarsrammen fram til 2020 skal trappes gradvis opp til et nivå 7,2 mrd. kroner over 2016-budsjettet. Det innebærer en økning på 1,8 mrd. per år i snitt. I løpet av de neste 20 årene legger planen opp til å dekke inn et samlet merbehov på 165 mrd. (2016-)kroner. Kostnadene inkluderer 7,2 mrd. opptrapping fram til 2020 og akkumulert videreføring av dette nivået i resten av 20-årsperioden, mens det legges opp til om lag 40 mrd. i interneffektivisering i Forsvaret. Denne opptrappingen kommer i tillegg til den allerede planlagte kampflyinvesteringen.

Arbeiderpartiet vil bygge og trygge velferdsstaten

Fire år med en regjering utgått fra partiene lengst til høyre har tydeliggjort at dersom ikke sosialdemokratiet tar ansvar, vil det bane vei for høyresidens gammeldagse løsninger som innebærer nedbygging av fellesskapsløsninger og privatisering av ansvar. Det er ikke lønnsomt og det skaper grobunn for et forskjellssamfunn som gir lavere produktivitet og omstillingsevne på sikt. Misforholdet mellom inntekter og utgifter som har preget dagens regjering, vil over tid føre til at kvaliteten på skole, helsetilbud og eldreomsorg vil avhenge av den enkeltes lommebok. Vi er inne i en periode med et økonomisk handlingsrom Norge trolig ikke kommer til å oppleve igjen. Denne perioden burde vært brukt til å forberede landet på framtida. På dette området feiler dagens regjering.

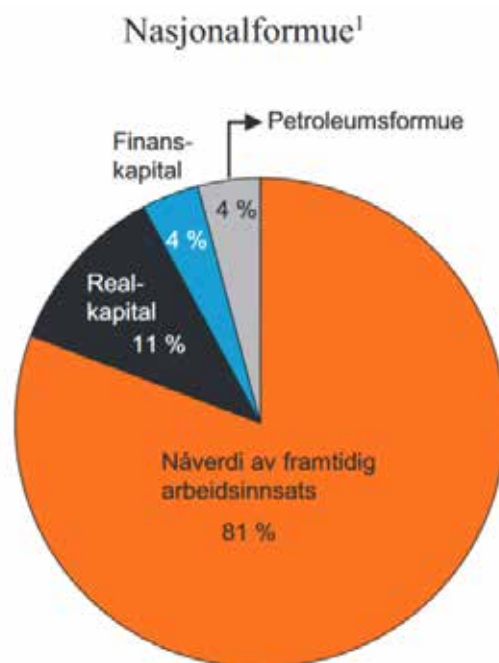
Arbeiderpartiet har stilt regjeringen en rekke budsjettspørsmål om innsparingspotensial ved blant annet redusert ledighet og økt sysselsetting, større inkludering av ungdom som faller ut, redusert omfang av svart økonomi, bekjempelse av livsstilssykdommer, begrensning av skatte-tilpasning fra multinasjonale selskaper, digitalisering av offentlig sektor og å få på plass velferdsteknologi som tilsvarer beste praksis i verden, men har dessverre fått få svar. Vi vil allikevel peke på noen sentrale strategier for å sikre en mer bærekraftig utvikling.

Bærekraftig pengebruk

Fra første budsjett og i alle budsjetter siden har regjeringen foreslått og i samarbeid med KRF og Venstre fått flertall for en oljepengebruk som ikke er bærekraftig. Kommende regjeringer vil få en betydelig oppgave med å sikre bedre samsvar mellom utgifter og inntekter i budsjettene. Arbeiderpartiet har i hvert eneste alternative statsbudsjett foreslått en lavere oljepengebruk enn regjeringen. I budsjettet for 2017 foreslår vi å bruke fire milliarder kroner mindre. Dette vil ikke være tilstrekkelig for å bringe innfasingstakten ned på et bærekraftig nivå, men må leses som et signal om at Arbeiderpartiet ikke vil være med på regjeringens kurs mot tomt pensjonsfond om under 30 år.

Arbeid

Norges aller viktigste ressurs er vår felles arbeidskraft. I Perspektivmeldingen 2013 antas nåverdien av framtidig arbeidsinnsats å utgjøre mer enn 80 pst. av nasjonalformuen. Selv om verdien av pensjonsfondet og de gjenværende petroleumsreservene er betydelige, er de altså beskjedne sammenliknet med inntektene som skapes i fastlandsøkonomien. Virksomheten i fastlandsøkonomien er hovedgrunnlaget for produksjon, sysselsetting og inntekt.

Figur 9 Nasjonalformuen.
Kilde: Perspektivmeldingen 2013

Nøkkelen til å løse finansieringsutfordringen for framtidens velferdsstat ligger i å øke det totale antallet arbeidstimer, og å finne stadig smartere måter å arbeide på. Det er avgjørende at vi får flere i arbeid, flere heltidsstillinger og flere til å stå lenger i jobb. Høyere sysselsetting gir ikke bare økt verdiskaping, men også større skatteinntekter til stat og kommune. Aldringen av befolkningen trekker i retning av færre timeverk per innbygger fordi eldre personer vanligvis jobber kortere og etter hvert går av med pensjon. I tillegg har gjennomsnittlig arbeidstid avtatt etter hvert som vi har blitt rikere. I framskrivingene i Nasjonalbudsjettet 2015 er det lagt til grunn at denne utviklingen stopper opp, og at gjennomsnittlig arbeidstid per sysselsatt framover er uendret på 2013-nivået. Hvis vi i stedet antar at gjennomsnittlig arbeidstid fortsetter å synke i om lag samme takt som nedgangen mellom 1990 og 2013, reduseres gjennomsnittlig antall årlige arbeidstimer per innbygger i 2060 til 585, mot 665 timer når arbeidstiden er uendret. Dette tilsvarer en reduksjon fra 37,5 til 33 timers arbeidsuke, men kan realiseres både ved kortere arbeidstid eller lengre ferier. En slik arbeidstidsreduksjon løfter behovet for inndekning i 2060 tilsvarende 5½ pst. av fastlands-BNP.

Sysselsettingsgraden i Norge er fallende, og er nå på det laveste nivået på 20 år. Per 2. kvartal 2016 var sysselsettingsgraden 74,2 pst. Det er lavere enn Island, Sveits, Sverige, New Zealand, Danmark, Nederland og Tyskland, men om lag 10 prosentpoeng over snittet for [OECD](#). Beregninger presentert i Nasjonalbudsjettet 2015 viser at dersom yrkesdeltakelsen i Norge steg til samme nivå som på Island, ville det langt på vei være tilstrekkelig til å bringe offentlige budsjetter i balanse fram mot 2060. Samtidig er gjennomsnittlig arbeidstid lavere i Norge enn i de fleste andre land. Dersom den gjennomsnittlige arbeidstiden i Norge kom opp på samme nivå som i Sverige, ville også det vært mer enn tilstrekkelig.

Beregninger Finansdepartementet har gjort på bestilling fra Arbeiderpartiet viser at med en like høy sysselsettingsandel i 2017 som i 2013, ville 57 000 flere vært i jobb. Regjeringen anslår på usikkert grunnlag at [1000 flere i jobb](#) øker skatteinntektene med om lag 95 mill. kroner i 2017. 57 000 flere i arbeid tilsvarer etter disse anslagene om lag 5,4 mrd. i økte skatteinntekter i 2017. Det gir en illustrasjon på verdien av å få flere i arbeid. Får vi flere over fra dagpenger til

arbeid, blir regnestykket enda mer fordelaktig for vår evne til å finansiere velferden. På [budsjettspørsmål](#) fra Arbeiderpartiet skriver Finansdepartementet at «*Dersom ledighetsanslaget for 2017 hadde vært på nivå med arbeidsledigheten i 2013, ville utgiftene til dagpenger på kap. 2541, post 70 blitt redusert med om lag 4 040 mill. kroner i 2017.*» Finansdepartementet anslår at 1000 personer som går fra dagpenger til arbeid gir 227 mill. kroner i innsparinger. Legger man til anslaget på 95 mill. kroner i økte skatteinntekter, får man en totaleffekt på 322 mill. kroner i 2017.

Bekjempe ledighet

Arbeiderpartiet vil gjøre det mer attraktivt å drive næringsvirksomhet i hele Norge. En ansvarlig økonomisk politikk, et godt skatteregime for bedrifter, mindre byråkrati, økte investeringer i hele landet og satsing på kompetanse er generelle, grunnleggende virkemidler. Vi vil føre en aktiv næringspolitikk der vi legger til rette for verdiskaping og vekst i hele landet. Vi kan ikke bli best i alt, men satser vi målrettet kan vi bli best på områder der Norge har særskilte forutsetninger for å lykkes. Det gjelder blant annet på områder som havnæringene, fornybar energi, helseteknologi og klimavennlige transportløsninger. Se kapittel 2 «*Arbeid til alle*» for oversikt over Arbeiderpartiets tiltak for sysselsetting og ledighetsbekjempelse.

Økt kompetanse

De høye kravene til kompetanse øker som følge av ny digital teknologi, lavere aktivitet i olje- og gasssektoren og mer til. Samtidig ser vi at stadig flere faller ut av arbeidslivet eller aldri kommer inn. Mangel på kompetanse er for mange den viktigste årsaken. Ny vekst for Norge og en bærekraftig velferdsstat krever et arbeidsliv hvor flere rustes til å komme i jobb, stå lenger i jobb eller kombinere arbeid og trygd. Mange av de viktigste oppgavene i Norge de neste tiårene krever flere og enda dyktigere fagarbeidere. Byer som vokser krever fagarbeidere innen bygg, anlegg og andre bransjer som skal bygge landet. Flere eldre krever flere helsefagarbeidere i mange av omsorgsyrkene. Samtidig ser vi i dag at mange av disse fagene sliter med høyt frafall, fallende prestisje og uanstendige vilkår i arbeidslivet. Arbeiderpartiet prioriterer derfor en storstilt satsing på yrkesfag og flere lærlingplasser for å sikre den fagkompetansen Norge trenger mer av i fremtiden. Vi begynner i dette budsjettet arbeidet med en kunnskapsreform for arbeidslivet. Og vi prioriterer midler til 3000 nye studieplasser slik

at flere arbeidsledige og andre som står utenfor arbeidslivets lettere kan sikre seg den kompetansen som trengs for å komme i arbeid. Se kapittel 3 «*Læring gjennom hele livet*» for oversikt over Arbeiderpartiets satsinger på kompetanse.

Tidlig innsats for å unngå marginalisering

Vista Analyse presenterte i 2010 rapporten «[Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom](#)», hvor de anslår at under gitte forutsetninger vil 1000 marginaliserte ungdommer (tilsvarende om lag 2 pst. av et årskull) gi en kostnad for samfunnet på om lag 160 mill. kroner per år per ungdomsårs-kull. Nåverdien for hvert årskull tilsvarer 5 mrd. kroner. Hverken nåværende eller tidligere regjeringer har lyktes i kampen mot frafall og varig utenforskap. Dette er et område hvor vi må tenke nytt og finne bedre løsninger, både av hensyn til dem det gjelder og av hensyn til velferdsstatens bærekraft over tid.

Den største utfordringen i skolen i dag er frafallet. En av fire elever i skolen slutter før de har bestått videregående opplæring. Den viktigste årsaken til at de faller fra er at de ikke lærer å lese, skrive og regne godt nok i de første skoleårene. Arbeiderpartiet vil ha en betydelig styrking av tidlig innsats. Vi foreslår blant annet flere lærere, økt lærertetthet og en lese-, skrive- og regnegaranti. Se kapittel 3 «*Læring gjennom hele livet*» for oversikt over Arbeiderpartiets satsinger på tidlig innsats.

Friskere folk

Arbeiderpartiet ønsker en sterk offentlig helse-tjeneste for alle hvor du får den hjelpen du trenger uavhengig av inntekt. Parallelt med at vi skal videreutvikle et helsevesen i verdenstoppen, er det avgjørende å forebygge dårlig helse, både av hensyn til den enkeltes livskvalitet, bedre ressursutnyttelse i helsevesenet, og finansieringen av helsetilbudet. Kostnaden ved å reparere er langt høyere enn å forebygge. Arbeiderpartiet foreslår i vårt alternative budsjett en omfattende pakke med tiltak for bedre folkehelse. Pakken inneholder en rekke forslag om tidlig innsats, blant annet mer fysisk aktivitet i skolen, skolemat for alle elever, tiltak mot mobbing, fjerne egen-andeler for 16- og 17-åringer og en betydelig styrking av skolehelsetjenesten. Den store innsatsen utført av frivillige organisasjoner betyr mye i utviklingen av fellesskap og inkludering på tvers av alder, etnisitet og bakgrunn. De frivillige

organisasjonene gjør et svært viktig arbeid med å tilrettelegge for gode naturopplevelser. Vi foreslår å styrke frivilligheten, ruste opp anlegg for idrett og fysisk aktivitet og sikre sammenhengende naturområder for friluftsliv. Se kapittel 5 «*Helse i alt vi gjør*» for oversikt over Arbeiderpartiets satsinger.

Bedre integrering

De som kommer til Norge, skal bli møtt med en forventning om å bidra i det norske samfunnet. Nøkkelen til god integrering er å lære seg norsk og komme ut i arbeid. Det er også avgjørende at de som kommer seg ut i arbeidslivet, blir der. God språkopplæring, utdanning og kvalifisering er viktig for at vi skal lykkes med dette. Arbeiderpartiet foreslår 250 timers norskopplæring i mottakene og kompetansekartlegging av asylsøkere for raskere inkludering i arbeidslivet.

Utdanning og kompetanse til alle utgjør en viktig del av den norske modellen. Det bidrar til å sikre produktiviteten slik at virksomhetene bedre kan bære reallønninger enn i andre land, ikke minst for lavlønnsgruppene. Press på arbeidsmarkedet må ikke avbøtes med lettvinne grep som lavlønn og deregulering av norsk arbeidsliv. Dette vil bidra til å skape større forskjeller mellom folk og ikke minst føre til at vi får A-, B- og C-lag i arbeidslivet. Arbeiderpartiet foreslår økt bruk av lønnstilskudd for å øke yrkesdeltakelsen, særlig blant utsatte grupper.

Kontantytelser bør i størst mulig grad erstattes av tilbud om aktivitet, der det er mulig og det skal som hovedregel knyttes aktivitetsplikt til sosial-hjelp. Kontantstøtte motvirker integrering. Arbeiderpartiet mener derfor den bør derfor avvikles, og erstattes av en ventestøtte for de som ikke får barnehageplass etter fødsels-permisjonen. Dette gir særlig kvinner sterkere incentiver til å komme seg i jobb foran å gå hjemme, bidrar til økt likestilling og til bedre integrering.

Nærhet til kommunene, mindre flytting og raskest mulig permanent bosetting er viktige faktorer for en rask integrering. Kommunene bosetter nå stadig flere, noe som er svært positivt. Kommunene må imidlertid også settes i stand til å løse denne oppgaven uten å måtte kutte i skole, helse og omsorg. Det er viktig at kommunene og fylkeskommunene sikres tilstrekkelig med ressurser til å følge opp de nyankomne på best mulig måte.

Arbeiderpartiet foreslår en betydelig styrking av kommuneøkonomien. Se også kapittel 6 «Velferdstjenester og integrering i kommunene».

Pensjonsreform

Med regjeringen Stoltenberg II fikk vi på plass en bredt forankret pensjonsreform. Kun Fremskrittspartiet plasserte seg på utsiden av dette forliket. Reformen er uten sammenligning den viktigste som er gjennomført i Norge på tiår, og har langt større betydning for økt arbeidstilbud og langsiktige finanser enn samtlige påbegynte og planlagte reformer fra dagens regjering til sammen. SSB har prøvd å anslå hvor stor endring i yrkesdeltakelsen pensjonsreformen kan gi, og kommet til at utførte timeverk i 2060 kan øke med om lag 8 pst. sammenliknet med om reformen ikke hadde blitt gjennomført. Dersom antallet utførte timeverk i 2060 blir 8 pst. høyere enn det som er lagt til grunn i de langsiktige framskrivingene, vil behovet for inndekning i 2060 reduseres med om lag 3½ pst. av fastlands-BNP. For å lukke det anslåtte behovet for inndekning i offentlige finanser, må antall timeverk per innbygger i 2060 øke med 12 pst. sammenliknet med referanseforløpet. Denne beregningen tar hensyn til at høyere sysselsetting gir større skatteinntekter, men ikke til at økt sysselsetting også kan påvirke trygdeutgiftene. I den grad høyere sysselsetting gir færre stønadsmottakere, og dermed lavere trygdeutgifter, vil beregningen overvurdere behovet for økt arbeidsinnsats.

Arbeiderpartiet har et mål om å sette i gang nye forhandlinger om offentlig tjenstepensjon.

Produktivitetsvekst

Dersom den årlige produktivitetsveksten i privat sektor øker med ¼ pst., vil det isolert sett løfte verdiskapingen i fastlandsøkonomien med 13½ pst. i 2060, eller mer enn det dobbelte av hva Statens pensjonsfond forventes å bidra med i avkastning på dette tidspunktet, men endringer i produktiviteten i privat sektor har ikke en entydig effekt på bærekraften i offentlige finanser. Høyere produktivitet gir høyere skatteinntekter, men dette motvirkes av at også lønnsnivået i hele økonomien vil stige. Dette gir økte utgifter til lønn og pensjon på offentlige budsjetter. Samtidig reduseres betydningen av overføringene fra SPU som finansieringskilde, fordi kapitalen i fondet ikke øker i takt med produktivitet og lønn. Den samlede virkningen på offentlige finanser av økt produktivitet i privat sektor anslås dermed

å være beskjeden. Utviklingen i produktiviteten i offentlig sektor kan derimot ha stor betydning for bærekraften i velferdsordningene. Dersom produktiviteten i offentlig tjenesteproduksjon øker med ¼ pst. årlig, og dette tas ut som en innsparing på offentlige budsjetter, vil behovet for inndekning i 2060 reduseres tilsvarende knapt 3¼ pst. av fastlands-BNP. Med en årlig produktivitetsvekst på ½ pst. vil offentlige finanser i 2060 styrkes med et beløp tilsvarende 6¼ pst. av verdiskapingen i fastlandsøkonomien.

Digitalisering

Digitalisering av offentlig sektor og utviklingen i bruk av helseteknologi vil være viktige faktorer for produktiviteten i offentlig sektor. Norge skal være best i verden på å utnytte de mulighetene ny teknologi gir. Derfor trenger vi et teknologiløft som starter i grunnskolen og varer gjennom hele yrkeslivet. Å kunne bruke IKT og digitale tjenester godt blir en stadig viktigere kompetanse i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig. Elevene som begynner på skolen i år, skal være i arbeidslivet 60 år frem i tid. Arbeiderpartiet mener det er behov for å legge til rette for at barn og unge ikke bare er i stand til å bruke, men også skape digitalt innhold og digitale tjenester. Flere forsøk med koding og programmering som valgfag i ungdomsskolen har gitt positive erfaringer. Forskning på IKT er en sentral forutsetning for omstilling og digitalisering i privat og offentlig sektor. Arbeiderpartiet mener det er nødvendig med en kraftig innsats for å sikre rekruttering og grunnleggende IKT-forskning. Av de foreslåtte 3000 nye studieplassene, ønsker Arbeiderpartiet at 1000 skal opprettes innenfor IKT-fag.

Velferdsteknologi

En aldrende befolkning vil bidra til at etterspørselen av helse- og omsorgstjenester vil vokse kraftig i årene som kommer. Arbeiderpartiet vil ta ny teknologi i bruk for å bidra til trygghet, mestring og selvstendighet i hverdagen. Velferdsteknologi kan bidra til å oppfylle ønsket de aller fleste har om å bo hjemme, og gjøre hverdagen enklere på sykehjem. Innovative innkjøp og investeringer i velferdsteknologi kan oppleves som risikofyllt for mange kommuner. Arbeiderpartiet foreslår derfor en risikoavlastende tilskuddsordning for innovative anskaffelser i norske kommuner.

Bekjempe svart økonomi

Skatteunndragelse svekker tilliten og legitimiteten til skattesystemet og fører til høyere skattebelastning

for vanlige folk. Nasjonalstatenes evne til å finansiere velferd undergraves. Panama Papers, dokumentlekkasjen som avdekket skatteparadisenes rolle i den globale finansindustrien, understreker viktigheten av internasjonalt arbeid for åpenhet og informasjonsutveksling. Aggressiv skatteplanlegging er ikke nødvendigvis ulovlig, men gjør det mulig for multinasjonale selskaper å redusere skatteregningen sin betydelig. Gjennom utstrakt bruk av internprising, kunstige skattekonstruksjoner, skatteparadiser og regelverksforskjeller mellom land, reduseres eller flyttes overskudd for å unngå beskatning i landene hvor den økonomiske aktiviteten har foregått. Multinasjonale selskapers skattetriksing påfører i tillegg norske bedrifter, som ikke har mulighet til å bedrive overskuddsflytting, en konkurranseulempe. Omfanget av svart økonomi i Norge er vanskelig å fastslå med sikkerhet. En [rapport utarbeidet av Visa Europe](#), anslo nivået i 2013 til 14 pst. av BNP, tilsvarende om lag 420 mrd. kroner. Lederen for skattekrim i Skatt Øst, mener Norge går glipp av [150 mrd. kroner](#) i tapte skatteinntekter hvert år, hvorav halvparten i den svarte sektoren. Skatteparadisene er en forutsetning for at skatteunndragelse kan foregå i dette omfanget. EU-kommisjonen har [trappet opp kampen](#) mot store multinasjonale selskaper, som Google, Facebook, Amazon, Microsoft, Apple og Starbucks, som systematisk bruker skatteparadiser og samspillet mellom skattesystemene i ulike land til helt lovlig å krympe skatten kraftig. Google gikk nylig med på å betale et [skattekrav til Storbritannia](#) på £130 mill.

Arbeiderpartiet har lenge jobbet aktivt for økt finansiell åpenhet og bekjempelse av skatteunndragelse, blant annet gjennom våre forslag om et norsk eierskapsregister, presisering av land for land-regelverket og en rekke punkter i forliket om bedriftsbeskatningen. Regjeringen ser ikke ut til å ta dette arbeidet tilstrekkelig på alvor. Eierskapsregister ble vedtatt i Stortinget i februar 2015, men det er fortsatt uklart når det er på plass. Arbeiderpartiet ønsker et helt annet tempo i dette arbeidet.

Arbeidet med å vurdere hvordan norsk lowverk er rustet mot stadig mer komplekse finansielle instrumenter og selskapsstrukturer må igangsettes snarest. I tillegg må forskriftene under regnskaps- og verdipapirloven om land for land-rapportering endres i tråd med Stortingets vedtak om at de skal hindre skatteflukt og

synliggjøre bruk av støttefunksjoner i tredjeland. Vi mener at forslaget som regjeringen har ute på høring har betydelige svakheter i så henseende. Videre forventer vi at anmodningsvedtaket i prop.120L om å inkludere åpen land for land-rapportering følges opp hurtig, slik det er avtalt mellom partiene på Stortinget.

Det må snarest opprettes et ekspertutvalg som skal vurdere om det bør gjøres ytterligere begrensninger i skatterådgiveres, herunder advokaters, taushetsplikt på skatteområdet.

Arbeiderpartiet foreslår for øvrig å styrke Økokrims arbeid mot skatteunndragelser og svart arbeid.

Redusere unødvendig byråkrati

Effektiv bruk av fellesskapets ressurser handler blant annet om å unngå unødvendig byråkrati. Omfattende privatisering med offentlig finansiering innebærer kostnader knyttet til anbudsprosesser, kontroll og oppfølging. I dette ligger en risiko for at offentlige midler går til unødvendig byråkrati og utbytte for private aktører i stedet for til tjeneste-produksjon til innbyggerne. Vi har de siste årene sett en betydelig vekst i [antall statsansatte](#). En av årsakene er at regjeringen blant annet innført «fritt behandlingsvalg», en ordning hvor [byråkrati-kostnadene](#) ligger mange ganger over byråkrati-andelen i helsevesenet for øvrig. Andre eksempler er veiselskapet [«Nye veier»](#), hvor regjeringen [blant annet ansetter åtte direktører med statsministerlønn](#), og [privatiseringen av jernbanen](#), hvor regjeringen har brukt en [halv million bare for logoen](#). Arbeiderpartiet vil redusere nivået på statlig administrasjon sammenlignet med nivået under Solberg-regjeringen.

FOTO: ØVIND HAUG

10. Regional fordeling

Arbeiderpartiet vil ta hele landet i bruk, og vi mener regjeringen ikke prioriterer lokalsamfunnene. Vi har valgt å presentere noen av våre satsinger fordelt på fem regioner. Region Nord består av Finnmark, Troms og Nordland. Region Midt består av Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal. Region Vest består av Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane. Region Sør består av Aust-Agder og Vest-Agder. Region Øst består av Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold og Telemark.

Arbeiderpartiet ønsker sterke kommuner som skal gi innbyggerne gode tjenester. Helsetjenester, skole og eldreomsorg skal være gode offentlige tilbud som omfatter alle. Det krever politiske prioriteringer. For å kunne styrke velferden, må vi styrke kommunene. En styrket kommunesektor er også viktig for å sikre at kompetansearbeidsplasser spres utover hele landet og for å drive aktiv næringsutvikling. Vi ønsker sterke regioner som kan bidra til å sikre verdiskaping og gode

tjenester for innbyggerne i hele landet. Styrkingen av kommuneøkonomien er nærmere omtalt i kapittel 6.

Nord-Norge

Arbeiderpartiet styrker kommuneøkonomien med to mrd. kroner i tillegg til regjeringens bevilgninger. Dette vil gi en betydelig styrking av kommunenes økonomi i Nord-Norge. Kommunene i Finnmark vil få 35,7 mill. kroner mer, kommunene i Troms vil få 67,3 mill. kroner og kommunene i Nordland vil få 100 mill. kroner mer med Arbeiderpartiets kommuneopplegg. Dette vil styrke kommunene i Nord-Norge med hele 203 mill. kroner mer enn regjeringens løyvinger. For nærmere beskrivelse av hvor mye dette utgjør for hver enkelt kommune, se vedlegg 2.

Arbeiderpartiet bevilger i tillegg en mrd. kroner ekstra til fylkeskommunene utover regjeringens rammer. 161 mill. kroner av dette vil gå til å styrke de tre nordligste fylkene, henholdsvis 91,8 mill.

kroner til Nordland fylkeskommune, 46,4 mill. kroner til Troms fylkeskommune og 22,6 mill. kroner til Finnmark fylkeskommune. Regjeringens økonomiske opplegg er i beste fall nullvekst for sektoren etter at utgifter til befolkningsvekst og pensjon er betalt og regjeringens egne satsinger gjennomført. Et svakt økonomisk opplegg fra regjeringen gir lite rom for å satse på de yngste og de eldste. Dette vil Arbeiderpartiet rette opp.

Arbeiderpartiet vil føre en aktiv næringslivs-politikk der vi legger til rette for verdiskaping og vekst i hele landet. Regjeringens kutt i regionale utviklingsmidler vil ramme regional og lokal verdiskaping. Arbeiderpartiet vil prioritere næringsrettede midler til regional utvikling og vi vil gi 200 mill. kroner mer enn regjeringen nasjonalt. Arbeiderpartiets forslag vil gi 75,4 mill. kroner mer til Nord-Norge, henholdsvis 34,5 mill. kroner til Nordland, 23,5 mill. kroner til Troms og 17,4 mill. kroner til Finnmark.

Arbeiderpartiet vil styrke sykehussektoren med en milliard kroner ekstra utover regjeringens prioriteringer. Dette vil de regionale helseforetakene økonomisk styrke til å gjennomføre nødvendige investeringer. Helse Nord RHF vil få økt sin bevilgning utover regjeringens rammer med 129 mill. kroner.

Arbeiderpartiet ønsker å redusere etterslepet av bevilgninger til idrettsanlegg, og foreslår en bevilgning på 200 mill. kroner til dette i 2017. Dette vil gi 22,4 mill. kroner til idrettsanlegg i Nord-Norge. Fordelt på fylkene vil det gi Finnmark 4,5 mill. kroner, Troms 8,7 mill. kroner og Nordland 9,2 mill. kroner. I tillegg ønsker Arbeiderpartiet å sikre full momskompensasjon til idrettsanlegg. Dette foreslås en bevilgning på 30 mill. kroner på landsbasis i 2017.

Arbeiderpartiet er hele Norges kulturparti. Vi vil gi Beaivvás i Finnmark en oppstartsbevilgning på ti mill. kroner. I tillegg vil vi gi økte driftsbevilgninger til Dansearena Nord på to millioner mer, Barnemuseet på Finnsnes fem mill. kroner mer og Kvensk museum i Vadsø to mill. kroner mer enn regjeringen. Arbeiderpartiet er opptatt av språklig mangfold i mediene, og vi vil styrke tilskuddet til samiske aviser med tre mill. kroner utover dagens rammer.

Lærerrekuttering i hele landet er viktig for en god skole, og Arbeiderpartiet vil gi Nord-Norge fem mill. kroner til tiltak som kan sikre lærerrekuttering

i områder som trenger det. Arbeiderpartiet vil støtte samiske læremidler med 20 mill. kroner mer enn regjeringen, og øke tilskuddet til samisk grunnopplæring med 25 mill. kroner.

Vi forslår økt bevilgning til statlige miljøtiltak med 10 mill. kroner til laksetrapper i Vefsn, og ti mill. kroner til bestandsforskning på fisk.

Arbeiderpartiet vil dessuten styrke satsingen på Nordområde-tiltak med 35 mill. kroner utover regjeringens forslag.

Arbeiderpartiet foreslår å bevilge fem mill. kroner til grensestasjon Storskog.

Arbeiderpartiet foreslår en rekke andre bevilgninger som vil ha betydning for Nord-Norge, og som er omtalt som nasjonale satsinger i resten av dokumentet. Eksempelvis er trygg framkomstvei avgjørende både for folk og næringsliv i distriktene. Arbeiderpartiet vil prioritere 100 mill. kroner mer nasjonalt til skredsikring av fylkesveier og 100 mill. kroner mer til skredsikring av riksveier enn Høyre/Frp-regjeringen. Arbeiderpartiet vil gi 106,3 mill. ekstra til bredbåndsutbygging nasjonalt for at innbyggere og næringsliv skal ha gode rammer for å holde til i distriktene. I tillegg vil vi gi 10 mill. ekstra til Redningsselskapet for sikre deres viktige virksomhet langs kysten.

Midt-Norge

Arbeiderpartiet styrker kommuneøkonomien med to mrd. kroner utover regjeringens bevilgninger. Dette vil gi en betydelig styrking av kommunenes økonomi i Midt-Norge. Kommunene i Nord-Trøndelag vil få 52,8 mill. kroner mer, kommunene i Sør-Trøndelag vil få 113,7 mill. kroner og kommunene i Møre og Romsdal vil få 102,5 mill. kroner mer med Arbeiderpartiets kommune-opplegg. For kommunene i Midt-Norge betyr dette hele 269 mill. kroner mer enn med regjeringens løyvinger. For nærmere beskrivelse av hvor mye dette utgjør for hver enkelt kommune, se vedlegg 2.

Arbeiderpartiet vil i tillegg gi en milliard ekstra til fylkeskommunene utover regjeringens rammer. 150 mill. kroner av dette vil gå til å styrke de tre fylkeskommunene i Midt-Norge, henholdsvis 39,9 mill. kroner til Nord-Trøndelag fylkeskommune, 52,7 mill. kroner til Sør-Trøndelag fylkeskommune og 57,4 mill. kroner til Møre og Romsdal fylkeskommune. Regjeringens økonomiske opplegg gir i beste fall nullvekst for sektoren etter at utgifter

til befolkningsvekst og pensjon er betalt og regjeringens egne satsinger gjennomført. Et svakt økonomisk opplegg fra regjeringen gir lite rom for å satse på de yngste og de eldste. Dette vil Arbeiderpartiet rette opp.

Arbeiderpartiet vil føre en aktiv næringslivspolitikken der vi legger til rette for verdiskaping og vekst i hele landet. Regjeringens kutt i regionale utviklingsmidler vil ramme regional og lokal verdiskaping. Arbeiderpartiet vil prioritere næringsrettede midler til regional utvikling, og vi vil gi 200 mill. kroner mer enn regjeringen nasjonalt. Arbeiderpartiets forslag vil gi 43,4 mill. kroner mer til Midt-Norge, henholdsvis 14,8 mill. kroner til Nord-Trøndelag, 11,5 mill. kroner til Sør-Trøndelag og 17,1 mill. kroner til Møre og Romsdal.

Arbeiderpartiet vil styrke sykehussektoren med en milliard kroner ekstra utover regjeringens prioriteringer. Dette vil gi de regionale helseforetakene økonomisk styrke til å gjennomføre nødvendige investeringer. Helse Midt RHF vil få økt sin bevilgning utover regjeringens rammer med 143 mill. kroner.

Arbeiderpartiet ønsker å redusere etterslepet av bevilgninger til idrettsanlegg, og foreslår en bevilgning på 200 mill. kroner til dette i 2017. Dette vil gi 32,8 mill. kroner til idrettsanlegg i Midt-Norge. Fordelt på fylkene vil det gi Nord-Trøndelag 8,8 mill. kroner, Sør-Trøndelag 13,3 mill. kroner og Møre og Romsdal 11,3 mill. kroner. I tillegg ønsker Arbeiderpartiet å sikre full moms-kompensasjon til idrettsanlegg. Dette foreslås en bevilgning på 30 mill. kroner på landsbasis i 2017.

Arbeiderpartiet satser på kultur og vil gi en oppstartbevilgning til Opera og kulturhus i Kristiansund på 5 mill. kroner, økt bevilgning til drift utover regjeringens rammer med to mill. kroner mer til Opera Trøndelag og tre mill. kroner ekstra til Operaen i Kristiansund. Arbeiderpartiet foreslår en mill. kroner mer til Stiklestad nasjonale kultursenter.

Arbeiderpartiet foreslår 3000 nye studieplasser på landsbasis. Det foreslås minst 100 plasser til IKT og teknologi ved NTNU i Trondheim og 110 plasser til studiestedene i Møre og Romsdal ved NTNU Ålesund, Høgskulen i Volda, Høgskolen i Molde og høyskolesenteret i Kristiansund innen lærer, helsefag, teknologi og realfag.

Arbeiderpartiet foreslår en rekke andre bevilgninger som vil ha betydning for Midt-Norge, og som er omtalt som nasjonale satsinger i resten av dokumentet.

Vest-Norge

Arbeiderpartiet ønsker å styrke kommune-økonomien med to mrd. kroner i tillegg til regjeringens bevilgninger. Dette vil gi en betydelig styrking av kommunenes økonomi i Vest-Norge. Kommunene i Rogaland vil få 180,5 mill. kroner mer, kommunene i Hordaland vil få 194,5 mill. kroner mer og kommunene i Sogn og Fjordane vil få 46,6 mill. kroner mer med Arbeiderpartiets kommuneopplegg. Dette vil styrke kommunene på Vestlandet med hele 421,6 mill. kroner mer enn med regjeringens løyvinger. For nærmere beskrivelse av hvor mye dette utgjør for hver enkelt kommune, se vedlegg 2.

Arbeiderpartiet vil i tillegg gi en milliard ekstra til fylkeskommunene utover regjeringens rammer. 228,2 mill. kroner av dette vil gå til å styrke de tre fylkeskommunene på Vestlandet, henholdsvis 76,7 mill. kroner mer til Rogaland fylkeskommune, 90,9 mill. kroner mer til Hordaland fylkeskommune og 60,6 mill. kroner mer til Sogn og Fjordane fylkeskommune. Regjeringens økonomiske opplegg gir i beste fall nullvekst for sektoren etter at utgifter til befolkningsvekst og pensjon er betalt og regjeringens egne satsinger gjennomført. Et svakt økonomisk opplegg fra regjeringen gir lite rom for å satse på de yngste og de eldste. Dette vil Arbeiderpartiet rette opp.

Arbeiderpartiet foreslår i dette alternative statsbudsjettet en kraftfull tiltakspakke for å øke aktivitetsnivået og avhjelpe situasjonen for de som har mistet jobben på Sør-Vestlandet. Dette betyr blant annet at halvparten av satsingen på bygg og infrastruktur i UH-sektoren øremerkes Sør-Vestlandet. Vi foreslår også å gi Sør-Vestlandet en søknadsbasert pott på 40 mill. kroner til å rehabilitere bygg i kultursektoren. Det foreslås en ekstraordinær bevilgning på 250 mill. kroner til fylkesveier på Sør-Vestlandet, som kommer i tillegg til det som fordeles i de fylkeskommunale rammene. Arbeiderpartiet forslår 150 mill. kroner til CCS. Se nærmere omtale i kapittel 4 **På vei mot lavutslippssamfunnet**. Dette vil innebære økt aktivitet på norsk sokkel for å klargjøre Co2-kapasitet. I tillegg foreslår Arbeiderpartiet 100 mill. kroner til et fergeutskiftingsprogram som vil kunne skape aktivitet hos norske

verft. Vi forslår 35 mill. kroner til TranferIT, som er et prosjekt for å overføre kunnskap fra petroleumsbransjen til andre sektorer. Samlet foreslår Arbeiderpartiet en mrd. kroner til målrettede tiltak for Sør-Vestlandet.

Arbeiderpartiet vil føre en aktiv næringslivspolitik der vi legger til rette for verdiskaping og vekst i hele landet. Regjeringens kutt i regionale utviklingsmidler vil ramme regional og lokal verdiskaping. Arbeiderpartiet vil prioritere næringsrettede midler til regional utvikling, og vi vil gi 200 mill. kroner mer enn regjeringen nasjonalt. Arbeiderpartiets forslag vil gi 27,7 mill. kroner mer til Vestlandsfylkene, henholdsvis 4,7 mill. kroner til Rogaland, 9,9 mill. kroner til Hordaland og 13,1 mill. kroner til Sogn og Fjordane.

Arbeiderpartiet vil styrke sykehussektoren med en milliard kroner ekstra utover regjeringens prioriteringer. Dette vil de regionale helseforetakene økonomisk styrke til å gjennomføre nødvendige investeringer. Helse Vest RHF vil få økt sin bevilgning utover regjeringens rammer med 190 mill. kroner.

Arbeiderpartiet ønsker å redusere etterslepet av bevilgninger til idrettsanlegg, og foreslår en bevilgning på 200 mill. kroner til dette i 2017. Dette vil gi 42,8 mill. kroner til idrettsanlegg på Vestlandet. Fordelt på fylkene vil det gi Rogaland 17,8 mill. kroner, Hordaland 17,3 mill. kroner og Sogn og Fjordane 7,7 mill. kroner. I tillegg ønsker Arbeiderpartiet å sikre full momskompensasjon til idrettsanlegg. Dette foreslås en bevilgning på 30 mill. kroner på landsbasis i 2017.

Arbeiderpartiets forslag vil gi 40 mill. kroner i økt pott for søknadsbaserte nybygg og rehabilitering for Sør-Vestlandet. Sentralbadet i Bergen vil få oppstartsbevilgning på 10 mill. kroner. For Nye Folkets hus i Sauda foreslås det en engangsbevilgning på fem mill. kroner. Maritimt Vitensenter i Randaberg kan igangsettes med en oppstartsbevilgning på fem mill. kroner. Arbeiderpartiet vil styrke Opera Rogaland med tre mill. kroner i økt driftsbevilgning, samt styrke Bergen Nasjonale Opera med tre mill. kroner i økt bevilgning. Opera Nordfjord vil få to mill. kroner i økt bevilgning, og Kongsgården på Avaldsnes i Rogaland får fire mill. kroner i økt bevilgning med Arbeiderpartiets forslag.

Styrking av Petroleumsstilsynet med 10 mill. kroner mer i driftsramme vil gi nye arbeidsplasser i Stavanger.

Arbeiderpartiet foreslår 3000 nye studieplasser. Minst 150 plasser foreslås lagt til Universitetet i Stavanger, 150 plasser til Høgskulen Vestlandet (Bergen, Stord/Haugesund og Sogndal/Førde) og 100 plasser til Universitetet i Bergen.

Arbeiderpartiet foreslår å bevilge 50 mill. kroner til 100 nye rekrutteringsstillinger i universitets- og høyskolesektoren. Stillingene skal bidra til å utvikle profesjonene, øke omfanget av og kvaliteten på forsknings- og innovasjonsarbeidet i helse- og omsorgsutdanningene, bidra til en god innføring av 5-årig lærerutdanning og til å utvikle flere solide fagmiljøer innen IKT, teknologi og realfag. Halvparten av stillingene skal opprettes innenfor fagmiljøer på Sør- og Vestlandet.

Arbeiderpartiet foreslår at det settes i gang et forsøk med kompetansereform i eldreomsorgen og byggebransjen, geografisk avgrenset til Rogaland og Hordaland. Prosjektet skal utvikles sammen med arbeidslivets parter, staten og institusjoner for høyere utdanning (fagskole, høyskole og universitet). Fagopplæringen involveres også for å tilpasse et rask spor til fagbrev for ansatte med eksisterende kompetanse. Målet er å skreddersy opplegg tilpasset de enkelte næringene. Midler tildeles etter søknad fra bedrifter der ansatte og ledelse er enige om et opplegg som skal øke kompetansen til den enkelte arbeidstaker og styrke bedriftens posisjon innenfor eksisterende eller framvoksende markeder. Bedriftene og staten skal hver dekke 40 pst. av kostnaden. Den enkelte arbeidstaker må ta 20 pst. av kostnaden, og kan søke Lånekassen om støtte på egen ordning.

Arbeiderpartiet foreslår en rekke andre bevilgninger som vil ha betydning for Vest-Norge, og som er omtalt som nasjonale satsinger i resten av dokumentet.

Tiltakspakke rettet spesielt mot Sør- og Vestlandet

Lavere oljepris har de siste par årene medført lavere aktivitet innen petroleumsrelaterte næringer, og dermed økt arbeidsledighet særlig på Sør- og Vestlandet. Arbeiderpartiet foreslår i alternativt budsjett for 2017 en egen tiltakspakke rettet spesielt inn mot denne delen av landet, for å bidra til aktivitet, kompetanseheving og jobbskaping. Tabellen viser våre forslag til ekstraordinære tiltak overfor Sør- og Vestlandet, utover regjeringens forslag. Bevilgningene kommer i tillegg til våre forslag om styrking av generelle ordninger.

	(Mill. kroner)
Bygg og infrastruktur UH-sektoren Sør- og Vestlandet	50,0
MIL (Sørlandslabben)	30,0
Nye tiltaksplasser Sør- og Vestlandet	80,4
Nav Ung	20,0
Styrking Petroleumstilsynet	10,0
50 Rekrutteringsstillinger UH på Sør- og Vestlandet	20,0
Tilpasset utdanningstilbud ingeniører	20,0
Nye studieplasser Sør- og Vestlandet	25,3
Fergeutskiftningsprogram El-ferger	100,0
TransferIT	35,0
Karbonfangst, transport og lagring	150,0
Søknadsbasert nybygg og rehab. Sør- og Vestlandet	40,0
Fylkesveier (i tillegg til styrking av fylkeskommunal ramme)	250,0
Kompetansereform Rogaland og Hordaland	50,0
Kulturtiltak Sør- og Vestlandet	49,0
Akseleratorprogram	60,0
SUM	989,7

Sør-Norge

Arbeiderpartiet styrker kommuneøkonomien med to mrd. kroner i tillegg til regjeringens bevilgninger. Dette vil gi en betydelig styrking av kommunenes økonomi i Sør-Norge. Kommunene i Aust-Agder vil få 43,4 mill. kroner mer og kommunene i Vest-Agder vil få 69,5 mill. kroner mer. Dette vil styrke kommunene på Sørlandet med 112,9 mill. kroner mer enn med regjeringens løyvinger. For nærmere beskrivelse av hvor mye dette utgjør for hver enkelt kommune, se vedlegg 2.

Arbeiderpartiet vil i tillegg gi en milliard ekstra til fylkeskommunene utover regjeringens rammer.

54 mill. kroner av dette vil gå til å styrke Agderfylkene, henholdsvis 21,5 mill. kroner til Aust-Agder fylkeskommune og 32,5 mill. kroner til Vest-Agder fylkeskommune. Regjeringens økonomiske opplegg er i beste fall nullvekst for sektoren etter at utgifter til befolkningsvekst og pensjon er betalt og regjeringens egne satsinger gjennomført. Et svakt økonomisk opplegg fra regjeringen gir lite rom for å satse på de yngste og de eldste. Dette vil Arbeiderpartiet rette opp.

Arbeiderpartiet styrker Mechatronic Innovation Lab (Sørlandslabben) med 30 mill. kroner utover regjeringens forslag.

Arbeiderpartiet vil føre en aktiv næringslivs-politikk der vi legger til rette for verdiskaping og vekst i hele landet. Regjeringens kutt i regionale utviklingsmidler vil ramme regional og lokal verdiskaping. Arbeiderpartiet vil prioritere næringsrettede midler til regional utvikling, og vi vil gi 200 mill. kroner mer enn regjeringen nasjonalt.

Arbeiderpartiets forslag vil gi 9,5 mill. kroner mer til Sørlandsfylkene, henholdsvis 4,6 mill. kroner mer til Aust-Agder og 4,9 mill. kroner mer til Vest-Agder enn regjeringens forslag.

Arbeiderpartiet vil styrke sykehussektoren med en milliard kroner ekstra utover regjeringens prioriteringer. Dette vil de regionale helseforetakene økonomisk styrke til å gjennomføre nødvendige investeringer. Helse Sør-Øst RHF vil få økt sin bevilgning utover regjeringens rammer med 538 mill. kroner.

Arbeiderpartiet ønsker å redusere etterslepet av bevilgninger til idrettsanlegg, og foreslår en bevilgning på 200 mill. kroner til dette i 2017. Dette vil gi 15,5 mill. kroner til idrettsanlegg på Sørlandet. Fordelt på fylkene vil det gi Aust-Agder 6,4 mill. kroner og Vest-Agder 9,1 mill. kroner. I tillegg ønsker Arbeiderpartiet å sikre full moms-kompensasjon til idrettsanlegg. Dette foreslås en bevilgning på 30 mill. kroner på landsbasis i 2017.

Arbeiderpartiets forslag vil gi 40 mill. kroner i økt pott for søknadsbaserte nybygg og rehabilitering for Sør- og Vestlandet.

Arbeiderpartiet foreslår 3000 nye studieplasser, der minst 150 plasser foreslås lagt til Universitetet i Agder.

Arbeiderpartiet foreslår en rekke andre bevilgninger som vil ha betydning for Sør-Norge, og som er omtalt som nasjonale satsinger i resten av dokumentet.

Øst-Norge

Arbeiderpartiet styrker kommuneøkonomien med to mrd. kroner i tillegg til regjeringens bevilgninger. Dette vil gi en betydelig styrking av kommunenes økonomi. Kommunene i Østfold vil få 105,8 mill. kroner mer, kommunene i Akershus vil få 228,4 mill. kroner mer, Oslo kommune vil få 249,8 mill. kroner mer, kommunene i Hedmark 75,5 mill. kroner mer, kommunene i Oppland 72,9 mill. kroner mer, kommunene i Buskerud 104,9 mill. kroner mer, kommunene i Vestfold 90,2 mill.

kroner mer og kommunene i Telemark vil få 66 mill. kroner mer med Arbeiderpartiets forslag enn regjeringens. Dette vil styrke kommunene på Østlandet med 993,5 mill. kroner utover regjeringens forslag. For nærmere beskrivelse av hvor mye dette utgjør for hver enkelt kommune, se vedlegg 2.

Arbeiderpartiet vil i tillegg gi en milliard ekstra til fylkeskommunene utover regjeringens rammer. 407 mill. kroner vil gå til Østlandsfylkene. Herav får Østfold 43,4 mill. kroner mer, Akershus 85,4 mill. kroner mer, Oslo 88,3 mill. kroner mer, Hedmark vil få 43,1 mill. mer, Oppland 36 mill. kroner mer, Buskerud 41,7 mill. kroner mer, Vestfold 37,7 mill. kroner mer og Telemark 31,4 mill. kroner mer. Regjeringens økonomiske opplegg gir i beste fall nullvekst for sektoren etter at utgifter til befolkningsvekst og pensjon er betalt og regjeringens egne satsinger gjennomført. Et svakt økonomisk opplegg fra regjeringen gir lite rom for å satse på de yngste og de eldste. Dette vil Arbeiderpartiet rette opp.

Arbeiderpartiet vil føre en aktiv næringslivspolitik der vi legger til rette for verdiskaping og vekst i hele landet. Regjeringens kutt i regionale utviklingsmidler vil ramme regional og lokal verdiskaping. Arbeiderpartiet vil prioritere næringsrettede midler til regional utvikling, og vi vil gi 200 mill. kroner mer enn regjeringen nasjonalt. Arbeiderpartiets forslag vil gi region Øst 44,1 millioner mer enn regjeringens forslag. Fordelt på fylkene blir det 3,3 mill. kroner mer til Østfold og 2,4 mill. kroner mer til Akershus. Oslo vil få 1,6 mill. kroner mer, Hedmark fylke vil få 10,9 mill. kroner mer, Oppland vil få 11,4 mill. kroner mer, Buskerud 4,7 mill. kroner mer, Vestfold vil få 1,6 mill. kroner mer og Telemark 8,2 mill. kroner mer enn med regjeringens forslag.

Arbeiderpartiet vil styrke sykehussektoren med en milliard kroner ekstra utover regjeringens prioriteringer. Dette vil gi de regionale helseforetakene økonomisk styrke til å gjennomføre nødvendige investeringer. Helse Sør-Øst RHF vil få økt sin bevilgning utover regjeringens rammer med 538 mill. kroner.

Arbeiderpartiet ønsker å redusere etterslepet av bevilgninger til idrettsanlegg, og foreslår en bevilgning på 200 mill. kroner til dette i 2017. Dette vil gi 79,3 mill. kroner til idrettsanlegg på Østlandet. Fordelt på fylkene vil det gi Østfold 8,4 mill. kroner, Akershus 19,4 mill. kroner,

FOTO: ØVIND HAUG

Oslo 12,7 mill. kroner, Hedmark 7,3 mill. kroner, Oppland 8,4 mill. kroner, Buskerud 13,3 mill. kroner, Vestfold 9,8 mill. kroner og Telemark 6,3 mill. kroner. I tillegg ønsker Arbeiderpartiet å sikre full momskompensasjon til idrettsanlegg. Dette foreslås en bevilgning på 30 mill. kroner på landsbasis i 2017.

I Arbeiderpartiets forslag foreslår vi utover regjeringens rammer ni mill. kroner i økt bevilgning til Telemark museum og ti mill. kroner til Anno museum i Hedmark. Skogfinsk museum styrkes med to mill. kroner og Kaupang formidlingssenter / Vestfoldmuseene med fire mill. kroner ekstra. Litteraturhuset Skien foreslås styrket med 0,3 mill. kroner ekstra til drift, og Poesiparken i Larvik med 0,2 mill. kroner. Arbeiderpartiet ønsker å styrke Opera Østfold med tre mill. kroner i økt bevilgning, og OscarsborgOperaen får to mill. kroner i økt bevilgning. Ringsakeroperaen styrkes med to mill. kroner i økt driftsbudsjett og Lillehammer kunstmuseum med en mill. kroner. Stella Polaris Vestfold får fire mill. kroner, og for Scenekunst

i Østfold foreslås en økt bevilgning på to mill. kroner. Arbeiderpartiet vil styrke Circus Xantis bevilgninger med to mill. kroner.

Arbeiderpartiet vil styrke finansieringen av Rygge øvelsessenter med 10 mill. kroner utover regjeringens forslag.

Arbeiderpartiet vil styrke barnevernet i Oslo med 160 mill. kroner for å dekke underfinansieringen av andrelinjebarnevernet.

Arbeiderpartiet foreslår 3000 nye studieplasser på landsbasis. Minst 40 plasser foreslås knyttet til Bio-økonomi ved Høgskolen i Hedmark, Kongsvinger.

Arbeiderpartiet foreslår en rekke andre bevilgninger som vil ha betydning for Øst-Norge, og som er omtalt som nasjonale satsinger i resten av dokumentet.

Vedlegg 1

UTGIFTER			
Kapittel	Post	Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
115	70	Næringsfremme, kultur og informasjonsmål	16
118	70	Nordområdetiltak	35
164	70	Fred, forsoning og demokrati	50
170	72	UNICEF	75
170	82	UN Women	20
224	21	Koding på barnetrinnet	10
225	63	Samisk i grunnopplæringa og tilbakeføring kulturgjenstander	25
226	63	Reversere kutt 600 lærerstillinger	169,3
226	22	Yrkesfag: Etter- og videreutdanning yrkesfaglærere	20
226	22	Etter- og videreutdanning IKT-komp. lærere	15
226	21	Innsats mot mobbing	30
226	22	Etter- og videreutdanning migrasjonspedagogikk	10
226	ny	Kompetanse - livslang læring	50
228	78	Globalskolen	12
231	ny	Bemanningsnorm/kvalitetstiltak barnehage	100
231	21	Barnehage barn i mottak	37,2
257	70	Kompetansepluss	5
260	50/70	Bygg og infrastruktur UH-sektoren	100
260	50/70	100 Rekrutteringsstillinger UH	40
260	50	Tilpasset utdanningstilbud ingeniører	20
260	50	3000 nye studieplasser	152
260	50/70	Forskning innen profesjonsutdanningene	50
260	50	Nord Universitet	5
270	75	800 studentboliger - 3000 til sammen	45,6
276	1	Etter- og videreutdanning fagskolelærere	10
280	1	NOKUT	10
285	53	IKT-forskning	20
310	50	Kulturell spaserstokk	45,8
310	60	Rentekompensasjonsordning kirkebygg	0,5
315	71	Tilskudd til frivilligsentraler	171
315	73	Etterslep idrettsanlegg	200
315	82	Momskomp idrettsanlegg, regelstyrt ordning	30
315	70	Momskomp. til frivillige organisasjoner	50

UTGIFTER			
Kapittel	Post	Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
315	72	Frifond	5
320	55	Knutepunktinstitusjoner	10
320	55	Nye festivaler inn i ordning	10
320	55	Visuell kunst	5
321	73	Kunstnerstipend	20
321	74	Kunstnerassistentordning	8
321	75	Utstillingshonorar	7
322	74	Søknadsbasert nybygg og rehab. Sør-Vestlandet	40
322	74	Opera og kulturhus Kristiansund	5
322	74	Sentralbadet Bergen	10
322	74	Nye Folkets Hus Sauda	5
322	74	Maritimt Vitensenter Randaberg	5
323	71	Stella Polaris Vestfold	4
323	71	Jo Strømgren Company	4
323	71	Circus Xanti	2
323	71	Scenekunst Østfold	2
323	73	Opera Østfold	3
323	73	Opera Rogaland	3
323	73	Opera Kristiansund	3
323	73	Bergen Nasjonale Opera	3
323	73	Opera Nordfjord	2
323	73	Opera Trøndelag	2
323	73	OscarsborgOperaen	2
323	73	Ringsakeroperaen	2
323	78	Ungdommens kulturmønstring	10
323	78	Dansearena Nord	2
323	78	Skuespiller- og dansealliansen	8
325	78	Kulturkort for ungdom	30
325	78	Kultur i barnehage	10
325	78	Kulturtanken	20
325	78	MUO	30
325	78	Norsk kulturforum	1
325	78	NPU	1,5

UTGIFTER			
Kapittel	Post	Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
325	78	Litteraturhuset Skien	0,3
325	78	Poesiparken Larvik	0,2
326	55	Forfatterhonorar	15
326	78	Forfattersentrum	4
328	78	Telemark Museum	9
328	78	Anno Museum, Hedmark	10
328	78	Skogfinnsk Museum	2
328	78	Barnemuseum Finnsnes	5
328	78	Kvensk Museum Vadsø	2
328	78	Privatarkiv støtteordning	3
328	78	Kaupang formidlingssenter	4
328	78	Kongsgården på Avaldsnes, Rogaland	4
328	78	Lillehammer kunstmuseum	1
328	78	Stiklestad nasjonale kultursenter	1
334	50	Filmfondet	40
335	71	Produksjonstilskudd	23
335	73	Medieforskning og etterutdanning	8
335	74	Tilskudd til lokale lyd- og bildemedier	5
335	75	Tilskudd til samiske aviser	3
335	ny	Minoritetsspråklige aviser	1
337	73	Regional filmsatsing	10
340	21	Den norske kirke, omstillingsmidler	5
340	70	Den norske kirke, drift	15,5
341	70	Tilskudd til tros- og livssynssamfunn	2,5
410	1	Domstol barn	10
430	1	Kriminalomsorgen	30
430	70	Tilbakeføringsarbeide v/frivilligheten	2
430	1	Alternative soningsplasser	5
440	1	Økokrim	5
440	1	Tverrfaglig senter mot arbeidslivskriminalitet Politiet	3
440	1	Politiet, frie driftsmidler	75
440	1	Rygge øvelsessenter	10
440	1	Øvelsessenter øvrige politidistrikt	10

UTGIFTER			
Kapittel	Post	Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
440	1	Etterforskning barn	10
440	1	Grensestasjon Storskog	5
445	1	Påtale	2
451	71	Frivillige org, redningstjenesten	8
490	71	Reversere nedlegging av Norsk Folkehjelps au pair-senter	3
490	70	Stønad til familier på mottak	5,9
490	71	Aktivitetstilbud for barn i asylmottak	32,1
490	72	Frivillige returer	21,1
496	62	Kommunale innvandreriltak - Jobbsjansen	10
496	61	Barnevern EMA (reduere egenandelen kommunene må betale)	2630
496	62	Gratis kjernetid i SFO/AKS i områdesatsingen	40
497	60	Språkopplæring (250 t) og samfunnskunnskap (50t) i mottak	34,9
551	60	Regionale utviklingsmidler	200
551	61	Kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift (DA)	100
552	72	Interreg-programmene ØKS, Botnia og Urbact	13,9
552	72	Regionalparker - 1,2 mill. per park	6
560	50	Samiske læremidler	32
571	60	Rett til barnehageplass, født før 1. januar	200
571	60	Lese-, skrive- og regnegaranti	104**
571	60	Lærertetthet	149**
571	60	Yrkesfag: Pilotprosjekt hospitering rådgivere ungdomsskolen	2,5
571	60	Fysisk aktivitet skolen	100**
571	60	Gjeninnføre frukt i ungdomsskolen	116,7**
571	60	Skolehelsetjenesten	200****
571	60	Starte arbeid med skolemat for alle elever	66,7**
571	60	Lavterskel hjelpetilbud for barn, unge og familier	100**
571	60	Andrelinjebarnvern i Oslo	160
571	60	Ressurskrevende brukere	330
571	60	Overføring eldreomsorg	1015,4
571	60	Rammetilskudd kommunene	2000,0
571	60	Rammetilskudd kommunene	10,0
572	60	Yrkesfag: Utstyrspakke	100***
572	60	Yrkesfag: tilskudd til bedr som tar inn elever i praksis	20***

UTGIFTER			
Kapittel	Post	Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
572	60	Yrkesfag: Lærlingetilskudd	175***
572	60	Yrkesfag: Lærebedriftrekruttering	5
572	60	Yrkesfag: Arbeidslivveiledere	2,5
572	60	300 nye fagskoleplasser - opptrapping mot 1000	17
572	60	Fylkesveier Sør- og Vestland	250
572	60	Rammetilskudd fylkeskommunene	1000,0
575	60	Ressurskrevende tjenester	104,3
581	76	Tilskudd bygge utleieboliger	100
581	78	Boligsosialt kompetansetilskudd	39
590	65	Områdesatsing i byer	10,5
590	72	Tilskudd til bolig-, by- og områdeutvikling (områdesatsing)	21,1
601	70	Magasinet Velferd	1
605	1	Realkompetansevurdering i Nav	5
605	1	Nav ung / ungdomsgarantiene	50
605	1	Tverrfaglig senter mot arbeidslivskriminalitet NAV	3
634	76	Økt bruk av lønnstilskudd	175
634	76	1000 flere ordinære tiltaksplasser	171
634	76	1000 flere tiltaksplasser nedsatt arbeidsevne	146
634	77	250 VTA-plasser	42
634	76	Tiltak for arbeidssøkere	6,1
634	21	Tilretteleggingstilskudd	0,45
640	1	Styrking Arbeidstilsynet	25
640	1	Tverrfaglig senter mot arbeidslivskriminalitet Arbeidstilsynet	3
640	21	Regionale verneombud	4
642	1	Styrking Petroleumstilsynet	10
649	21	Treparts bransjeprogram	3
701	21	Velferdsteknologi: risikoavlastende tilskuddsordning for kommunene, pilotprosjekter	100
714	21	Klara Klok	3
732	21	Styrke sykehusene i tråd med egne lovnader	1000
732	70	Samarbeid Studenthelsetjenesten og sykehusene om psykisk helse	10****
761	21	Livsglede for eldre, tilskuddsordning for kommuner	47,3
761	62	Dagaktivitetstilbud for demente	105

UTGIFTER			
Kapittel	Post	Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
821	71	Frivillighet mottak	50
846	70	Barne- og ungdomsorganisasjoner	10
846	79	Internasjonalt ungdomsarbeid mv.	5
846	60	Gratis utleie av lokaler og anlegg til aktivitet for barn og unge	15
846	61	Nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom	20
854	61	Kommunalt barnevern	50
855	1	Statlig forvaltning av barnevernet	1,8
871	73	Likestilling: Likestillingssentre	20
871	72	Likestilling: LHBT	5
871	ny	Likestilling: Trepertssamarbeid for likestilling	5
871	ny	Likestilling: kommuneprogram	5
871	70	Likestilling mellom kjønnene	3
873	50	Likestillings- og diskrimineringsombudet	2
900	21	Akseleratorprogram	70
900	Ny	Toppindustrisenter	3
900	79	MIL (Sørlandslabben)	30
905	1	NGU, kartlegging av mineraler	25
919	75	Føringstilskudd	5
920	50	Nye forskningssenter HAV	25
920	50	TransferIT	35
920	50	Nye forskningssenter bioøkonomi	25
922	72-73	Romfart	15
925	76	Bestandforskning fisk	10
1115		Mattilsynet, dyrevelferd og matsikkerhet	10
1136	50	Forskning og datagrunnlag nyankomne flyktninger	15
1137		Forskning og innovasjon skog/jord	10
1138	70	Frivillige organisasjoner, landbruk	6
1149	72	Trebasert innovasjonsprogram	19,5
1300	74	Redningsselskapet	10
1301	50	Forskning og utvikling mv, Samferdselsforskning	50
1313	1	Luftfartstilsynet	5
1320	30	Bymiljøavtaler	700
1320	ny	Fergeutskiftningsprogram EI-ferger	100

UTGIFTER			
Kapittel	Post	Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
1320	30	Trafikksikkerhet	100
1320	62	Skredsikring av fylkesveier	100
1320	31	Skredsikring av riksveier	100,0
1330	60	Forbedret TT-tilbud til brukere med særlige behov	22,5
1350	23	Jernbaneanverket, Drift og vedlikehold	400
1350	30	Jernbaneanverket, Investeringer, planlegging	200
1360	30	Kystverket, Nyanlegg og større vedlikehold	150
1360	72	Kystverket, Tilskudd til overføring av gods fra veg til sjø	50
1380	71	Bredbånd	106,3
1400	62	Den naturlige skolesekken	5
1410	21	Miljøovervåking, klima- og naturforskning. Oppfølging av klimaforslagene og handlingsplan for naturmangfold	20
1410	54	Artsprosjekt - tilskudd til økt kunnskap om arter og naturforvaltning. Kartlegging av arter, naturtyper, artskart, økologisk grunnkart	10
1420	35	Skogvern	70
1420	78	Friluftaktiviteter, friluftsansjoner, sikrede friluftsområder m.m.	50
1420	31	Tiltak verneområder	10
1420	34	Gjennomføring nasjonalparkplanen	10
1420	22	Statlige vannmiljøtiltak, laksetrapp i Vefsn	10
1420	80	Frivillige ansjoner	10
1420	1	Miljødirektoratet	30
1420	82	Naturmangfoldmeldingen, trua arter og naturtyper	10
1482	73	Klima- og skogsatsing regnskog	291
1618	1	Tverrfaglig senter mot arbeidslivskriminalitet Skatteetaten	3
1618		Skatteetaten	10
1825	52	Infrastruktur for nullutslippsteknologi	100
1825	51	Demonstrasjonsprosjekter havvind	50*
1840	50	Karbonfangst, transport og lagring	150
2410	50	Lærerrekuttering Nord-Norge	5
2421	76	Pilotering Hav	50*
2421	74	Markedsføring av reiselivsbedrifter	40
2421	76	Miljøteknologiordningen	250
2421	71	Klyngeprogram	20
2421	76	Pilotering bioøkonomi	50*

UTGIFTER			
Kapittel	Post	Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
2445	31	Prosjektstart Beivas samiske teater	10
2620	72	Stønad til barnetilsyn	10
2620	73	Utdanningsstønad	1
2650	73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak	5
2651	71	Tilleggsstønad	5
2661	70	Grunnstønad	43
2661	71	Hjelpestønad	38
2661	74	Tilskudd til Gruppe 1-biler	0,5
2661	77	Ortopediske hjelpemidler	15
2661	78	Høreapparater	15
2680	75	Etterlatte, stønad til barnetilsyn	0,17
2686	70	Gravferdsstønad	5,6
2752	70	Fjerne egenandeler fastlege og legevakt for 16- og 17-åringer	52
		Redusert bruk av oljeinntekter	4000
		Under streken	
2412	90	Låneramme Husbanken	7000
3961		EK til Space Norway	500
2430	90	Akseleratorprogram	300
1825		Enova	32500
		*Tas innenfor miljøteknologiordningen	
		**Tas innenfor kommunerammen	
		***Tas innenfor fylkeskommunerammen	
		****Tas innenfor RHF-rammen	
		*****Øremeres innenfor regjeringens ramme	

KUTT OG OMPRIORITERINGER			
Kapittel	Post	Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
100	1	UD driftsutgifter	-50,00
103	1	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon	-2,00
140	1	Uds administrasjon av utviklingshjelpen, driftsutgifter	-45,00
150	78	Bistand til Afrika	-150,00
167	21	Flyktningetiltak i Norge, justert etter nye anslag	-274,60
220	1	Driftsutgifter Utdanningsdirektoratet	-15,10
224	1	Driftsutgifter Senter for IKT i utdanningen	-3,40
226	22	Omprioritering EVU	-47,5
226	21	Særskilte driftsutgifter kvalitetsutvikling	-46,20
226	60	Tilskudd til kommuner og fylkeskommuner	-21,00
226	50	Nasjonale senter i grunnopplæringen	-4,70
285	53	Strategiske satsinger Forskningsrådet	-70,00
320	85	Gaveforsterkningsordningen	-51,15
320	86	Talentutvikling	-36,1
440	25	Retur av asylsøkere	-60,00
490	60	Tilskudd til vertskommuner for asylmottak	-0,6
495	1	Integrerings- og mangfoldsdirektoratet	-3,6
496	60	Integreringstilskudd	-3,5
496	61	Særskilt tilskudd ved bosetting av enslige mindreårige flyktninger	-2604
531	45	Stall ved Det Kongelige Hoff	-20
571	60	Innbyggertilskudd	-151
571	60	Tilskudd ikke-kommunale barnehager, red. til 96 pst. av kommunale	-300
571	60	Endring av aktivitetsplikt	-60
571	60	Kommunenes rammetilskudd, til finansiering av boligsosialt kompetansetilskudd	-39
571	60	Regionsentertilskudd	-100
571	64	Skjønnstilskudd	-100
572	60	Overføring til kulturell spaserstokk	-30,8
573	61	Engangskostnader ved fylkessammenslåing	-240
605	1	Omprioritering Nav	-20
634	76	Omprioritering arbeidsmarkedstiltak	-10,00
720	1	Administrasjon fritt behandlingsvalg	-20,00

KUTT OG OMPRIORITERINGER			
Kapittel	Post	Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
732	72-75	Fritt behandlingsvalg	-200,00
761	21	Administrasjon statlig finansiering av eldreomsorgen	-8,00
761	65	Statlig finansiering av eldreomsorg	-1224,9
762	21	Ikke-forhåndsgodkjente behandlinger innenfor EØS	-24,00
762	74	Redusert bevilgning til stiftelsen Amatheia	-3,50
821	71	Human Rights Service	-1,80
844	70	Kontantstøtte	-735
915	1	Regelrådet	-8,5
920	50	Idelab (omdisp. Transfer IT)	-25
920	50	Intern omprioritering til verdiskapningsprogram HAV og Bioøkonomi	-50
1150	78	Avløserordningen pelsdyr	-15
1300	21	Samferdselsdepartementet, Spesielle driftsutgifter	-12,8
1320	61	Rentekompensasjon for transporttiltak i fylkene	-170,7
1320	23	Statens vegvesen, diverse administrative kutt	-229
1320	30	Riksveginvesteringer, Ikke rutefordelte midler, Felles etatsutgifter	-25
1321	70	Tilskudd til Nye Veier AS	-175
1321	75	Tilskudd til egenkapital	-175
1330	75	Tilskudd for reduserte bompengetakster utenfor byområdene	-502,8
1352	71	Jernbanedirektoratet, Kjøp av infrastrukturtenester	-100
1356	71	Bane NOR SF, Tilskudd til omstilling	-150
1356	86	Bane NOR SF, Driftskreditt	-150
2309		Ymse	-336,00
2421	50	Etablerertilskudd	-50
2421		Presåkorn	-50
2421	50	Generelle ordninger	-69,5
2426	71	Omprioritering fra katapultprogram til MIL	-20
2651	70	Nedgang AAP, som følge av økt lønnstilskudd	-120
3855	60	Statlig forvaltning av barnevernet, kommunale egenandeler	-15,5
		Kutt i statlig konsulentbruk	-400,00
		SUM	-9590,25

INNTEKTER	
Tittel	Diff. til regjeringens forslag, i mill. kroner
Skatt	Bokført
Økt formuesskatt	3889,9
Mer omfordelende trinnskatt	1777,4
Avskaffe skattekasse II	233
Gjeninnføre 2015-regler for pendlerfradraget	-310
Øke fagforeningsfradraget til 4200 kroner	-65
Fjerne skatt på sluttvederlag	-48
Beholde muligheten til å avskrive BU-midler i landbruket	-12
Ikke åpne for jordbruksfradrag til aksjeselskap	0
Prisjustere jordbruksfradraget	-18
Fjerne jordbruksfradrag for pelsdyrhold	7
Heve normrenten for berengning av friinntekten i grunnterenteskatten for vannkraftverk til 2,5 pst.	0
Avgift	5490,4
Fjerne mva-fritaket ved netthandel	933
Ikke proveny-nøytral omlegging av engangsavgiften, inkl Nox-komponenten	1124
Gå imot regjeringens forslag om redusert årsavgift	1220
Fjerne årsavgiften for el-biler	-55
15 øre økning i veibruksavgift på diesel	405
Reversere taxfree-endring fra RNB 2014	155
Halvere tobakskvoten i taxfree-ordningen	325
Øke tobakksavgifter med 5 pst.utover prisjustering	260
Øke avgiften på HFK/PFK til 500 kr/tonn (mot foreslåtte 428 kr)	65
Øke grunnavgiften på mineralolje med 30 øre (til 1,963 kr/l)	320
5 pst økning i Co2-avgift på mineralske produkter	290
Øke svovelavgiften med 5 øre/l (til 18,6 øre)	5
Økt smøreoljeavgift med 5 pst. utover prisjustering til 2,28 kr/l	5
Andre inntekter	
Gebyr tilsyn	10
Gebyrinntekter	5
Økte renteinntekter som følge av at Husbankens låneramme økes til 25 mrd.	20
Utbytte NSB	275
SUM	10 816,4

Kommunetabell 2017

Arbeiderpartiet foreslår 2 mrd. mer til kommunene sammenlignet med regjeringens forslag for 2017
Pengene fordeles på følgende måte:

Kommune	(1 000 kr)
0101 Halden	11 360
0104 Moss	11 669
0105 Sarpsborg	20 405
0106 Fredrikstad	28 427
0111 Hvaler	1 668
0118 Aremark	675
0119 Marker	1 457
0121 Rømskog	386
0122 Trøgstad	2 104
0123 Spydeberg	1 358
0124 Askim	5 790
0125 Eidsberg	4 345
0127 Skiptvet	1 475
0128 Rakkestad	3 264
0135 Råde	2 683
0136 Rygge	5 497
0137 Våler	1 921
0138 Hobøl	1 310
Totalt Østfold-kommunene	105 795
0211 Vestby	6 187
0213 Ski	11 318
0214 Ås	6 878
0215 Frogn	5 809
0216 Nesodden	6 698
0217 Oppegård	10 415
0219 Bærum	52 117
0220 Asker	24 932
0221 Aurskog-Høland	5 738
0226 Sørums	6 568
0227 Fet	4 082
0228 Rælingen	6 300
0229 Enebakk	3 926
0230 Lørenskog	13 075

0231 Skedsmo	19 194
0233 Nittedal	8 581
0234 Gjerdrum	2 416
0235 Ullensaker	12 394
0236 Nes	7 415
0237 Eidsvoll	8 807
0238 Nannestad	4 440
0239 Hurdal	1 154
Totalt Akershus-kommunene	228 445
0301 Oslo	249 769
0402 Kongsvinger	6 779
0403 Hamar	11 038
0412 Ringsaker	12 187
0415 Løten	2 836
0417 Stange	7 311
0418 Nord-Odal	2 103
0419 Sør-Odal	2 902
0420 Eidskog	2 555
0423 Grue	2 009
0425 Åsnes	3 074
0426 Våler	1 562
0427 Elverum	7 753
0428 Trysil	2 756
0429 Åmot	1 855
0430 Stor-Elvdal	1 180
0432 Rendalen	926
0434 Engerdal	726
0436 Tolga	802
0437 Tynset	2 381
0438 Alvdal	1 101
0439 Folldal	786
0441 Os	924
Totalt Hedmark-kommunene	75 545

0501 Lillehammer	9 965
0502 Gjøvik	10 899
0511 Dovre	1 184
0512 Lesja	972
0513 Skjåk	969
0514 Lom	1 010
0515 Vågå	1 597
0516 Nord-Fron	2 328
0517 Sel	2 458
0519 Sør-Fron	1 315
0520 Ringebu	1 863
0521 Øyer	1 920
0522 Gausdal	2 416
0528 Østre Toten	5 570
0529 Vestre Toten	4 798
0532 Jevnaker	2 469
0533 Lunner	3 375
0534 Gran	5 232
0536 Søndre Land	2 236
0538 Nordre Land	2 675
0540 Sør-Aurdal	1 430
0541 Etnedal	718
0542 Nord-Aurdal	2 491
0543 Vestre Slidre	942
0544 Øystre Slidre	1 344
0545 Vang	762
Totalt Oppland-kommunene	72 937
0602 Drammen	25 288
0604 Kongsberg	10 103
0605 Ringerike	10 741
0612 Hole	2 487
0615 Flå	551
0616 Nes	1 396
0617 Gol	1 892
0618 Hemsedal	1 033
0619 Ål	2 000
0620 Hol	1 803

0621 Sigdal	1 502
0622 Krødsherad	1 006
0623 Modum	5 128
0624 Øvre Eiker	6 710
0625 Nedre Eiker	8 859
0626 Lier	9 737
0627 Røyken	8 084
0628 Hurum	3 479
0631 Flesberg	1 181
0632 Rollag	730
0633 Nore og Uvdal	1 221
Totalt Buskerud-kommunene	104 931
0701 Horten	9 906
0702 Holmestrand	3 797
0704 Tønsberg	16 170
0709 Larvik	16 171
0710 Sandefjord	22 404
0711 Svelvik	2 373
0713 Sande	3 439
0714 Hof	1 294
0716 Re	3 522
0722 Nøtterøy	8 291
0723 Tjøme	1 815
0728 Lardal	1 033
Totalt Vestfold-kommunene	90 215
0805 Porsgrunn	12 877
0806 Skien	19 648
0807 Notodden	5 028
0811 Siljan	957
0814 Bamble	5 047
0815 Kragerø	4 100
0817 Drangedal	1 799
0819 Nome	2 620
0821 Bø	2 361
0822 Sauherad	1 712
0826 Tinn	2 569

0827 Hjartdal	797
0828 Seljord	1 303
0829 Kviteseid	1 093
0830 Nissedal	713
0831 Fyresdal	688
0833 Tokke	1 028
0834 Vinje	1 652
Totalt Telemark-kommunene	65 992
0901 Risør	2 684
0904 Grimstad	8 269
0906 Arendal	16 090
0911 Gjerstad	1 080
0912 Vegårshei	958
0914 Tvedestrand	2 434
0919 Froland	2 183
0926 Lillesand	2 734
0928 Birkenes	2 036
0929 Åmli	956
0935 Iveland	642
0937 Evje og Hornnes	1 463
0938 Bygland	645
0940 Valle	625
0941 Bykle	579
Totalt Aust-Agder-kommunene	43 378
1001 Kristiansand	32 401
1002 Mandal	5 859
1003 Farsund	3 620
1004 Flekkefjord	3 751
1014 Vennesla	5 363
1017 Songdalen	2 453
1018 Søgne	3 994
1021 Marnardal	1 080
1026 Åseral	524
1027 Audnedal	856
1029 Lindesnes	1 995
1032 Lyngdal	3 255

1034 Hægebostad	816
1037 Kvinesdal	2 506
1046 Sirdal	990
Totalt Vest-Agder-kommunene	69 464
1101 Eigersund	5 620
1102 Sandnes	28 059
1103 Stavanger	51 755
1106 Haugesund	13 610
1111 Sokndal	1 410
1112 Lund	1 358
1114 Bjerkreim	1 205
1119 Hå	6 748
1120 Klepp	6 905
1121 Time	6 905
1122 Gjesdal	4 408
1124 Sola	10 311
1127 Randaberg	4 168
1129 Forsand	688
1130 Strand	4 741
1133 Hjelmeland	1 301
1134 Suldal	1 849
1135 Sauda	2 015
1141 Finnøy	1 442
1142 Rennesøy	2 015
1144 Kvitsøy	335
1145 Bokn	480
1146 Tysvær	4 239
1149 Karmøy	15 123
1151 Utsira	227
1160 Vindafjord	3 587
Totalt Rogaland-kommunene	180 504
1201 Bergen	101 365
1211 Etne	1 724
1216 Sveio	2 277
1219 Bømlo	4 752
1221 Stord	6 964

1222 Fitjar	1 357
1223 Tysnes	1 292
1224 Kvinnherad	5 232
1227 Jondal	609
1228 Odda	2 897
1231 Ullensvang	1 599
1232 Eidfjord	516
1233 Ulvik	625
1234 Granvin	490
1235 Voss	5 738
1238 Kvam	3 556
1241 Fusa	1 706
1242 Samnanger	1 075
1243 Os	5 607
1244 Austevoll	2 379
1245 Sund	2 696
1246 Fjell	8 928
1247 Askøy	10 645
1251 Vaksdal	1 811
1252 Modalen	314
1253 Osterøy	2 990
1256 Meland	2 991
1259 Øygarden	1 912
1260 Radøy	2 006
1263 Lindås	5 900
1264 Austrheim	1 228
1265 Fedje	394
1266 Masfjorden	900
Totalt Hordaland-kommunene	194 474
1401 Flora	4 717
1411 Gulen	1 177
1412 Solund	478
1413 Hyllestad	716
1416 Høyanger	1 818
1417 Vik	1 269
1418 Balestrand	678
1419 Leikanger	953

1420 Sogndal	2 885
1421 Aurland	848
1422 Lærdal	992
1424 Årdal	2 168
1426 Luster	2 211
1428 Askvoll	1 397
1429 Fjaler	1 419
1430 Gaular	1 337
1431 Jølster	1 352
1432 Førde	4 939
1433 Naustdal	1 255
1438 Bremanger	1 837
1439 Vågsøy	2 471
1441 Selje	1 241
1443 Eid	2 332
1444 Hornindal	598
1445 Gloppen	2 540
1449 Stryn	2 983
Totalt Sogn og Fjordane-kommunene	46 610
1502 Molde	9 617
1504 Ålesund	16 610
1505 Kristiansund	8 900
1511 Vanylven	1 418
1514 Sande	1 141
1515 Herøy	3 434
1516 Ulstein	3 286
1517 Hareid	1 970
1519 Volda	3 392
1520 Ørsta	4 091
1523 Ørskog	999
1524 Norddal	842
1525 Stranda	1 884
1526 Stordal	549
1528 Sykkylven	2 906
1529 Skodje	1 799
1531 Sula	3 549
1532 Giske	3 076

1534 Haram	3 481
1535 Vestnes	2 428
1539 Rauma	3 017
1543 Nesset	1 285
1545 Midsund	962
1546 Sandøy	659
1547 Aukra	1 455
1548 Fræna	3 753
1551 Eide	1 451
1554 Averøy	2 237
1557 Gjemnes	1 147
1560 Tingvoll	1 401
1563 Sunndal	2 912
1566 Surnadal	2 397
1567 Rindal	931
1571 Halså	781
1573 Smøla	996
1576 Aure	1 708
Totalt Møre og Romsdal-kommunene	102 461
1601 Trondheim	64 574
1612 Hemne	1 686
1613 Snillfjord	537
1617 Hitra	1 857
1620 Frøya	1 983
1621 Ørland	1 988
1622 Agdenes	883
1624 Rissa	2 682
1627 Bjugn	1 893
1630 Åfjord	1 429
1632 Roan	527
1633 Osen	565
1634 Oppdal	2 659
1635 Rennebu	1 140
1636 Meldal	1 614
1638 Orkdal	4 424
1640 Røros	2 215
1644 Holtålen	903

1648 Midtre Gauldal	2 525
1653 Melhus	5 966
1657 Skaun	2 954
1662 Klæbu	2 243
1663 Malvik	4 926
1664 Selbu	1 092
1665 Tydal	447
Totalt Sør-Trøndelag-kommunene	113 712
1702 Steinkjer	8 244
1703 Namsos	5 148
1711 Meråker	1 146
1714 Stjørdal	6 354
1717 Frosta	1 146
1718 Leksvik	1 633
1719 Levanger	7 195
1721 Verdal	5 544
1724 Verran	1 106
1725 Namdalseid	856
1736 Snåsa	1 000
1738 Lierne	815
1739 Røyrvik	342
1740 Namsskogan	544
1742 Grong	1 162
1743 Høylandet	727
1744 Overhalla	1 663
1748 Fosnes	405
1749 Flatanger	570
1750 Vikna	1 860
1751 Nærøy	2 182
1755 Leka	373
1756 Inderøy	2 776
Totalt Nord-Trøndelag-kommunene	52 790
1804 Bodø	18 594
1805 Narvik	7 093
1811 Bindal	776
1812 Sømna	995

1813 Brønnøy	3 314
1815 Vega	631
1816 Vevelstad	352
1818 Herøy	838
1820 Alstahaug	2 896
1822 Leirfjord	1 049
1824 Vefsn	5 284
1825 Grane	766
1826 Hattfjelldal	762
1827 Dønna	757
1828 Nesna	884
1832 Hemnes	1 995
1833 Rana	9 760
1834 Lurøy	1 276
1835 Træna	341
1836 Rødøy	793
1837 Meløy	2 849
1838 Gildeskål	1 053
1839 Beiarn	575
1840 Saltdal	1 982
1841 Fauske	3 737
1845 Sørfold	991
1848 Steigen	1 192
1849 Hamarøy	965
1850 Tysfjord	1 002
1851 Lødingen	1 054
1852 Tjeldsund	692
1853 Evenes	741
1854 Ballangen	1 172
1856 Røst	358
1857 Værøy	456
1859 Flakstad	679
1860 Vestvågøy	4 448
1865 Vågan	3 713

1866 Hadsel	3 234
1867 Bø	1 280
1868 Øksnes	1 872
1870 Sortland	4 058
1871 Andøy	2 101
1874 Moskenes	547
Totalt Nordland-kommunene	99 910
1902 Tromsø	26 715
1903 Harstad	9 581
1911 Kvæfjord	1 442
1913 Skånland	1 429
1917 Ibestad	765
1919 Gratangen	637
1920 Lavangen	645
1922 Bardu	1 682
1923 Salangen	1 024
1924 Målselv	2 747
1925 Sørreisa	1 455
1926 Dyrøy	684
1927 Tranøy	856
1928 Torsken	589
1929 Berg	504
1931 Lenvik	4 963
1933 Balsfjord	2 487
1936 Karlsøy	1 187
1938 Lyngen	1 541
1939 Storfjord	1 008
1940 Kåfjord	1 114
1941 Skjervøy	1 360
1942 Nordreisa	2 114
1943 Kvænangen	796
Totalt Troms-kommunene	67 324

2002 Vardø	1 095
2003 Vadsø	2 614
2004 Hammerfest	4 466
2011 Kautokeino	1 579
2012 Alta	8 815
2014 Loppa	679
2015 Hasvik	664
2017 Kvalsund	686
2018 Måsøy	742
2019 Nordkapp	1 522

2020 Porsanger	1 786
2021 Karasjok	1 349
2022 Lebesby	857
2023 Gamvik	691
2024 Berlevåg	634
2025 Tana	1 512
2027 Nesseby	651
2028 Båtsfjord	1 096
2030 Sør-Varanger	4 307
Totalt Finnmark-kommunene	35 744

Vedlegg 3

Fylkeskommunetabell 2017

Arbeiderpartiet foreslår 1 mrd. mer til fylkeskommunene sammenlignet med regjeringens forslag for 2017, inkludert tapskompensasjon

Pengene fordeles på følgende måte:	
Fylke	I 1000 kroner
01 Østfold	43 415
02 Akershus	85 354
03 Oslo	88 319
04 Hedmark	43 097
05 Oppland	36 015
06 Buskerud	41 741
07 Vestfold	37 669
08 Telemark	31 387

09 Aust-Agder	21 474
10 Vest-Agder	32 510
11 Rogaland	76 738
12 Hordaland	90 862
14 Sogn og Fjordane	60 575
15 Møre og Romsdal	57 420
16 Sør-Trøndelag	52 658
17 Nord-Trøndelag	39 930
18 Nordland	91 771
19 Troms	46 440
20 Finnmark	22 641

Arbeiderpartiet